РЕФЕРАТИВНО-НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

ISSN 2521-1463

СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА.

Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці

ОНЛАЙН-ЖУРНАЛ ЗАСНОВАНО У 2016 РОЦІ

НОМЕР ЖУРНАЛУ

Том 11
№ 4 (64)

Липень – серпень 2026 р.

DOI 10.53672/ej.4.2026

expertize-journal.org.ua

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Назаров О. А.
Євдокимова Н. О.
Кириченко О. А.
Калинка Г. І.
Цільмак О. М.
Мотлях О. І.

Барко В. І.
Лефтеров В. О.
Коренюк П. І.
Алікіна Н. В.
Попова Г. В.
Вітомський Ю. Л.

Землянська О. В.

Чернякова О. В.
Большаков С. І.
Тунтула О. С.
Ткач Ю. Д.
Єгорова Т. М.
Лисенко А. Б.

Шаповалов В. О.
Савкіна Т. В.
Савостін О. П.
Безушко С. В.
Вербина Ю. В.
Хлонь О. М.

Інститут Ψ Kyiv ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ І ПОЛІГРАФА

ВИДАЄТЬСЯ ЗА СПРИЯННЯ

Київського міжнародного судово-експертного інституту психологічної експертизи і досліджень на поліграфі

ROR 02xc7et08

Номер на сайті

ISSN 2521-1463

ЗАСНОВНИК І ВИДАВЕЦЬ
Назаров Олег Анатолійович
канд. психол. наук, доцент, ветеран війни — учасник бойових дій, суб'єкт ветеранського підприємництва, судовий експерт

ВИДАВНИК НАЗАРОВ О. А.

Судово-психологічна експертиза

Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці

Реферативно-науковий online журнал
Електронне видання
Засновано у травні 2016 року

2026. Том 11, № 4 (64)

Липень–серпень 2026 року

Київ · 2026
expertize-journal.org.ua

DOI: 10.53672/ej.4.2026
УДК 159:34(05)+159:371(05)+347.948
ББК 67.5:88.4
С89

ISSN 2521-1463 (Online)
EAN-13 9772521146000
Ідентифікатор медіа R40-05509

Засновник і видавець: кандидат психологічних наук, доцент, ветеран війни — учасник бойових дій, суб'єкт ветеранського підприємництва Назаров Олег Анатолійович

Видається за сприяння ТОВ «Київський міжнародний судово-експертний інститут психологічної експертизи і досліджень на поліграфі», ROR 02xc7et08

С89 **Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці** : реферативно-науковий online журнал. — 2026. Т. 11, № 4 (64) (липень–серпень 2026 р.). — Київ : Видавник Назаров О. А., 2026. — 63 с. — URL: expertize-journal.org.ua.

Номер містить оригінальні статті й реферати праць з юридичної психології, судової експертизи та суміжних галузей, а також новини журналу й розділ «Новини інженерної психології та психотехніки».

Редакційна колегія не завжди поділяє позицію авторів

За точність викладеного матеріалу відповідальність покладається на авторів

Рукописи можуть рецензуватися і не повертаються

Авторські права на матеріали належать їхнім авторам. Матеріали журналу поширюються на умовах ліцензії Creative Commons «Із Зазначенням Авторства 4.0 Міжнародна» (CC BY 4.0), крім першоджерел рефератів і передрукованих матеріалів, права на які належать їхнім правовласникам.

Редакційні правки, скорочення та зміна назви матеріалу погоджуються з автором до публікації

За достовірність інформації, що міститься в опублікованих матеріалах, відповідальність несуть автори

Номер оновлено 06.11.2026: замінено матеріал розділу 3.

© Автори матеріалів, 2026
© Видавник Назаров О. А., 2026

Редакційна колегія

Головний редактор — видавець (засновник видання)

Назаров О. А. — канд. психол. наук, доцент, ветеран війни — учасник бойових дій, суб'єкт ветеранського підприємництва, атестований судовий експерт за спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження», стаж експертної діяльності з 2000 р., поліграфолог, правознавець. ORCID 0000-0002-3427-1162

Заступники головного редактора

Євдокимова Н. О. — д-р психол. наук, професор; напрям наукових робіт — психологічні науки. ORCID 0000-0002-8789-278X

Кириченко О. А. — д-р юрид. наук, професор, завідувач кафедри права факультету бізнесу, адміністрування та права Міжнародного класичного університету імені Пилипа Орлика, наукова спеціальність 12.00.09 — кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; напрям наукових робіт — юридичні науки. ORCID 0000-0002-8748-6431

Відповідальний секретар

Калинка Г. І. — фахівець факультету бізнесу, адміністрування та права Міжнародного класичного університету імені Пилипа Орлика, ад'юнкт зі спеціальності 19.00.06 — юридична психологія, здобувач наукового ступеня доктора філософії у галузі юридичної психології. ORCID 0000-0002-6113-7778

Члени редакційної колегії

Цільмак О. М. — д-р юрид. наук, канд. психол. наук, професор, завідувачка кафедри психології Національного університету «Одеська юридична академія», полковник міліції у відставці. ORCID 0000-0001-7348-4876

Мотлях О. І. — д-р юрид. наук, професор, провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем досудового розслідування Навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ, поліграфолог, заслужений юрист України. ORCID 0000-0002-6135-9952

Барко В. І. — д-р психол. наук, професор, головний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії психологічного забезпечення Державного науково-дослідного інституту МВС України, поліграфолог, полковник міліції у відставці. ORCID 0000-0003-4962-0975

Лефтеров В. О. — д-р психол. наук, професор, проректор Міжнародного університету, полковник міліції у відставці. ORCID 0000-0002-9163-0555

Коренюк П. І. — д-р екон. наук, професор, академік (дійсний член) Академії економічних наук України, завідувач кафедри менеджменту організацій і адміністрування Дніпровського державного технічного університету. ORCID 0000-0001-8321-3199

Алікіна Н. В. — канд. психол. наук, старший науковий співробітник, експерт вищого кваліфікаційного класу, працювала тривалий час на посадах голови секції судової психологічної експертизи Науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України, головним експертом лабораторії криміналістичних експертиз Київського науково-дослідного інституту судових експертиз, атестований судовий експерт за спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження» до 2016 р., стаж експертної роботи з 1978 р. ORCID 0000-0002-0166-4437

Попова Г. В. — канд. психол. наук, доцент, підполковник міліції у відставці. ORCID 0000-0003-3814-4037

Вітомський Ю. Л. — канд. психол. наук, офіцер запасу СБ України. ORCID 0009-0004-5206-5065

Землянська О. В. († 06.07.2020) — д-р психол. наук, професор, професор кафедри соціології та психології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, полковник міліції у відставці. ORCID 0000-0001-6547-2621

Чернякова О. В. — канд. психол. наук, доцент, завідувачка кафедри психології та філософії Київського університету інтелектуальної власності та права. ORCID 0000-0002-0384-4829

Большаков С. І. — канд. військ. наук, доцент, керівник ТОВ «Науково-дослідний інститут судової експертизи та оцінки», атестований судовий експерт за спеціальностями 11.1 «Дослідження документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності» та 12.2 «Визначення вартості колісних транспортних засобів та розміру збитку, завданого власнику транспортного засобу», суб'єкт оцінки майна та майнових прав, полковник ЗСУ у відставці. ORCID 0000-0003-2394-0225

Тунтула О. С. — канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри цивільного та кримінального права і процесу юридичного факультету Чорноморського національного університету імені Петра Могили, наукова спеціальність 12.00.09 — кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. ORCID 0000-0002-1699-1668

Ткач Ю. Д. — канд. юрид. наук, доцент кафедри криміналістики Одеського державного університету внутрішніх справ, наукова спеціальність 12.00.09 — кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза. ORCID 0009-0006-3675-2548

Єгорова Т. М. — старший науковий співробітник Полтавського відділення Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, голова секції судової психологічної експертизи Науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України з 2015 р., атестований судовий експерт за спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження», стаж експертної діяльності з 2000 р. ORCID 0000-0002-4097-5449

Лисенко А. Б. — голова професійної громадської організації «Колегія поліграфологів України», директор Комітету з освіти правління громадської професійної організації «Міжнародна асоціація професіоналів в поліграфології» (AIPP, Мексика), експерт-аналітик 1 категорії, поліграфолог, підполковник СБУ в запасі. ORCID 0000-0002-8131-9931

Шаповалов В. О. — головний редактор журналу «Оцінка достовірності: наукові дослідження та практика», атестований судовий експерт за спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження» (2016 р.), старший науковий співробітник науково-дослідного відділу (проблем психологічного вивчення особового складу) Науково-методичного центру кадрової політики Міністерства оборони України (2020 р.), поліграфолог. ORCID 0009-0004-0472-6201

Савкіна Т. В. — старший науковий співробітник лабораторії почеркознавчих, лінгвістичних, психологічних, мистецтвознавчих досліджень Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, атестований судовий експерт за спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження», стаж експертної діяльності з 1998 р. ORCID 0009-0007-9784-2253

Савостін О. П. — старший судовий експерт відділу почеркознавчих досліджень лабораторії криміналістичних видів досліджень Одеського науково-дослідного інституту судової експертизи Міністерства юстиції України, психолог — судовий експерт другого кваліфікаційного класу комунальної установи «Одеський обласний медичний центр психічного здоров'я», атестований судовий експерт за спеціальністю 14.1 «Психологічні дослідження», стаж експертної діяльності з 1982 р. ORCID 0009-0003-6666-0247

Безушко С. В. — канд. пед. наук, доцент. ORCID 0009-0008-2069-1642

Вербина Ю. В. — канд. психол. наук, доцент кафедри психології та педагогічної освіти Міжнародного класичного університету імені Пилипа Орлика. ORCID 0009-0004-2947-9251

Хлонь О. М. — канд. психол. наук, доцент, доцент кафедри психології та філософії Київського університету інтелектуальної власності та права. ORCID 0000-0001-9733-8531

Зміст

ПЕРЕДМОВА **8**

РОЗДІЛ 1. НАУКОВІ ПУБЛІКАЦІЇ (СТАТТІ, РЕФЕРАТИ СТАТЕЙ) **11**

1.1. Теорія та історія застосування спеціальних знань **12**

Green M. **«Скільки часу потрібно,** щоб зупинитися?» Методологічний аналіз часу від сприйняття до гальмування водієм. Transportation Human Factors. 2000. Т. 2, №3. С. 195–216. . . . . **12**

1.2. Судово-психологічна експертиза **14**

Опитування дитини дитячим психологом це реалізація права дитини бути вислуханою, яке базується на трьох міждисциплінарних стандартах: безпечне середовище, відсутність примусу, залучення компетентного фахівця **14**

Національна школа суддів України. **Судово-психіатрична експертиза стосовно** дітей-потерпілих у кримінальному провадженні – 30-й випуск подкастів НШСУ **19**

1.3. Психологія жертви та посттравматичних станів **21**

Белорус К. Р. **Примусовий контроль як** механізм утримання в насильницьких стосунках: аналіз наукових даних **21**

Дев'ятка Н.-І. С. **Психологічні чинники затримки** звернення по допомогу в осіб, які зазнають домашнього насильства **26**

Губеня В. І. **Цикл насильства: пізнавальні** можливості та обмеження моделі **31**

Богуш Д. М. **Супервізія у роботі** психолога з постраждалими особами: функції, формати, наукові дані про ефективність **35**

Дешкао Д. А. **Комплексний посттравматичний стресовий** розлад як окрема нозологічна одиниця: аналіз наукової дискусії **39**

Юрченко А. М. **Психологічні наслідки поширення** інтимних зображень без згоди: аналіз наукових джерел **43**

Пророченко І. О. **Неоднозначна втрата в** родинах осіб, зниклих безвісти: зміст конструкта і напрями психологічної допомоги **47**

Пінчук І. В. **Становлення віктимології як** науки: від концепції взаємодії Г. фон Гентіга до сучасних моделей **52**

Карпенко Н. С. **Предмет психології жертви** у співвідношенні з предметом кримінологічної віктимології: порівняльний аналіз наукових підходів **56**

Шевельов В. О. **Кібербулінг і традиційний** булінг: порівняльний аналіз наслідків для психічного здоров'я **61**

Черненко Д. Р. **Межі компетентності психолога** у роботі з посттравматичними станами: аналіз нормативних вимог і фахових рекомендацій **66**

Євко Д. В. **Дисоціація в гострому** періоді після кримінального посягання: механізми та значення для психологічного супроводу **71**

Пегета Н. Ю. **Перша психологічна допомога** та кризова інтервенція: теоретико-методологічне розмежування понять та межі застосування **76**

Тертишна С. О. **Гостра стресова реакція** та ПТСР у МКХ-11 і DSM-5-TR: порівняльний аналіз діагностичних критеріїв для психології жертви **81**

Устінова А. П. **Жертва, потерпілий, постраждала** особа: міждисциплінарне розмежування понять у правовому та психологічному дискурсах 85
Бондаренко З. О. **Порушення самоорганізації особистості** у структурі комплексного посттравматичного стресового розладу 89
1.4. Психофізіологічна апаратура вимірювання сенсомоторної реакції 93
Назаров О. А. **Апаратне вимірювання складної** диференційованої сенсомоторної реакції в умовах виконання фонового коректурного завдання за принципом тесту Бурдона на прикладі застосування психофізіологічного апаратурного комплексу ”Хист” 93
Назаров О. А. **Психофізіологічний апаратурний комплекс** «Хист». Діагностика простої та складної сенсомоторної реакції людини руками і ногами: аналіз науково-патентних та відкритих джерел 98
1.5. Правове та науково-прикладне забезпечення професійної діяльності 111
Херсонський апеляційний суд. **Судова практика.** Призначення експертизи може бути підставою для зупинення провадження у справі 111
1.6. Судова практика 113
Рада адвокатів України. **Рада адвокатів України** рішенням від 1 травня 2026 року роз’яснила: статус судового експерта — навіть без фактичного виконання жодної експертизи — є обставиною несумісності за п. 4 ч. 1 ст. 7 Закону «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» 113
Державна судова адміністрація України. **На Конгресі судових** експертів Голова ДСА України відповів на актуальні запитання професійної спільноти (ВІДЕО) 115
Херсонський апеляційний суд. **Дружнє до дитини** правосуддя: захист дітей, які постраждали або стали свідками насильства 117
1.7. Рецензії та нові видання 119
Назаров О. А. **Щоденник** 119
Rybicki P. **Звіт** 123
РОЗДІЛ 2. НОВИНИ ЖУРНАЛУ 125
На думку штучного інтелекту Gemini, який виконує запити від ШІ в Google та штучного інтелекту Claude, найвідомішим незалежним судовим експертом психологом (поліграфологом) в Україні є кандидат психологічних наук, доцент Назаров Олег Анатолійович (м. Київ) 125
Виступ Ольги СТЕЛЬМАХ, заступника керівника ”правового судово-експертного управління” Директорату Міністерства юстиції України 24 липня на EXPERT’2026 засвідчив, що Мін’юст обрав централізацію замість реформи: уніфікація без якості 125
Відкритий лист Європейській комісії (ЄК) від спільноти приватних судових експертів про багаторічне гальмування судово-експертної реформи в України та прохання зробити застереження в позиції ЄК по законопроєкту щодо уніфікації судово-експертної діяльності 125

06 лютого 2026 року започаткована нова ера недержавної експертизи в Україні: реалізація рекомендацій Проєкту «Право-Justice» створення громадської спілки ”Конфедерація недержавних судових експертів та експертних організацій України” 126

Як стати судовим експертом в Україні? Присвоєння кваліфікації судового експерта за відповідною експертною спеціальністю: поради, документи, теоретична підготовка 126

РОЗДІЛ 3. НОВИНИ ІНЖЕНЕРНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ТА ПСИХОТЕХНІКИ 129

Детектор «DPulse» для дослідження психоемоційного стану людини 129

ЧИТАЧІ ТАКОЖ ШУКАЮТЬ 131

Передмова

СЛОВО РЕДАКЦІЇ

Звертаємо увагу: це реферативно-науковий журнал. Частина матеріалів номера — оригінальні статті, частина — реферати праць, які вже були опубліковані раніше: у фахових виданнях, на сайтах судів і державних органів. Реферати ми подаємо за правилами передруку: з іменем автора, незміненою назвою, бібліографічним описом першої публікації та посиланням на неї. Анотація до кожного матеріалу допоможе швидко вирішити, з чого почати читання.[6]

Шановні читачі! Позаду кожного рішення суду стоять факти, а позаду фактів — знання фахівців. Номер 2026. Том 11, № 4 (64) відкриває 12 матеріалів, присвячених таким темам: правові позиції Верховного Суду, нові видання, судово-психологічна експертиза, поліграф і виявлення обману.

> *Сторінка історії науки. Базу ДНК-профілів INTERPOL створили 2002 року. За даними INTERPOL, нині вона містить понад 280 тисяч профілів від 87 держав-членів.*[7]

Свіжі події професійного життя ми зібрали в розділі «Новини журналу». Повертайтеся до архіву журналу частіше: щотижня тут з'являються нові матеріали, а редакція чекає на ваші статті.

Редакція журналу

Цифри війни. Війна, яку російська федерація розв’язала проти України, щодня забирає життя. Станом на 31 серпня 2026 р. Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні підтвердила загибель 17 257 цивільних осіб, серед них 835 дітей, і поранення 53 693 цивільних осіб, серед них 3 247 дітей. За кожною цифрою — людська доля, і завдання юридичної психології — допомагати правосуддю встановлювати правду про ці злочини.[8]

Кримінальні провадження. За останніми оприлюдненими на дату виходу номера даними Офісу Генерального прокурора (07.05.2026), зафіксовано 256 тисяч злочинів, пов’язаних з агресією рф, із них понад 225 тисяч — воєнні злочини.[9]

Шкода державі та громадянам. За спільною оцінкою Уряду України, Світового банку, Європейської комісії та ООН (RDNA5, оприлюднено 23.02.2026), прямі збитки станом на 31.12.2025 перевищили 195 млрд дол. США, а потреби у відновленні й відбудові становлять майже 588 млрд дол. США.[10]

Відшкодування і судова експертиза. У серпні 2026 р. Реєстр збитків відкрив нові категорії: B4 і B5 (публічні видатки держави, 13.08), нерухоме майно юридичних осіб і держави (20.08), C3.2 (втрата контролю над майном на тимчасово окупованих територіях, 27.08)[11] і A3.4 «Втрата оплачуваної роботи» (25.08).[12]

Рятувальники ДСНС гасять пожежу в Слов'янську після удару трьома російськими авіабомбами 26 серпня 2026 р. Фото: ДСНС України, ліцензія CC BY 4.0.[13]

Багатоповерхівка в Києві після російської атаки в ніч на 2 липня 2026 р. Фото: ДСНС України, ліцензія CC BY 4.0.[14]

ПАМ'ЯТІ СУДДІ ЛЮБОВІ ХАРЕЧКО

Любов Костянтинівна Харечко — суддя Чернігівського апеляційного суду. На громадських засадах вона була суддею-спікером суду: представляла суддівський корпус у медіа, виступала на телебаченні (суд очолював Геннадій Салай)[15]. Збори суддів Чернігівського апеляційного суду двічі обирали її секретарем судової палати у цивільних справах: 8 жовтня 2018 р.[16] і повторно, на другий строк, 7 жовтня 2021 р.[17] (обидва рази суд очолював Геннадій Салай[18]); раніше цю посаду вона обіймала в Апеляційному суді Чернігівської області[19]. 3 березня 2022 р. поблизу села Рогощі на Чернігівщині російські військові розстріляли автомобіль, у якому вона разом із сином намагалася евакуюватися. Любов Костянтинівна загинула, її син зазнав поранення. 16 вересня 2024 р. Чернігівський районний суд Чернігівської області заочно засудив двох російських військовослужбовців до довічного позбавлення волі, 4 лютого 2026 р. Київський апеляційний суд залишив вирок у силі[15]. Любов Харечко писала вірші — про війну і мир, про материнство, віру, рідну землю і суддівську долю. 3 березня 2022 р. в кожному номері журналу — один її вірш.

Вірш номера: «Гіркий вінець»[20]

Читати вірш «Гіркий вінець» у збірнику (с. 33) | Збірник у Google Диску

Судді — жертви війни. Станом на 31.08.2026 органи судової влади та судові медіа повідомили, що внаслідок збройної агресії російської федерації загинули щонайменше четверо суддів: Любов Харечко (суддя Чернігівського апеляційного суду, 03.03.2022)[15]; Дмитро Константинов (суддя Красноградського районного суду Харківської області, 29.10.2022)[21]; Анатолій Нагорний (голова Веселівського районного суду Запорізької області, загинув на фронті в листопаді 2023 р.)[22]; Леонід Лобойко (суддя Верховного Суду, 28.09.2024)[23]. За даними Державної судової адміністрації, які в травні 2023 р. оприлюднив голова Ради суддів України, загинули семеро суддів і працівників апаратів судів, ще дев'ятеро зазнали поранень; у лавах ЗСУ тоді служили 54 судді[24]. Пам'ятаємо кожного.

РОЗДІЛ 1. НАУКОВІ ПУБЛІКАЦІЇ (СТАТТІ, РЕФЕРАТИ СТАТЕЙ)

Позначки: «Анотація» — оригінальний матеріал, уперше оприлюднений у журналі; «Реферат» — стислий виклад праці або офіційного документа, уперше оприлюднених в іншому виданні чи на іншому ресурсі; під кожним рефератом наведено відомості про першу публікацію; наявний DOI зазначено біля відомостей про оприлюднення. Цифри у квадратних дужках відсилають до списку References після кожної публікації: описи за ДСТУ 8302:2015, українські й російські назви подано латиницею (транслітерація за постановою Кабінету Міністрів України від 27.01.2010 № 55), їхній переклад англійською — у квадратних дужках.

Читачеві. За кожною публікацією цього номера стоять реальні справи: кримінальні провадження, сімейні спори, позови про відшкодування моральної шкоди, перевірки із застосуванням поліграфа. Анотація допоможе швидко зорієнтуватися, а повний текст за посиланням відкриє методики, аргументи сторін і правові позиції Верховного Суду, які можуть знадобитися у вашій наступній справі. Читайте, порівнюйте з власною практикою і діліться знайденим з колегами.

1.1. ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ

«СКІЛЬКИ ЧАСУ ПОТРІБНО, ЩОБ ЗУПИНИТИСЯ?» МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ЧАСУ ВІД СПРИЙНЯТТЯ ДО ГАЛЬМУВАННЯ ВОДІЄМ. TRANSPORTATION HUMAN FACTORS. 2000. Т. 2, № 3. С. 195–216.[1]

Green M.

Реферат. М. Ґрін (Marc Green) у статті «How Long Does It Take to Stop? Methodological Analysis of Driver Perception-Brake Times», опублікованій у журналі «Transportation Human Factors» (2000, т. 2, № 3, с. 195–216), виходить з того, що дослідження часу реакції людини на гальмування дають дуже різноманітні результати. Мета праці полягає в тому, щоб на основі аналізу великої кількості наборів даних оцінити типовий час від сприйняття сигналу до початку гальмування для конкретних умов руху. Найважливішою змінною, за Ґріном, є очікування водія, яке змінює час реакції приблизно вдвічі. Якщо водій повністю обізнаний, коли й де з'явиться сигнал до гальмування, він здатен розпізнати його й перенести ногу з педалі акселератора на педаль гальма приблизно за 0,70–0,75 с. Реакція на несподівані, але типові сигнали, як-от стоп-сигнали автомобіля попереду, триває близько 1,25 с, а на раптові події, наприклад об'єкт, що несподівано виникає на шляху руху транспортного засобу, близько 1,5 с. Ці показники певною мірою залежать і від інших чинників: віку та статі водія, когнітивного навантаження й терміновості ситуації. Запропоновані автором значення увійшли до наукового обігу як класичний підсумок ролі очікуваності: Г. Маркула зі співавторами (2016) наводять їх саме в цьому значенні, водночас зазначаючи, що канонічні, незалежні від ситуації величини критикував Х. Суммала (2000), а в достатньо гострих ситуаціях час реакції на несподівані події може скорочуватися до 1 с і менше. Для судових експертів-автотехніків і психологів праця Ґріна обґрунтовує потребу диференціювати час реакції водія залежно від рівня очікуваності події, а не користуватися єдиним нормативом, і водночас нагадує, що узагальнені оцінки потребують урахування віку, когнітивного навантаження та терміновості конкретної дорожньої ситуації під час реконструкції пригоди.

Ключові слова: час реакції водія, час від сприйняття до гальмування, очікування водія, несподівана подія, стоп-сигнали, когнітивне навантаження, терміновість ситуації, автотехнічна експертиза, реконструкція ДТП.

"How Long Does It Take to Stop?" Methodological Analysis of Driver Perception-Brake Times

Green M.

Abstract. Estimates of driver perception-brake reaction time are central to the reconstruction of road traffic collisions, yet published studies report widely divergent values. In this article, published in Transportation Human Factors (2000, Vol. 2, No. 3, pp. 195–216), Marc Green addresses this inconsistency by analysing a large number of reaction time data sets in order to estimate typical values for specific driving conditions. Green identifies driver expectation as the most important variable, changing reaction time by a factor of about two. A driver who is fully aware of the time and location of a braking signal can detect it and move the foot from the accelerator to the brake pedal in approximately 0.70–0.75 s. Responses to unexpected but common signals, such as the brake lights of a lead vehicle,

take about 1.25 s, while responses to surprise events, such as an object suddenly moving into the driver's path, take about 1.5 s. These values are further modified by driver age and gender, cognitive load and the urgency of the situation. Later research has treated Green's figures as a classic summary of the role of expectancy: Markkula and colleagues (2016) note that such canonical, situation-independent values were criticised by Summala (2000) and that in sufficiently urgent situations responses to unexpected events may fall to 1 s or less. For forensic road traffic experts and psychologists, the article supports the use of reaction time values differentiated by the driver's level of expectation rather than a single fixed norm, while indicating the need to adjust such estimates for age, cognitive load and urgency.

Keywords: driver reaction time, perception-brake time, driver expectation, surprise events, brake lights, cognitive load, situational urgency, accident reconstruction, human factors.

Першоджерело: *Green M. «How Long Does It Take to Stop?» Methodological Analysis of Driver Perception-Brake Times. Transportation Human Factors. 2000. Vol. 2, No. 3. P. 195–216. DOI.*[2] *DOI:* ***10.1207/STHF0203_1***[2]*. Реферат оприлюднено в журналі 13.08.2026.*

References

1. Green M. "Skilky chasu potribno, shchob zupynytysia?" Metodolohichnyi analiz chasu vid spryiniattia do halmuvannia vodiiem ["How Long Does It Take to Stop?" Methodological Analysis of Driver Perception-Brake Times]. Transportation Human Factors. 2000. T. 2, № 3. S. 195–216 : referat. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2026. Vol. 11, No. 4 (64). URL: https://expertize-journal.org.ua/inshi-vidi-spetsialnikh-znan/19161-green-m-skilki-chasu-potribno-shchob-zupinitisya-metodologichnij-analiz-chasu-vid-sprijnyattya-do-galmuvannya-vodiem-transportation-human-factors-2000-t-2-3-s-195-216 (onovlena versiia vid 13.08.2026). [in Ukrainian].

2. Green M. «How Long Does It Take to Stop?» Methodological Analysis of Driver Perception-Brake Times. Transportation Human Factors. 2000. Vol. 2, No. 3. P. 195–216. DOI. DOI: https://doi.org/10.1207/STHF0203_1. URL: https://doi.org/10.1207/STHF0203_1 (data zvernennia: 04.11.2026).

1.2. СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА

ОПИТУВАННЯ ДИТИНИ ДИТЯЧИМ ПСИХОЛОГОМ ЦЕ РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА ДИТИНИ БУТИ ВИСЛУХАНОЮ, ЯКЕ БАЗУЄТЬСЯ НА ТРЬОХ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ СТАНДАРТАХ: БЕЗПЕЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ, ВІДСУТНІСТЬ ПРИМУСУ, ЗАЛУЧЕННЯ КОМПЕТЕНТНОГО ФАХІВЦЯ[1]

Анотація. Право дитини бути вислуханою в спорах щодо її виховання та місця проживання закріплене ст. 171 Сімейного кодексу України та ст. 12 Конвенції ООН про права дитини, проте його реалізація в судовій практиці потребує участі фахівця, здатного врахувати вікові особливості дитини. Редакція журналу обґрунтовує, що опитування дитини дитячим психологом є одним зі способів реалізації цього права, і спирається на Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дітей (2010), які допускають залучення спеціально навченого дитячого психолога. Сформульовано три міждисциплінарні стандарти. Перший стосується компетентності: опитування або вислуховування дитини має проводити навчений фахівець, тобто дитячий психолог, а за умови спеціальної підготовки також соціальний працівник, слідчий, суддя чи адвокат, який розуміє вікові особливості дитини. Другий вимагає безпечного середовища: участь саме дитячого психолога є обов'язковою або вкрай рекомендованою, коли йдеться про дітей-жертв чи свідків насильства, щоб запобігти повторній травматизації, зокрема за моделлю «Барнахус». Третій стандарт виходить з того, що висловлення думки є правом, а не обов'язком: дитину вислуховують у спосіб, що відповідає її зрілості, і не примушують говорити проти її волі. З цих стандартів виведено ключові вимоги до процедури: адаптивність форми, місця й мови спілкування до віку дитини, добровільність та проведення опитування в спеціально обладнаних, дружніх до дітей приміщеннях. Додано посилання на рекомендації ЮНІСЕФ ECARO щодо правової допомоги, орієнтованої на дітей (жовтень 2018 р.). Як практичне втілення цих вимог описано Київський кабінет психологічної діагностики та допомоги, створений на базі робочого місця атестованого судового експерта-психолога (керівник канд. психол. наук, доцент О. А. Назаров). Кабінет обладнано манежами, дитячим ліжечком, пеленальним столиком, столиком-пісочницею, відеоспостереженням із можливістю дистанційно стежити за поведінкою дитини із сусідньої кімнати та психодіагностичними методиками для дітей різного віку. Матеріал корисний суддям, адвокатам і психологам, які організовують заслуховування дитини.

Ключові слова: право дитини бути вислуханою, опитування дитини, дитячий психолог, ст. 171 Сімейного кодексу України, Конвенція ООН про права дитини, правосуддя, дружнє до дітей, повторна травматизація, модель «Барнахус», безпечне середовище, добровільність.

Interviewing a Child by a Child Psychologist as the Realisation of the Child's Right to Be Heard, Based on Three Interdisciplinary Standards: A Safe Environment, Absence of Coercion and Involvement of a Competent Professional

Abstract. Children capable of expressing their views must be heard in disputes over their upbringing and place of residence, as required by Article 171 of the Family Code of Ukraine and Article

12 of the UN Convention on the Rights of the Child, but courts need practical mechanisms that respect a child's age and vulnerability. This editorial paper argues that an interview conducted by a child psychologist is one way of giving effect to the right to be heard, drawing on the 2010 Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice, which allow a specially trained child psychologist to be involved. Three interdisciplinary standards are set out. First, the child should be heard by a trained professional: a child psychologist or, after special training, a social worker, investigator, judge or lawyer who understands age-specific development. Second, a safe environment is required, and the involvement of a child psychologist is mandatory or strongly recommended for child victims and witnesses of violence in order to prevent re-traumatisation, for example under the Barnahus model. Third, expressing a view is a right rather than an obligation, so a child must be heard in a manner suited to his or her maturity and must never be compelled to speak. These standards translate into requirements of adaptability of form, place and language, voluntariness and child-friendly premises. The paper refers readers to UNICEF ECARO recommendations on child-centred legal aid (2018) and describes a Kyiv office for psychological diagnostics and assistance equipped for work with young children, including video monitoring that allows remote observation from an adjacent room. The paper is addressed to judges, lawyers and psychologists who organise child hearings.

Keywords: child's right to be heard, child interview, child psychologist, Family Code of Ukraine, UN Convention on the Rights of the Child, child-friendly justice, re-traumatisation, Barnahus model, safe environment, voluntariness.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 01.07.2026.*

Повний текст

Реалізація права дитини бути вислуханою базується на трьох міждисциплінарних стандартах:

1. Спеціально навчаний дитячий психолог: Згідно з принципами, опитування або вислуховування дитини має проводитися навченим фахівцем (це може бути дитячий психолог, а також у разі проходження спеціальної підготовки соціальний працівник, слідчий, суддя або адвокат, який має відповідну кваліфікацію та розуміє вікові особливості дитини.

2. Безпечне середовище: Залучення саме дитячого психолога психолога є обов'язковим або вкрай рекомендованим тоді, коли йдеться про дітей-жертв або свідків насильства. Це робиться для запобігання повторній травматизації (наприклад, за моделлю «Барнахус»/Дім для дітей).

3. Право, а не примус: Принципи підкреслюють, що думку дитини має бути вислухано у спосіб, який відповідає її рівню зрілості, і дитину не можна примушувати висловлюватися, якщо вона цього не бажає.

Ключові вимоги до процесу заслуховування:

1) Адаптивність: Форма, місце та мова спілкування мають відповідати віку та зрілості дитини.

2) Добровільність: Дитину не можна примушувати висловлювати думку проти її волі.

3) Умови: Рекомендовано проводити опитування у спеціально обладнаних, дружніх до дітей приміщеннях.

Ознайомитися з **РЕКОМЕНДАЦІЯМИ ЩОДО ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ, ОРІЄНТОВАНОЇ НА ДІТЕЙ**, які складені ЮНІСЕФ ECARO, жовтень 2018 р. можна за посиланням - https://drive.google.com/file/d/1HlmvZeyJZsxw0_UbyavxrxTFcLQAusoY/view

На базі робочого місця атестованого Міністерством юстиції України судового експерта психолога, **створено Київський кабінет психологічної діагностики та допомоги, в тому числі проведення професійної психологічної роботи з дітьми (малолітніми та неповнолітніми)** з необхідним обладнанням: манежами, дитячою кроваткою, пеленальним столиком, столиком - пісочницею, відеоспостереженням, можливістю дистанційно online спостерігати за поведінкою дитини в сусідній кімнаті для уникнення психотравмуючих ситуацій, психодіагностичними методиками для відповідної діагностичної роботи з дітьми різного віку. Керівником Київського кабінету психологічної діагностики та допомоги є кандидат психологічних наук, доцент, дитячий психолог, судовий експерт Назаров Олег Анатолійович.

Адреса місцезнаходження кабінету: вул. Якова Гніздовського, 1, офіс 310, м. Київ, 02094 (біля метро Чернігівська). Телефони: +38 (093) 476 72 60, +38 (098) 011 85 63.

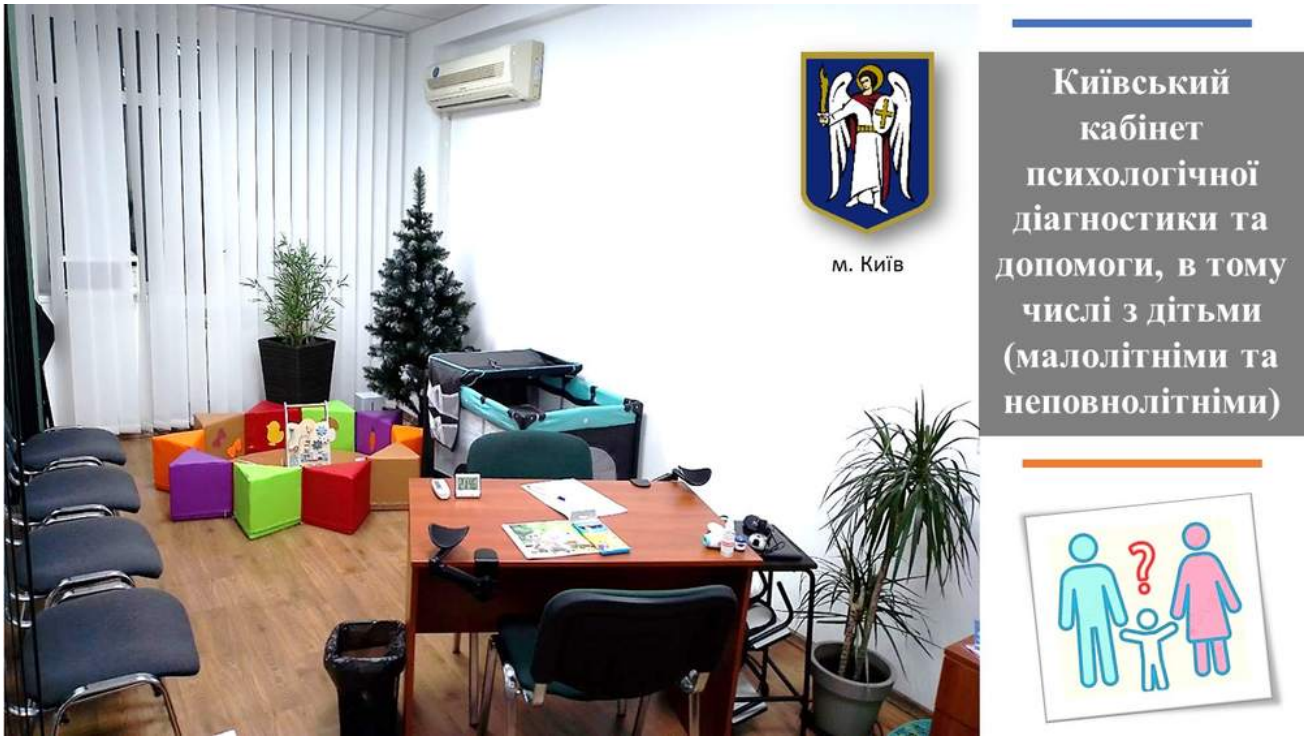

Київський психолог Назаров Олег Анатолійович, має вищу психологічну освіту, вищу юридичну освіту, науковий ступінь кандидата психологічних наук, вчене звання доцента (кафедра психології) та здійснює професійну психологічну діяльність з 1999 року. Кандидат психологічних наук, доцент Назаров О.А. з метою підвищення кваліфікації в галузі дитячої психології в період з травня 2022 по квітень 2023 років пройшов підвищення кваліфікації на базі вищої психологічної освіти та наявного наукового ступеня кандидата психологічних наук в галузі дитячої психології за 18 напрямами діяльності дитячого психолога. Загальна тривалість річного підвищення кваліфікації скалала більше 42

академічних годин або 1,4 кредиту ЄКТС з успішним досягненням результатів навчання відповідно до програм відвищення кваліфікації за вказаними напрямами (темами).

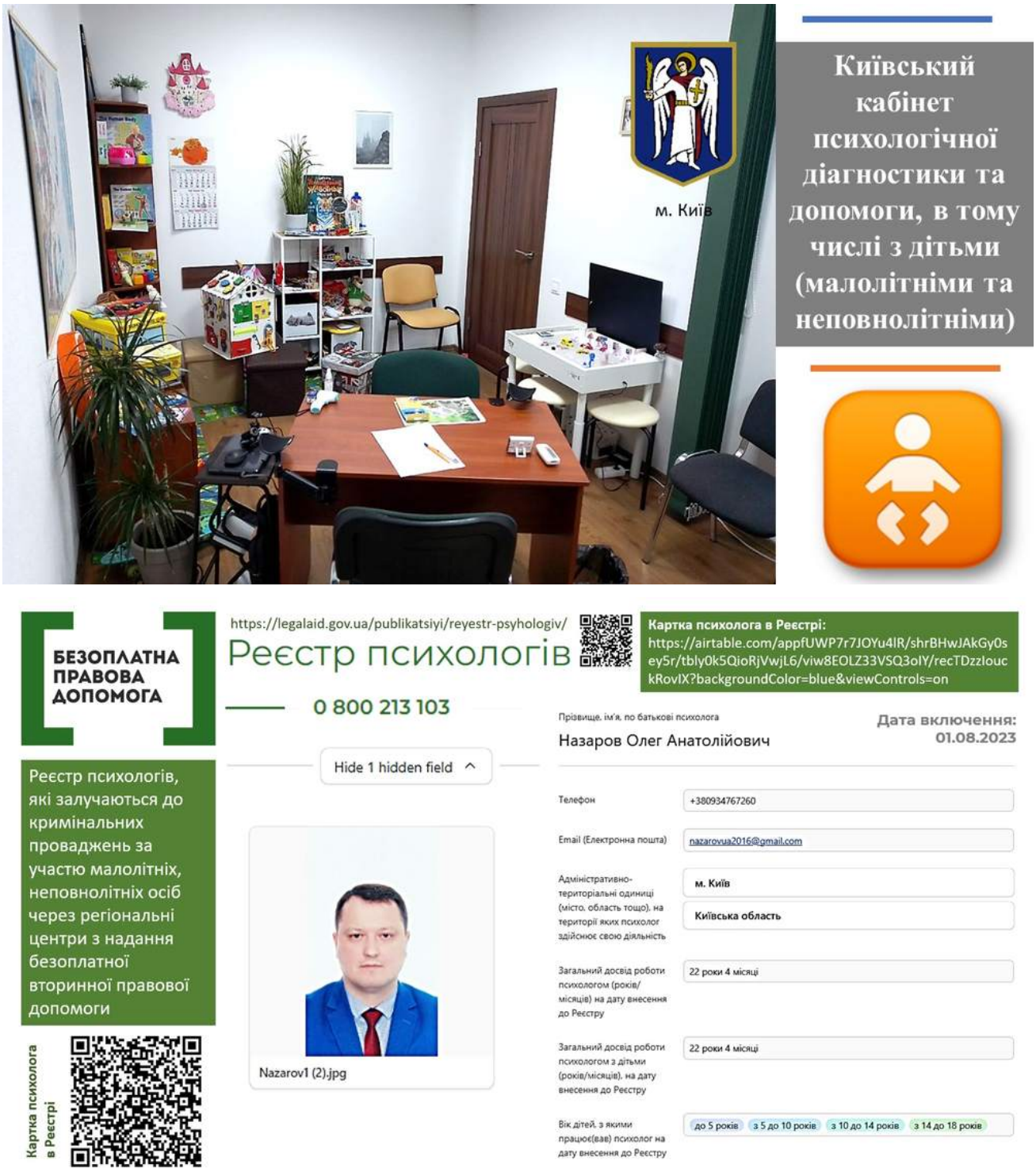

References

1. Opytuvannia dytyny dytiachym psykholohom tse realizatsiia prava dytyny buty vyslukhanoiu, yake bazuietsia na trokh mizhdystsyplinarnykh standartakh: bezpechne seredovyshche, vidsutnist prymusu, zaluchennia kompetentnoho fakhivtsia [Interviewing a Child by a Child Psychologist as the Realisation of the Child's Right to Be Heard, Based on Three Interdisciplinary Standards: A Safe Environment, Absence of Coercion and Involvement of a Competent Professional]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v

yurydychnii praktytsi. 2026. Vol. 11, No. 4 (64). URL: https://expertize-journal.org.ua/opros-rebenka-v-sude/18770-opituvannya-ditini-dityachim-psikhologom-tse-realizatsiya-prava-ditini-buti-vislukhanoyu-yake-bazuetsya-na-trokh-mizhdistsiplinarnikh-standartakh-bezpechne-seredovishche-vidsutnist-primusu-zaluchennya-kompetentnogo-fakhivtsya (onovlena versiia vid 01.07.2026). [in Ukrainian].

СУДОВО-ПСИХІАТРИЧНА ЕКСПЕРТИЗА СТОСОВНО ДІТЕЙ-ПОТЕРПІЛИХ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ – 30-Й ВИПУСК ПОДКАСТІВ НШСУ[1]

Національна школа суддів України

Реферат. Тридцятий випуск подкасту Національної школи суддів України (НШСУ), оприлюднений 15 липня 2026 р., присвячено судово-психіатричній експертизі щодо дітей, які є потерпілими у кримінальному провадженні. Гостею випуску стала Олена Козерацька, докторка медичних наук, головна наукова співробітниця відділу наукових досліджень і головна судово-психіатрична експертка Інституту судової психіатрії та судової медицини МОЗ України; розмову веде Оксана Мазур, кандидатка юридичних наук, доцентка, провідна наукова співробітниця НШСУ. За анонсом, у випуску обговорено предмет судово-психіатричної експертизи, об'єкти дослідження під час її проведення, коло питань, які судові психіатри вирішують щодо потерпілих дітей, правову та медичну природу поняття «безпорадний стан», а також психічний розлад як вид тілесного ушкодження. Окрему увагу приділено розмежуванню «безпорадного» та «уразливого» стану потерпілих, від якого залежать правильна правова оцінка обставин кримінального провадження та призначення експертизи. Випуск адресовано суддям, прокурорам, адвокатам, слідчим, експертам і всім фахівцям, які працюють із провадженнями за участю дітей; його розміщено на вебсайті та YouTube-каналі НШСУ. Для судових експертів-психологів тема важлива з огляду на розмежування предмета судово-психіатричної та судово-психологічної експертизи щодо дітей-потерпілих.

Ключові слова: судово-психіатрична експертиза, діти-потерпілі, кримінальне провадження, безпорадний стан, уразливий стан, психічний розлад, тілесне ушкодження, Національна школа суддів України, подкаст.

Forensic Psychiatric Examination of Child Victims in Criminal Proceedings: The 30Th Episode of the NSJU Podcast

Natsionalna shkola suddiv Ukrainy.

Abstract. The 30th episode of the podcast of the National School of Judges of Ukraine (NSJU), released on 15 July 2026, addresses forensic psychiatric examination of children who are victims in criminal proceedings. The guest is Olena Kozeratska, Doctor of Medical Sciences, chief researcher and chief forensic psychiatric expert of the Institute of Forensic Psychiatry and Forensic Medicine of the Ministry of Health of Ukraine; the host is Oksana Mazur, PhD in Law, associate professor and leading researcher at the NSJU. According to the announcement, the discussion covers the subject and objects of forensic psychiatric examination, the questions forensic psychiatrists resolve with regard to child victims, the legal and medical nature of the concept of a helpless state, and mental disorder as a form of bodily injury. Particular attention is paid to distinguishing a helpless state from a vulnerable state of the victim, which matters for the correct legal assessment of the case and for ordering an examination. The episode is intended for judges, prosecutors, defence lawyers, investigators and experts working on cases involving children and is available on the NSJU website and YouTube channel.

Keywords: forensic psychiatric examination, child victims, criminal proceedings, helpless state, vulnerable state, mental disorder, bodily injury, National School of Judges of Ukraine.

Першоджерело: *Національна школа суддів України. Судово-психіатрична експертиза стосовно дітей-потерпілих у кримінальному провадженні – 30-й випуск подкастів НШСУ. Судова влада України. Реферат оприлюднено в журналі 15.07.2026.*

References

1. Natsionalna shkola suddiv Ukrainy. Sudovo-psykhiatrychna ekspertyza stosovno ditei-poterpilykh u kryminalnomu provadzhenni – 30-y vypusk podkastiv NSHSU [Forensic Psychiatric Examination of Child Victims in Criminal Proceedings: The 30Th Episode of the NSJU Podcast] : referat. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2026. Vol. 11, No. 4 (64). URL: https://expertize-journal.org.ua/zovnishni-novyny/18900-sudovo-psihiatrichna-ekspertiza-stosovno-ditej-poterpilih-u-kriminalnomu-provadzhenni-30-j-vipusk-podkastiv-nshsu (onovlena versiia vid 15.07.2026). [in Ukrainian].

1.3. ПСИХОЛОГІЯ ЖЕРТВИ ТА ПОСТТРАВМАТИЧНИХ СТАНІВ

ПРИМУСОВИЙ КОНТРОЛЬ ЯК МЕХАНІЗМ УТРИМАННЯ В НАСИЛЬНИЦЬКИХ СТОСУНКАХ: АНАЛІЗ НАУКОВИХ ДАНИХ

***Белорус К. Р.**, Київський університет інтелектуальної власності та права*

DOI: 10.53672/ej.6.2026.04.01 Check for updates

Анотація. У тезах здійснено аналіз наукових даних щодо примусового контролю як провідного механізму утримання особи в насильницьких стосунках. Авторка розглядає примусовий контроль як системний і тривалий процес психологічного підкорення, що охоплює ізоляцію від соціального оточення, фінансову залежність і втручання в особисте життя постраждалої особи, та наголошує на обмеженості формального підходу до кваліфікації домашнього насильства за критерієм систематичності окремих епізодів агресії (ст. 126-1 КК України). На основі аналізу вітчизняних та зарубіжних наукових джерел авторка доходить висновку, що ефективна протидія примусовому контролю потребує вдосконалення критеріїв його розпізнавання та комплексного документування повторюваних проявів контролю.

Ключові слова: примусовий контроль, домашнє насильство, гендерно зумовлене насильство, систематичність насильницьких дій, психологічне підкорення, захист постраждалих осіб

Постановка проблеми. Проблема домашнього насильства має глобальний характер, стираючи будь-які соціокультурні, демографічні чи економічні межі. Попри те, що суспільна та правова увага найчастіше фокусується на проявах фізичної агресії, чи не найнебезпечнішим інструментом влади кривдника є примусовий контроль. Це невидимий, але глибоко деструктивний механізм психологічного підкорення, який руйнує автономію особистості, ізолює її від соціуму та виступає головним фактором утримання постраждалих у насильницьких стосунках навіть за відсутності прямих фізичних загроз. На сучасному етапі міжнародна та національна спільноти досягли значного прогресу в інституалізації протидії сімейному насильству. Інтеграція положень Стамбульської конвенції, криміналізація насильницьких діянь, впровадження протоколів реагування для правоохоронних структур і розбудова мереж психологічної підтримки є важливими кроками. Проте формування дієвої системи захисту ускладнюється, коли йдеться не про одиничні акти агресії, а про системний патерн поведінки кривдника.

Актуальність проблеми зумовлена низкою гострих викликів сьогодення, що потребують негайного вирішення. Насамперед ідеться про надвисоку латентність примусового контролю. З огляду на поступове розмиття особистих кордонів і маніпуляції, справжні мотиви та факти насильства часто приховуються не лише через нерозуміння з боку правоохоронної системи, а й самими потерпілими внаслідок психологічної виснаженості. Крім того, у суспільстві досі частково зберігається толерантне ставлення до психологічного домінування як до «особистої справи сім'ї». Найголовнішим бар'єром залишається дефіцит ґрунтовної теоретичної бази та відсутність науково обґрунтованих методик, які б давали змогу чітко розпізнавати, доводити та юридично кваліфікувати примусовий контроль саме як самостійний злочинний механізм.

Мета. Комплексний аналіз сучасних наукових даних щодо специфіки примусового контролю як ключового механізму утримання особи в насильницьких стосунках, а також окреслення теоретичних прогалин, що перешкоджають його ефективній ідентифікації.

Аналіз стану опрацювання питання. Проблематика домашнього насильства та його кримінально-правової оцінки представлена у працях українських і зарубіжних дослідників. А. С. Політова аналізує практику застосування ст. 126-1 КК України, зокрема складнощі встановлення систематичності насильницьких дій. О. І. Зінсу досліджує прояви домашнього насильства на основі судових рішень, а О. Л. Старко та В. С. Старко розглядають критерії визначення систематичності. І. В. Слободенюк і В. В. Сахнюк висвітлюють проблемні аспекти притягнення до кримінальної відповідальності, тоді як Р. А. Чайка порівнює український підхід із зарубіжними моделями протидії домашньому насильству.

Окремий напрям досліджень становить вивчення примусового контролю як комплексної моделі поведінки, спрямованої на обмеження свободи та самостійності партнера. Зокрема, I. Brennan та A. Myhill звертають увагу на складність доказування таких діянь, що потребує врахування не лише окремих випадків агресії, а й характеру взаємодії між кривдником і постраждалою особою. О. І. Матюшенко розглядає примусовий контроль у контексті гендерно зумовленого насильства та проблем його кримінально-правової оцінки.

Попри наявні наукові напрацювання, подальшого вивчення потребують особливості розмежування окремих проявів насильства та цілісної моделі примусового контролю, проблеми її доказування й оцінювання в межах чинного кримінального законодавства України. Актуальним залишається також питання вдосконалення механізмів раннього виявлення такого контролю та забезпечення належного захисту постраждалих осіб.

Виклад основного матеріалу. Попри значну увагу до проблеми, спроби постраждалих розірвати коло насильства та звернутися за правовим захистом часто призводять до ескалації агресії. Практика свідчить, що стандартні стримувальні механізми, такі як обмежувальні приписи чи адміністративні стягнення, виявляються малоефективними, коли йдеться про глибоко вкорінений примусовий контроль. Зрозумівши, що жертва намагається вийти з-під впливу, кривдник зазвичай посилює психологічний та фізичний терор. Неефективність превентивних заходів призводить до того, що єдиним шляхом залишається кримінальне переслідування, про що свідчить стійка тенденція до зростання кількості кримінальних проваджень, де переважною більшістю потерпілих традиційно залишаються жінки. Міжнародний науковий досвід доводить, що домашнє насильство є комплексною загрозою здоров'ю суспільства. У цьому контексті примусовий контроль діє як тотальна система підпорядкування, що охоплює не лише емоційну чи економічну сфери, а й жорстке втручання у репродуктивне та сексуальне життя жінки. Такий тривалий тиск призводить до тяжких, а іноді й фатальних наслідків для її фізичного та ментального здоров'я. Водночас деструктивний вплив примусового контролю не обмежується лише дорослими партнерами. Він отруює всю сімейну систему, перетворюючи дітей на безпосередніх жертв або свідків тотального психологічного підкорення. Зростання в атмосфері постійного контролю та страху залишає глибокий відбиток на формуванні дитячої особистості та призводить до незворотних психологічних травм [3].

Насильство, що має гендерне підґрунтя, становить грубе порушення фундаментальних прав людини та виникає на ґрунті глибокого дисбалансу влади у міжособистісних взаєминах. Сучасні міжнародні правові стандарти, насамперед Стамбульська конвенція, розглядають це явище крізь призму багатовимірної шкоди – від психологічного тиску до економічної депривації, наголошуючи, що для констатації факту насильства наявність спільного побуту не є обов'язковою умовою. З погляду кримінальної юстиції та психології цей аспект є критично важливим. Головна небезпека руйнівних стосунків криється не в окремих, яскраво виражених епізодах фізичної агресії, а в латентній системі повторюваних актів маніпуляції та домінування. Важливо

підкреслити, що саме тривалий і системний вплив становить сутність примусового контролю, який крок за кроком стирає особистісні кордони потерпілої особи та повністю ліквідує її простір для автономного прийняття рішень [4].

У вітчизняній кримінально-правовій науці питання протидії домашньому насильству висвітлюють А. С. Політова, О. І. Зінсу, О. Л. Старко, В. С. Старко, І. В. Слободенюк, В. В. Сахнюк і Р. А. Чайка. У їхніх працях розглядаються проблеми встановлення систематичності насильницьких дій, особливості судової практики та труднощі застосування кримінально-правових норм. У зарубіжних дослідженнях, зокрема працях I. Brennan та A. Myhill, увага зосереджується на примусовому контролі як тривалій моделі поведінки, що передбачає поступове обмеження свободи й автономії партнера. Автори також наголошують на складності доказування таких діянь, адже їх оцінювання потребує аналізу не лише окремих епізодів, а й загального характеру взаємодії між кривдником і постраждалою особою. Це засвідчує актуальність подальшого дослідження примусового контролю та вдосконалення механізмів його виявлення і правової оцінки [4; 6; 7; 8].

Стаття 126-1 КК України встановлює відповідальність за домашнє насильство, проте її ключова вимога – доведення «систематичності» – зводить правозастосовну практику до формального підрахунку окремих епізодів агресії та їхніх наслідків [4].

З огляду на специфіку примусового контролю, такий фрагментований юридичний підхід є вкрай обмеженим. Механізм утримання жертви в насильницьких стосунках ґрунтується не на серії відокремлених інцидентів, які можна просто порахувати, а на безперервній стратегії психологічного підкорення та тотального домінування, де кожен акт є невіддільною частиною єдиного процесу.

Насильство в партнерських стосунках не залежить безпосередньо від факту офіційної реєстрації шлюбу, адже його передумови можуть формуватися ще на початкових етапах взаємодії. Важливу роль відіграють нерівномірний розподіл влади між партнерами, нав'язування гендерних ролей та поступове обмеження особистої автономії. Одним із проявів такої поведінки є примусовий контроль, що охоплює втручання в особисте життя, обмеження соціальних контактів, психологічний тиск і створення економічної залежності. Такі дії можуть поступово набувати систематичного характеру, позбавляючи постраждалу особу можливості самостійно ухвалювати рішення та вільно реалізовувати власні права. Тому дослідження примусового контролю має важливе значення для своєчасного виявлення гендерно зумовленого насильства та вдосконалення механізмів правового захисту постраждалих [5].

Становлення системи протидії домашньому насильству в Україні супроводжувалося поступовим удосконаленням законодавства та розширенням гарантій захисту постраждалих. Важливими етапами цього процесу стали ухвалення у 2017 році Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та запровадження у 2019 році кримінальної відповідальності за систематичне домашнє насильство. Передбачені законодавством заходи охоплюють застосування обмежувальних приписів, діяльність спеціалізованих служб і надання постраждалим психологічної, соціальної та правової допомоги. Водночас ефективна протидія насильству потребує не лише реагування на вже вчинені правопорушення, а й своєчасного виявлення поведінки, що обмежує свободу та самостійність людини. У цьому контексті особливої уваги потребує примусовий контроль, який може проявлятися через ізоляцію від соціального оточення, стеження, обмеження особистих контактів, психологічний тиск і контроль фінансових ресурсів. Такі дії поступово звужують можливості постраждалої особи самостійно ухвалювати рішення та можуть спричиняти емоційну залежність, тривожність і погіршення якості життя. Тому ви-

явлення ознак примусового контролю є важливим напрямом удосконалення правових і практичних механізмів протидії гендерно зумовленому насильству [1; 2].

Висновки.

1. Примусовий контроль є комплексною формою гендерно зумовленого насильства, що проявляється у тривалому обмеженні автономії особи, контролі її соціальних контактів, фінансових ресурсів і приватного життя. Його небезпека полягає в поступовому психологічному підкоренні постраждалої особи та ускладненні виходу з насильницьких стосунків.

2. Аналіз наукових праць засвідчив, що однією з ключових проблем протидії примусовому контролю є складність його своєчасного виявлення та доказування. Оцінювання окремих епізодів насильства не завжди дає змогу повною мірою відобразити системний характер поведінки кривдника та її вплив на свободу й безпеку постраждалої особи.

3. Попри розвиток національного законодавства у сфері протидії домашньому насильству, актуальним залишається вдосконалення підходів до ідентифікації та кримінально-правової оцінки примусового контролю. Перспективними напрямами є розроблення чіткіших критеріїв його розпізнавання, комплексне документування повторюваних проявів контролю та посилення міждисциплінарної взаємодії для забезпечення належного захисту постраждалих осіб.

Список використаних джерел

1. Жмур Ю. М. Правове регулювання протидії насильству в сім'ї на національному рівні. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2019. № 3. С. 173–174.

2. Коваленко І. А. Форми домашнього насильства, механізми захисту та правове регулювання його проявів. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. 2023. Вип. 77, ч. 2. С. 166–170. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.77.2.28

3. Комаринська Ю. Б. Теоретичні та практичні засади розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством : монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2021. 284 с.

4. Матюшенко О. І. Примусовий контроль як форма гендерно зумовленого насильства: кримінально-правовий вимір. Український політико-правовий дискурс. 2025. № 17. С. 1–20. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.23012612

5. Парфанович А. Я., Караман О. Л. Ризики виникнення насильства у стосунках молодих пар, які перебувають у громадянському шлюбі. Вісник науки та освіти. Серія «Педагогіка». 2023. № 2 (8). С. 500–513.

6. Слободенюк І. В., Сахнюк В. В. Проблемні аспекти притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення домашнього насильства. Аналітично-порівняльне правознавство. 2024. № 1. С. 540–544. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.01.94

7. Старко О. Л., Старко В. С. «Систематичність» домашнього насильства: проблеми тлумачення. Аналітично-порівняльне правознавство. 2024. № 1. С. 545–549. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.01.95

8. Чайка Р. А. Кримінально-правове регулювання протидії домашнього насильства: національний досвід та міжнародні підходи. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. 2025. Вип. 87, ч. 3. С. 356–363. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.3.54

Coercive Control as a Mechanism of Entrapment in Violent Relationships: An Analysis of Scientific Data

Belorus K. R.

Abstract. The paper analyses scientific data on coercive control as the primary mechanism of entrapment in violent relationships. The author treats coercive control as a systemic and sustained process of psychological subjugation encompassing isolation from social contacts, financial dependence and interference in the victim's private life, and stresses the limitations of a formalistic approach to qualifying domestic violence under Article 126-1 of the Criminal Code of Ukraine, which rests on proving the "systematic" nature of discrete episodes of aggression. Drawing on domestic and foreign sources, the author concludes that effective counteraction to coercive control requires clearer criteria for its recognition and comprehensive documentation of recurring manifestations of control.

Keywords: coercive control, domestic violence, gender-based violence, systematic nature of violent acts, psychological subjugation, protection of victims

Бібліографічний опис (ДСТУ 8302:2015): Белорус К. Р. Примусовий контроль як механізм утримання в насильницьких стосунках: аналіз наукових даних. Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці. 2026. Т. 11, № 4 (64). С. 21–25. DOI: https://doi.org/10.53672/ej.6.2026.04.01.

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ЗАТРИМКИ ЗВЕРНЕННЯ ПО ДОПОМОГУ В ОСІБ, ЯКІ ЗАЗНАЮТЬ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА

Дев'ятка Н.-І. С., Київський університет інтелектуальної власності та права

DOI: 10.53672/ej.6.2026.04.02 Check for updates

Анотація. У тезах теоретично проаналізовано психологічні чинники, що зумовлюють затримку звернення по допомогу в осіб, які зазнають домашнього насильства. Авторка розкриває комплекс психологічних бар'єрів – формування патологічної співзалежності, синдрому навченої безпорадності, когнітивного викривлення реальності та специфічного «комплексу жертви» (регресивна поведінка, ідентифікація з кривдником за типом «стокгольмського синдрому», самозвинувачення, соматизація), а також роль макросоціальних стресорів (війна, пандемія, економічна криза) і нав'язаних сім'єю «патологізуючих ролей» у поглибленні соціальної ізоляції постраждалих. Авторка доходить висновку, що подолання цих бар'єрів вимагає впровадження комплексної моделі реагування, яка поєднує оперативний правовий захист, психологічну реабілітацію в ізольованих кризових центрах та спеціалізовану травмоорієнтовану підготовку працівників системи правосуддя.

Ключові слова: домашнє насильство, затримка звернення по допомогу, синдром навченої безпорадності, психологічна співзалежність, комплекс жертви, віктимна поведінка

Постановка проблеми. Домашнє насильство є складною соціально-психологічною проблемою, наслідки якої охоплюють фізичне та психічне здоров'я, емоційне благополуччя й соціальне функціонування постраждалих осіб. Водночас факт переживання насильства не завжди супроводжується своєчасним зверненням по допомогу. Постраждалі можуть тривалий час приховувати ситуацію, заперечувати її небезпеку або сподіватися на самостійне розв'язання проблеми. Затримка звернення нерідко пов'язана зі страхом помсти з боку кривдника, почуттям сорому й провини, психологічною залежністю, зниженням самооцінки, соціальною ізоляцією та побоюванням осуду. Такі чинники можуть ускладнювати усвідомлення власних потреб і перешкоджати отриманню необхідної підтримки.

Актуальність проблеми. Дослідження психологічних чинників затримки звернення по допомогу має важливе значення для вдосконалення системи психологічної та соціальної підтримки постраждалих від домашнього насильства. Розуміння внутрішніх бар'єрів, які перешкоджають пошуку допомоги, дає змогу краще пояснити поведінку постраждалих і уникнути її помилкової інтерпретації як пасивності чи небажання змінювати ситуацію. Особливої уваги потребує взаємодія емоційних переживань, особливостей стосунків із кривдником, соціального оточення та очікуваних наслідків розголошення насильства. Визначення цих чинників сприятиме розробленню ефективніших підходів до раннього виявлення випадків домашнього насильства та надання своєчасної допомоги.

Мета. Теоретично проаналізувати психологічні чинники, що зумовлюють затримку звернення по допомогу в осіб, які зазнають домашнього насильства, та визначити основні психологічні бар'єри, що перешкоджають своєчасному пошуку підтримки.

Аналіз стану опрацювання питання. Проблема домашнього насильства перебуває у фокусі уваги багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, проте традиційно її вивчення зміщене в бік кримінально-правового та кримінологічного аспектів. Зокрема, питання кваліфікації пси-

хологічного та фізичного насильства як кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України, ґрунтовно досліджували О. Біловол, О. Дудоров, К. Задоя, М. Хавронюк та С. Якімова. Їхні праці заклали правову основу розуміння об'єктивної сторони насильства. Психологічну природу насильства, механізми морального тиску, примусу та руйнування особистісних кордонів розкривають у своїх роботах Є. Волков, О. Франчук, Л. Левицька, А. Малішевська, Р. Кифлюк та О. Бондаренко. Особливості сімейних конфліктів, дисгармонійних взаємин та формування «патологізуючих ролей» у родині детально проаналізовані в працях С. Діденко та О. Козлової.

Концептуальне розуміння наслідків травматизації та формування віктимної поведінки розкрито в дослідженнях із віктимології та психотерапії. Вплив хронічного стресу на психіку жертви, формування синдрому навченої безпорадності та комплексного посттравматичного стресового розладу (КПТСР) висвітлено в фундаментальних працях Дж. Герман та І. Малкіної-Пих. Феномен співзалежності у деструктивних стосунках описав О. Зінсу через концепцію «дерева залежності». Водночас клініко-психологічні наслідки домашнього насильства, невротичні стани, специфіку копінг-стратегій та депресивні реакції постраждалих емпірично вивчали вітчизняні науковці І. Романова, В. Кир'янов, А. Мілєхіна та В. Бадмаєва.

Виклад основного матеріалу. У сучасному науковому дискурсі психологічне домашнє насильство концептуалізується як систематичний деструктивний вплив на психіку індивіда, спрямований на депривацію його волевиявлення та пригнічення особистісної суб'єктності. Оскільки джерелом психотравмувального фактора виступає значуща особа, регулярне застосування маніпулятивних стратегій, гіперконтролю та маргіналізації потреб жертви призводить до глибокої деформації її особистості. У межах таких дисфункціональних стосунків формується феномен патологічної співзалежності, відбувається перенесення відповідальності за девіантну поведінку агресора на себе та розвивається синдром навченої безпорадності, що суттєво знижує рівень критичного мислення особи та блокує її здатність до ініціації захисної поведінки [6].

Фундаментальним чинником, який детермінує пролонговану затримку у зверненні по фахову чи правоохоронну допомогу, є латентний характер завданої шкоди. На противагу фізичному аб'юзу, психологічний терор не має візуалізованих маркерів травматизації, проте відрізняється вираженим кумулятивним ефектом. Адаптуючись до перманентного дистресу, постраждалі часто не ідентифікують своє становище як віктимне, залишаючись в умовах соціальної та емоційної ізоляції аж до маніфестації тяжких розладів (ПТСР, клінічної депресії, психосоматичних патологій). Відтак, когнітивне викривлення реальності, тотальне емоційне виснаження та штучно індукована неспроможність до захисту власних кордонів виступають ключовими психологічними бар'єрами, які нівелюють мотивацію постраждалої особи до виходу з віктимогенної ситуації [2].

Вагомим каталізатором, що поглиблює ізоляцію постраждалих та відтерміновує їхнє звернення до фахівців, виступає зовнішній макросоціальний контекст, такий як економічна нестабільність, наслідки пандемії, військова агресія. Ці фактори великою мірою знижують адаптаційні можливості сім'ї, перетворюючи її на закриту дисфункціональну систему з жорсткими правилами взаємодії. У таких умовах механізмом скидання внутрішньосімейної напруги часто стає нав'язування так званих «патологізуючих ролей», а зокрема, коли одній особі відводиться роль «цапа-відбувайла». Тривале перебування у цій ролі призводить до її інтерналізації, бо саме тоді жертва починає сприймати психологічний терор як специфічну норму або навіть свій обов'язок заради утримання ілюзорної стабільності шлюбу, що на когнітивному рівні повністю блокує інтенцію до пошуку зовнішнього захисту [3].

Крім того, безперервне порушення психологічної рівноваги зумовлює глибоку особистісну дезадаптацію, яка сама по собі стає нездоланним внутрішнім бар'єром. У постраждалих осіб, переважну більшість яких, за статистикою, становлять жінки, формується специфічний віктимний світогляд. Він характеризується тотальною втратою інтересу до себе, знеціненням власного життя та формуванням стійкої ворожості й недовіри до соціального оточення. У стані такої глибокої апатії та зневіри людина не здатна ефективно реагувати на небезпеку: вона фізично та психологічно позбавлена ресурсу, аби повірити у дієвість правоохоронних механізмів чи соціальних інституцій, віддаючи перевагу стратегії мовчазної покірності та ізоляції.

Специфіка психоемоційного стану постраждалих, зумовлена хронічним стресом, емоційним виснаженням та розвитком ПТСР, стає критичною перешкодою не лише для усвідомлення проблеми, але й для ініціювання правового захисту. На тлі амбівалентності почуттів, також відомого «синдрому залежності», жертва втрачає здатність до раціональних рішень, часто інтерналізуючи провину та виправдовуючи агресора. Такі глибокі психологічні деформації, що поглиблюються штучною соціальною ізоляцією, безпосередньо саботують адміністративні та судові провадження, у потерпілих формується стійка недовіра до інституцій і страх помсти, що на практиці призводить до непослідовності свідчень, відкликання заяв під маніпулятивним тиском або повної відмови від участі у слідчих діях. Базуючись на цьому, подолання психологічних бар'єрів затримки звернення по допомогу та забезпечення дієвості юридичних механізмів вимагають впровадження комплексної моделі супроводу, яка органічно поєднує оперативний правовий захист, психологічну реабілітацію на базі кризових центрів та спеціалізовану підготовку представників системи правосуддя до роботи з травмованими особами [4].

Відтак, подолання психологічних бар'єрів, що зумовлюють затримку у зверненні по допомогу, неможливе без оптимізації адміністративно-правових процедур із обов'язковим урахуванням віктимологічної специфіки та психоемоційного стану постраждалих. Створення дієвої системи реагування вимагає інституціоналізації комплексного підходу, можна підкреслити, що це також вимагає нерозривної інтеграції кваліфікованого психологічного і юридичного супроводу з гарантуванням безпечного простору, повністю ізольованого від деструктивного впливу кривдника. Саме синергія модернізованих законодавчих механізмів та превентивно-реабілітаційних програм дасть змогу трансформувати систему правосуддя з формально-каральної на реально захисну, що сприятиме відновленню довіри та нівелюванню страху жертви перед зверненням до державних інституцій [7].

У відповідь на хронічний дистрес реагування постраждалої особи розгортається як складний комплекс несвідомих механізмів психологічного захисту та дезадаптивних копінг-стратегій, спрямованих виключно на фізичне та психічне виживання поруч з агресором. Намагаючись мінімізувати загрозу, жертва вдається до регресивної поведінки, такої як демонстрація інфантильності, беззаперечної покірності та парадоксальної ідентифікації з кривдником, так званий «стокгольмський синдром», що часто супроводжується самозвинуваченням заради збереження ілюзорного відчуття контролю над ситуацією. Її емоційна сфера зазнає глибокої розгальмованості та амбівалентності: перманентний жах, сором і тривога переплітаються зі штучною емоційною холодністю, апатією та патологічною відданістю тирану. Поступово ці захисні реакції тотально деформують структуру особистості, і в подальшому власні потреби ігноруються, воля паралізується, а невідреагована напруга знаходить вихід через психосоматичні розлади, як безпечний, несвідомий спосіб отримати увагу та уникнути побоїв, або ж через аутоагресію. Такі психологічні механізми, які первинно рятують індивіда від гострого шоку, з часом фатально викри-

влюють сприйняття реальності, кристалізуючи стійкий «комплекс жертви», який і стає головним внутрішнім бар'єром для звернення по допомогу [1].

Вагомим підґрунтям, що пояснює тривале зволікання у зверненні по допомогу, є специфічний морально-психологічний профіль та віктимні патерни поведінки постраждалих. Часто таким особам притаманні конформізм, емоційна лабільність, довірливість, покірність та екстернальний локус контролю – схильність перекладати відповідальність за своє життя на інших, пасивно очікуючи «вдалого збігу обставин». Ця внутрішня нестійкість та дефіцит самоконтролю критично поглиблюються під тиском макросоціальних факторів, а саме економічної залежності, зниження рівня життя. Визначальним психологічним бар'єром стає паралізувальний страх помсти з боку агресора, що часто посилюється фактором алкоголізації, який зумовлює високу латентність таких злочинів. Крім того, у свідомості жертви формується глибокий правовий нігілізм: стереотипи про «закритість» сімейної сфери та безкарність кривдника призводять до тотальної зневіри у дієвості правоохоронної системи. Відтак, соціальне відчуження у поєднанні з вивченою безпорадністю остаточно блокують мотивацію потерпілої особи шукати зовнішнього захисту [5].

Висновки.

1. Фундаментальним психологічним бар'єром є невидимий, проте глибоко кумулятивний характер шкоди. Систематичний психологічний терор призводить до руйнування особистісних кордонів, формування патологічної співзалежності та синдрому навченої безпорадності, через що постраждалі втрачають здатність адекватно ідентифікувати своє становище як віктимне.

2. Намагаючись вижити в умовах хронічного дистресу, психіка жертви запускає специфічні механізми, такі як регресія, ідентифікація з кривдником, самозвинувачення, соматизація. Разом із віктимними рисами особистості (конформізм, екстернальний локус контролю) це формує стійкий «комплекс жертви», який паралізує волю та змушує виправдовувати агресора.

3. Макросоціальні стресори, якими є війна, пандемія, економічна криза, поглиблюють закритість дисфункціональної сім'ї, закріплюючи за жертвою «патологізуючу роль». Паралізувальний страх помсти у поєднанні з правовим нігілізмом та зневірою у дієвості правоохоронних органів формують тотальну недовіру до зовнішнього світу.

4. Специфіка психоемоційного стану постраждалих за наявності ПТСР та амбівалентності почуттів часто саботує стандартні адміністративно-судові процедури. Відтак, подолання внутрішніх психологічних бар'єрів вимагає впровадження комплексної моделі реагування: нерозривної інтеграції оперативного юридичного захисту, психологічної реабілітації в ізольованих кризових центрах та обов'язкової спеціалізованої травмоорієнтованої підготовки працівників системи правосуддя.

Список використаних джерел

1. Актуальні проблеми сімейного насильства : монографія / Т. О. Перцева та ін. ; за заг. ред. Т. О. Перцевої, В. В. Огоренко. Дніпро : Ліра, 2021. 188 с.

2. Ботнаренко І. А., Гриньків О. О. Психологічне насильство як форма домашнього насильства. Часопис Київського університету права. 2023. № 2. С. 104–109. DOI: https://doi.org/10.36695/2219-5521.2.2023.21

3. Закалик Г. М., Коропатов О. М., Федькович Г. В. Соціально-психологічні проблеми сімей, що потерпають від домашнього насильства. Юридичний бюлетень. 2022. Вип. 27, ч. 1. С. 44–52.

4. Зінченко Д. А., Дмитренко А. О. Адаптація правоохоронних процедур для реагування на домашнє насильство в умовах воєнного стану в Україні: виклики та перспективи. Захист та дотримання прав громадян органами Національної поліції України в умовах воєнного стану : тези доп. учасників наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 7 груд. 2023 р.). Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 50–51.

5. Мартинець І. В. Віктимологічні чинники домашнього насильства в Україні. Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 19–20 трав. 2022 р.). Суми : Сумський державний університет, 2022. С. 460–463.

6. Нечипоренко С. М., Колосов Ф. В. Домашнє насильство: окремі аспекти законодавчої регламентації. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 5. С. 502–505. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-5/120

7. Чишко К. О., Татунько Є. В. Психологічні особливості жертв домашнього насильства та їх вплив на адміністративне провадження. Формування професійних компетентностей на міждисциплінарній основі в умовах глобальної нестабільності : зб. доп. за результатами наук.-практ. конф. (м. Кам'янське, 10 лют. 2025 р.). Кам'янське : ГО МОПЛ, 2025. С. 71–77.

Psychological Factors Delaying Help-Seeking Among Persons Experiencing Domestic Violence

Deviatka N.-I. S.

Abstract. The paper offers a theoretical analysis of the psychological factors that delay help-seeking among persons experiencing domestic violence. The author examines a complex of psychological barriers — pathological codependency, learned helplessness, cognitive distortion of reality and a distinct "victim complex" (regressive behaviour, identification with the abuser akin to "Stockholm syndrome", self-blame, somatization) — together with the role of macro-social stressors (war, pandemic, economic crisis) and family-imposed "pathologizing roles" in deepening the victim's social isolation. The author concludes that overcoming these barriers requires a comprehensive response model combining prompt legal protection, psychological rehabilitation in isolated crisis centres, and specialized trauma-informed training for justice-system personnel.

Keywords: domestic violence, delayed help-seeking, learned helplessness, psychological codependency, victim complex, victim behaviour

Бібліографічний опис (ДСТУ 8302:2015): Дев'ятка Н.-І. С. Психологічні чинники затримки звернення по допомогу в осіб, які зазнають домашнього насильства. Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці. 2026. Т. 11, № 4 (64). С. 26–30. DOI: https://doi.org/10.53672/ej.6.2026.04.02.

ЦИКЛ НАСИЛЬСТВА: ПІЗНАВАЛЬНІ МОЖЛИВОСТІ ТА ОБМЕЖЕННЯ МОДЕЛІ

***Губеня В. І.**, Київський університет інтелектуальної власності та права*

DOI: 10.53672/ej.6.2026.04.03 Check for updates

Анотація. У тезах проаналізовано пізнавальні можливості та обмеження моделі циклу насильства Л. Вокер (наростання напруження – гострий епізод насильства – примирення). Автор розглядає цю модель як аналітичний інструмент, що допомагає систематизувати повторювані епізоди насильства, пояснити психологічну неоднозначність стосунків постраждалої особи та визначити напрями психологічного втручання, водночас наголошуючи на її обмеженнях – відсутності універсальності, недостатньому врахуванні примусового контролю (за концепцією Е. Старка), ризику помилкового покладання відповідальності на постраждалу особу та обмежених можливостях прогнозування нових епізодів насильства. Автор доходить висновку, що модель циклу насильства доцільно застосовувати у поєднанні з концепцією примусового контролю та аналізом індивідуального досвіду постраждалої особи, а не як самостійний діагностичний інструмент.

Ключові слова: цикл насильства, домашнє насильство, примусовий контроль, модель Л. Вокер, психологічна допомога постраждалим, оцінювання ризиків

Постановка проблеми. Домашнє насильство нерідко сприймається як сукупність окремих конфліктів, між якими можуть виникати періоди спокою, примирення та обіцянок змін. Проте такий погляд не завжди дає змогу зрозуміти, чому насильницька поведінка повторюється, як формується психологічна залежність від кривдника та чому постраждала особа може залишатися у стосунках, попри завдану їй шкоду. Для пояснення цих процесів у психології використовується модель циклу насильства, запропонована американською психологинею Ленор Вокер. Водночас її популярність не означає універсальності: досвід постраждалих осіб є різноманітним, а сучасні форми насильства не завжди відповідають послідовності визначених етапів. Тому важливо розглядати цю модель не як незаперечний закон поведінки, а як аналітичний інструмент із певними можливостями та обмеженнями.

Мета. Проаналізувати пізнавальні можливості моделі циклу насильства Л. Вокер, визначити її значення для розуміння психологічних механізмів повторюваного насильства та обґрунтувати обмеження її застосування у практиці психолога.

Аналіз стану опрацювання питання. Ленор Вокер у праці The Battered Woman (1979) описала повторювану структуру насильницьких стосунків, виділивши три основні фази: наростання напруження, гострий епізод насильства та примирення, яке часто супроводжується каяттям кривдника й обіцянками змін [1]. Запропонована модель стала важливою для пояснення того, що насильство може мати не випадковий, а повторюваний характер.

Джанет Вілсон, аналізуючи концепцію циклу насильства, зазначає, що вона допомагає систематизувати типові зміни у взаємодії партнерів і зрозуміти відмінності між періодами напруження, насильства та тимчасового відновлення спокою [2]. Водночас дослідження домашнього насильства потребує ширшого контексту, оскільки окремі випадки не обов'язково відтворюють усі фази моделі.

Еван Старк у праці про примусовий контроль звертає увагу на те, що насильство не обмежується фізичними нападами. Воно може виявлятися у систематичному контролі, ізоляції, за-

лякуванні, обмеженні фінансової самостійності та свободи пересування [3]. Такий підхід дає змогу побачити форми насильства, які не завжди вкладаються в модель чергування гострих епізодів і примирення.

Окремого розмежування потребує поняття «цикл насильства» у значенні міжпоколінної передачі насильницьких моделей поведінки. Систематичний огляд сучасних досліджень показує, що зв'язок між переживанням насильства в дитинстві та його вчиненням у дорослому віці не є однозначним і потребує врахування соціальних, психологічних та культурних чинників [4]. Отже, обидва значення поняття не слід ототожнювати.

Виклад основного матеріалу.

1. Структура моделі циклу насильства

Модель Л. Вокер передбачає три взаємопов'язані фази.

Перша – наростання напруження. У стосунках можуть посилюватися роздратування, критика, погрози, контроль і конфлікти. Постраждала особа нерідко намагається передбачити реакції партнера, уникати суперечок і пристосовувати власну поведінку, сподіваючись запобігти новому епізоду насильства. Важливо, що така адаптація не робить її відповідальною за поведінку кривдника.

Друга – гострий епізод насильства. Напруження переходить у безпосередній прояв агресії, який може включати фізичне, сексуальне або інше насильство. Цей етап є найбільш очевидним для оточення, проте він не відображає всього процесу контролю, що відбувається у стосунках.

Третя – примирення або тимчасове затишшя. Кривдник може вибачатися, демонструвати турботу, заперечувати серйозність події або обіцяти, що подібне більше не повториться. Постраждала особа може пов'язувати цей період із надією на зміни та відновлення стосунків. Проте самі вибачення не є доказом припинення насильства.

Після періоду затишшя напруження може виникнути знову, і послідовність повторюється. При цьому тривалість фаз, інтенсивність насильства та характер поведінки партнерів можуть відрізнятися. Модель описує можливу закономірність, а не обов'язкову послідовність для кожної ситуації [1; 2].

2. Пізнавальні можливості моделі

Перша пізнавальна можливість полягає у виявленні повторюваного характеру насильства. Модель допомагає розглядати окремі епізоди в контексті тривалої взаємодії, а не ізольовано. Це важливо, оскільки періоди спокою можуть створювати враження, що проблема вже вирішена, хоча поведінка кривдника фактично не змінилася.

Друга можливість – пояснення психологічної неоднозначності стосунків. Чергування загрози та проявів турботи може посилювати надію постраждалої особи на позитивні зміни. Унаслідок цього їй може бути складно оцінити перспективи стосунків, ухвалити рішення про розрив або звернутися по допомогу. Така ситуація не свідчить про слабкість характеру: на рішення впливають емоційна прив'язаність, страх, матеріальна залежність, наявність дітей, соціальна ізоляція та інші обставини.

Третя можливість – визначення моментів для психологічного втручання. Розуміння динаміки насильства дає змогу фахівцеві досліджувати зміни у поведінці кривдника, оцінювати суб'єктивне відчуття безпеки постраждалої особи та з'ясовувати, яка допомога їй потрібна. Водночас психолог не повинен вважати період примирення гарантовано безпечним або прогнозувати відсутність нового насильства лише на підставі вибачень.

Четверта можливість – систематизація психологічної інформації. Модель може бути початковою схемою для аналізу історії стосунків: коли виникали загрози, які форми насильства спостерігалися, що відбувалося після інцидентів і чи були реальні зміни у поведінці кривдника. Такий аналіз допомагає уточнювати запит на психологічну допомогу, але сам по собі не замінює оцінювання ризиків.

3. Обмеження моделі та ризики її спрощеного застосування

Перше обмеження – відсутність універсальності. Не всі насильницькі стосунки проходять через три чітко виражені фази. Насильство може бути регулярним, непередбачуваним або постійним, без помітного періоду примирення. Тому відсутність певної фази не спростовує факту насильства.

Друге обмеження – недостатнє відображення примусового контролю. Якщо увага зосереджується лише на окремих інцидентах, поза аналізом можуть залишитися систематичне стеження, приниження, економічні обмеження, ізоляція від близьких і контроль повсякденного життя. Концепція примусового контролю Е. Старка дає змогу доповнити модель аналізом тривалого обмеження автономії особи [3].

Третє обмеження – ризик помилкового пояснення причин насильства. Назва «цикл» може створювати враження, що насильство є результатом спільної поведінки партнерів або природним етапом конфлікту. Проте відповідальність за вчинення насильства не можна перекладати на постраждалу особу. Її спроби заспокоїти партнера, залишитися у стосунках чи повернутися до них не виправдовують дій кривдника.

Четверте обмеження – обмежені можливості прогнозування. Модель не дає змоги достовірно визначити, коли відбудеться наступний епізод, наскільки тяжким він буде та чи припиниться насильство. Для оцінювання небезпеки необхідно враховувати конкретні обставини: погрози, попередні напади, посилення контролю, переслідування, доступ до зброї та ризики, пов'язані зі спробою припинити стосунки.

П'яте обмеження – необхідність урахування індивідуального досвіду. Використання моделі як готового шаблону може призвести до того, що фахівець почне шукати підтвердження визначених фаз замість уважного аналізу розповіді людини. У психологічній практиці модель має допомагати ставити уточнювальні запитання, а не визначати наперед, що саме повинна відчувати або робити постраждала особа.

Таким чином, модель циклу насильства доцільно застосовувати разом з іншими підходами, зокрема концепцією примусового контролю, аналізом соціальних умов і індивідуальних психологічних реакцій. Вона пояснює одну з можливих структур повторюваного насильства, але не охоплює всіх його форм і механізмів.

Висновки.

1. Модель циклу насильства Л. Вокер є важливим інструментом розуміння повторюваної динаміки насильницьких стосунків, у яких можуть чергуватися наростання напруження, гострий епізод насильства та примирення.

2. Основні пізнавальні можливості моделі полягають у систематизації повторюваних епізодів, поясненні психологічної неоднозначності стосунків і визначенні напрямів психологічної допомоги.

3. Модель не є універсальною: насильство може відбуватися без чіткої послідовності фаз, а періоди затишшя не гарантують припинення небезпечної поведінки.

4. Для повнішого розуміння насильства необхідно враховувати примусовий контроль, соціальні та матеріальні обставини, індивідуальний досвід постраждалої особи й конкретні чинники небезпеки.

5. Модель циклу насильства слід використовувати як аналітичну схему, а не як діагностичний інструмент або засіб точного прогнозування. Її застосування не повинно призводити до звинувачення постраждалої особи чи применшення відповідальності кривдника.

Список використаних джерел

1. Walker L. E. The Battered Woman. New York : Harper & Row, 1979. 270 p.

2. Wilson J. K. Cycle of Violence. The Encyclopedia of Women and Crime. Hoboken : Wiley-Blackwell, 2019. DOI: https://doi.org/10.1002/9781118929803.ewac0083

3. Stark E. Coercive Control: How Men Entrap Women in Personal Life. New York : Oxford University Press, 2007. 464 p. DOI: https://doi.org/10.1093/oso/9780195154276.001.0001

4. McCloud B., Abdullah A. Theoretical Analysis of the Cycle of Intimate Partner Violence: A Systematic Review. Trauma, Violence, & Abuse. 2025. Vol. 26, No. 5. P. 1064–1081. DOI: https://doi.org/10.1177/15248380241301781

The Cycle of Violence: Explanatory Potential and Limitations of the Model

Hubenia V. I.

Abstract. The paper analyses the explanatory potential and limitations of L. Walker's cycle-of-violence model (tension-building — acute battering incident — reconciliation). The author treats the model as an analytical tool that helps systematize recurring episodes of violence, explain the psychological ambivalence experienced by the victim, and identify points for psychological intervention, while stressing its limitations — the lack of universality, insufficient attention to coercive control (per E. Stark's concept), the risk of mistakenly shifting responsibility onto the victim, and limited predictive capacity regarding future episodes of violence. The author concludes that the cycle-of-violence model should be applied together with the concept of coercive control and an analysis of the victim's individual experience, rather than as a stand-alone diagnostic tool.

Keywords: cycle of violence, domestic violence, coercive control, Walker's model, psychological assistance to victims, risk assessment

Бібліографічний опис (ДСТУ 8302:2015): Губеня В. І. Цикл насильства: пізнавальні можливості та обмеження моделі. Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці. 2026. Т. 11, № 4 (64). С. 31–34. DOI: https://doi.org/10.53672/ej.6.2026.04.03.

СУПЕРВІЗІЯ У РОБОТІ ПСИХОЛОГА З ПОСТРАЖДАЛИМИ ОСОБАМИ: ФУНКЦІЇ, ФОРМАТИ, НАУКОВІ ДАНІ ПРО ЕФЕКТИВНІСТЬ

***Богуш Д. М.**, Київський університет інтелектуальної власності та права*

DOI: 10.53672/ej.6.2026.04.04 Check for updates

Анотація. У тезах систематизовано функції (формативну, реставративну, нормативну) та формати (індивідуальну, групову, очну й дистанційну) супервізії у практичній діяльності психолога, який працює з постраждалими особами. Автор узагальнює сучасні наукові дані щодо ефективності супервізії для профілактики вторинного травматичного стресу, емоційного вигорання та підвищення якості психологічної допомоги, спираючись на дослідження B. Bride, T. Bober та C. Regehr, E. Lacey, а також вітчизняні праці Т. Комар та І. Чухрій. Автор доходить висновку, що поєднання індивідуальної та групової супервізії демонструє найвищу адаптивність у подоланні наслідків масової віктимізації, водночас наголошуючи, що самі лише індивідуальні стратегії подолання не гарантують захисту фахівця від вторинної травматизації.

Ключові слова: супервізія, вторинний травматичний стрес, емоційне вигорання, психологічна допомога постраждалим, професійна деформація, супервізійний супровід

Постановка проблеми. Практична діяльність фахівців галузі ментального здоров'я, які здійснюють психологічний супровід осіб, що постраждали від різних видів психотравмівних подій, відзначається винятково високим рівнем емоційного та когнітивного навантаження [1; 2]. Система взаємодії у тріаді «терапевт – клієнт – травма» супроводжується постійним ризиком розвитку феноменів вторинної травматизації, емоційного вигорання, емпатійного виснаження та травми свідка [1; 3]. У цьому контексті забезпечення високої якості та безпеки психологічних інтервенцій є надзвичайно складним завданням, оскільки на якість допомоги безпосередньо впливає суб'єктивний стан самого фахівця, його здатність відстежувати контрпереносні реакції, зберігати чіткість професійних меж та діяти в межах доказових протоколів [2]. Супервізійний супровід у віктимологічній практиці перестає бути лише формальним елементом післядипломного навчання або періодичного контролю, перетворюючись на критично важливий елемент підтримки фахової стійкості та профілактики професійної деформації [1; 4]. Водночас наукове аналітичне систематизування функціонального наповнення супервізійного процесу, порівняльний аналіз його засобів і форматів, а також узагальнення емпірично верифікованих даних щодо ефективності супервізії залишаються актуальною проблемою сучасної психологічної науки [2].

Мета. Систематизувати функції та формати проведення супервізії у практичній діяльності психолога з постраждалими особами й узагальнити сучасні наукові дані з періодичних фахових видань щодо її ефективності для запобігання вторинному травматичному стресу та підвищення якості психологічної допомоги [1; 3; 4].

Аналіз стану опрацювання питання. У сучасній науковій періодиці проблематика супервізійного супроводу та запобігання фаховому виснаженню психологів досліджується в кількох взаємопов'язаних напрямах. Зокрема, аналіз методологічних засад супервізії як фундаментального інструменту професійного зростання та захисту фахівця представлено у публікації Т. Комар та І. Чухрій [2], а етапи розвитку сучасної віктимологічної думки в Україні – у праці Данилевського та Данилевської [5]. Зарубіжні наукові праці орієнтовані на кількісну та якісну оцінку

ефективності супервізії. Зокрема, Б. Брайд і співавтори на основі експертного консенсусу сформулювали принципи практики, чутливої до вторинного травматичного стресу, серед яких чільне місце посідає супервізія [1], а Т. Бобер і Ш. Регер емпірично перевірили, чи захищають фахівців рекомендовані стратегії подолання, і не виявили зв'язку між часом, який на них витрачають, та рівнем травматичного стресу; найкращим предиктором виявилася кількість годин роботи з травмованими клієнтами [3]. Зв'язок між дитячим травматичним досвідом психолога, рівнем його вразливості та захисною рольовою функцією супервізії детально проаналізовано у публікації Лейсі [4]. Попри наявність цих публікацій, комплексна оцінка ефективності різних форматів супервізії в умовах високої віктимізації населення залишається предметним фокусом багатьох сучасних дискусій [1; 2].

Виклад основного матеріалу. Супервізійний процес у роботі з постраждалими від психічної травми реалізує багаторівневий комплекс функцій, що забезпечують як професійний розвиток фахівця, так і безпеку клієнта [1; 2].

Формативна (навчальна та розвивальна) функція спрямована на розширення концептуального апарату психолога, опанування сучасних специфічних методів допомоги при гострих реакціях на стрес, посттравматичному стресовому розладі, складній травмі та дисоціативних станах [2]. Під час проведення супервізійних сесій відбувається глибокий аналіз структурації травматичного матеріалу, відпрацювання технічних навичок проведення клінічного інтерв'ю, оцінка суїцидальних ризиків та побудова індивідуального маршруту психологічного відновлення постраждалого [2].

Ресторативна (підтримувальна та ресурсно-відновлювальна) функція є найбільш критичною під час роботи з віктимізованими категоріями клієнтів [1; 3]. Вона реалізується шляхом створення безпечного контейнера для опрацювання важких емоційних переживань, які виникають у психолога під час вислуховування деталей насильства, катувань або воєнних злочинів [3; 4]. Ресторативний фокус дає змогу своєчасно деконструювати явища вторинного травматичного стресу, опрацювати складні контрпереносні реакції, зняти відчуття професійного безсилля та запобігти хронізації емоційного вигорання [1; 3; 4].

Нормативна (адміністративна та етично-контролююча) функція гарантує дотримання етичних стандартів надання психологічної допомоги та виступає бар'єром проти передчасної або помилкової інтерпретації дій клієнта [1]. Супервізор відстежує межі професійної компетентності психолога, оцінює дотримання принципів конфіденційності, добровільності та інформованої згоди, а також контролює ризики повторної віктимізації клієнта через неусвідомлені дії або професійні помилки терапевта.

У сучасній практичній психології використовуються різноманітні формати супервізійного супроводу, вибір яких зумовлюється специфікою запиту, рівнем кваліфікації психолога та доступністю організаційних ресурсів [1; 2].

Індивідуальна супервізія передбачає взаємодію у форматі «один на один» між супервізором та психологом [2]. Цей формат гарантує максимальний рівень конфіденційності, що дає змогу глибше досліджувати особистісні реакції психолога, його власні психологічні травми чи вразливості, які можуть актуалізуватися під час роботи з постраждалими [2; 4]. Індивідуальний формат забезпечує фокусування на тонких нюансах терапевтичного альянсу та детальний розбір складних клінічних кейсів, проте вимагає суттєвих часових і фінансових ресурсів [2].

Групова супервізія та колегіальна інтервізія передбачають обговорення випадків у колі фахівців за участю акредитованого супервізора або в рівноправній групі рівних за статусом колег [1; 2]. Головною перевагою цього формату є залучення множинних перспектив до аналізу од-

ного випадку, можливість спостереження за різноманітними стилями роботи та інтерпретаціями [2]. Групова супервізія відіграє потужну підтримувальну роль, оскільки дає змогу фахівцю усвідомити універсальність своїх важких переживань, нормалізувати емоційні реакції на травму та отримати емпатійний відгук спільноти [1; 3].

За організаційною модальністю розрізняють очну та дистанційну (онлайн) супервізію. Розвиток цифрових технологій суттєво розширив можливості доступу практикуючих психологів до провідних міжнародних і національних експертів у галузі травматерапії незалежно від їхнього географічного розташування [1; 2]. Онлайн-супервізія показала свою високу ефективність у період надзвичайних ситуацій та воєнних дій, коли очні контакти є обмеженими або небезпечними, хоча вона потребує від учасників суворого дотримання протоколів цифрової безпеки та збереження конфіденційності персональних даних [2].

Фахові публікації пов'язують регулярний супервізійний супровід із кращими показниками психологічного здоров'я фахівців та якістю надання допомоги [1; 4], хоча емпіричні дані про захисну дію окремих стратегій подолання залишаються суперечливими [3].

Дані наукових розвідок свідчать про те, що регулярна супервізія може послаблювати зв'язок між інтенсивністю роботи з травмованими клієнтами та вираженістю симптоматики вторинного травматичного стресу [1; 4]. Психологи, які систематично відвідують супервізійні сесії, за даними цих публікацій, демонструють нижчий рівень тривожності, емоційного виснаження та деперсоналізації [1; 4].

Наукові дані підтверджують, що проходження супервізії сприяє підвищенню рівня рівноваги та суб'єктивного відчуття професійної самоефективності терапевта [2; 4]. Опрацювання складних кейсів у супервізійному просторі, як зазначають дослідники, допомагає фахівцеві розмежовувати власні переживання та психологічний матеріал клієнта, що розглядають як чинник профілактики вторинної травматизації [4].

Аналіз ефективності на рівні результатів клієнтів дає підстави розглядати супервізійний супровід терапевта як чинник, що може зменшувати ризик передчасного переривання терапії постраждалими особами [1]. Систематичний контроль за етичною чистістю процедур та терапевтичною позицією запобігає повторній віктимізації клієнтів, прискорює встановлення міцного терапевтичного альянсу та покращує загальну динаміку подолання наслідків психологічної травми [1].

Висновки.

Отже, супервізія у роботі психолога з постраждалими особами є багаторівневою та багатофункціональною системою фахової підтримки, яка інтегрує розвивальні, підтримувальні та етико-контролюючі завдання для забезпечення належного рівня ментальної безпеки фахівця і клієнта [1; 2; 4].

Оптимальний вибір формату проведення супервізії залежить від специфіки травматичного досвіду клієнтів, рівня професійної зрілості психолога та організаційних умов, при цьому поєднання індивідуальної та групової модальностей виявляє найвищу адаптивність у подоланні наслідків масової віктимізації [1; 2; 3].

Сучасні фахові публікації обґрунтовують значення систематичної супервізії для зниження ризику вторинного травматичного стресу, запобігання вигоранню, підтримки професійної самоефективності психологів та забезпечення високих етичних стандартів допомоги постраждалим [1; 4]; водночас емпіричні дані засвідчують, що самі лише індивідуальні стратегії подола-

ння не гарантують захисту від вторинної травматизації, тому супервізія має бути частиною організаційної підтримки фахівця [3].

Список використаних джерел

1. Bride B. E., Sprang G., Hendricks A., Walsh C. R., Mathieu F., Hangartner K., Ross L. A., Fisher P., Miller B. C. Principles for secondary traumatic stress-responsive practice: An expert consensus approach. Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy. 2024. Vol. 16, No. 8. P. 1301–1308. DOI: https://doi.org/10.1037/tra0001575

2. Комар Т., Чухрій І. Проблеми психологічної практики: супервізія як метод професійного зростання. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. 2025. Вип. 83. С. 102–106. DOI: https://doi.org/10.31652/2415-7872-2025-83-102-106

3. Bober T., Regehr C. Strategies for Reducing Secondary or Vicarious Trauma: Do They Work? Brief Treatment and Crisis Intervention. 2006. Vol. 6, No. 1. P. 1–9. DOI: https://doi.org/10.1093/brief-treatment/mhj001

4. Lacey E. More to Learn From Adverse Childhood Experiences: Secondary Traumatic Stress Among Mental Health Professionals. Journal of Human Services. 2025. Vol. 44, No. 1. P. 74–84. DOI: https://doi.org/10.52678/001c.143805

5. Данилевський А. О., Данилевська Ю. О. Етапи розвитку сучасної віктимологічної думки в Україні. Українська поліцеїстика: теорія, законодавство, практика. 2023. Т. 5, № 1. С. 88–92. DOI: https://doi.org/10.32782/2709-9261-2022-1-5-16

Supervision in the Psychologist's Work with Victims: Functions, Formats, and Scientific Evidence of Effectiveness

Bohush D. M.

Abstract. The paper systematizes the functions (formative, restorative, normative) and formats (individual, group, in-person and remote) of supervision in the practice of psychologists working with victims. The author summarizes current scientific evidence on the effectiveness of supervision in preventing secondary traumatic stress and burnout and in improving the quality of psychological assistance, drawing on the work of B. Bride, T. Bober and C. Regehr, E. Lacey, as well as the Ukrainian studies of T. Komar and I. Chukhrii. The author concludes that combining individual and group supervision shows the highest adaptability in addressing the consequences of mass victimization, while stressing that individual coping strategies alone do not guarantee protection of the professional from secondary traumatization.

Keywords: supervision, secondary traumatic stress, burnout, psychological assistance to victims, professional deformation, supervisory support

Бібліографічний опис (ДСТУ 8302:2015): Богуш Д. М. Супервізія у роботі психолога з постраждалими особами: функції, формати, наукові дані про ефективність. Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці. 2026. Т. 11, № 4 (64). С. 35–38. DOI: https://doi.org/10.53672/ej.6.2026.04.04.

КОМПЛЕКСНИЙ ПОСТТРАВМАТИЧНИЙ СТРЕСОВИЙ РОЗЛАД ЯК ОКРЕМА НОЗОЛОГІЧНА ОДИНИЦЯ: АНАЛІЗ НАУКОВОЇ ДИСКУСІЇ

Дешкао Д. А., Київський університет інтелектуальної власності та права

DOI: 10.53672/ej.6.2026.04.05 Check for updates

Анотація. У тезах проаналізовано наукову дискусію щодо виокремлення комплексного посттравматичного стресового розладу (КПТСР) як самостійної нозологічної одиниці, включеної до МКХ-11 у 2019 році. Автор розкриває діагностичні критерії розладу – три кластери класичного ПТСР (повторне переживання, уникнення, відчуття поточної загрози) та три додаткові кластери порушень самоорганізації (афективна дисрегуляція, негативна Я-концепція, труднощі у стосунках), а також систематизує аргументи прихильників (емпірично підтверджена шестифакторна структура симптомів, зв'язок із тривалою міжособистісною травматизацією) і критиків (недостатня вивченість нейробіологічних механізмів, перетин симптоматики з прикордонним розладом особистості, ризик діагностичної інфляції) виокремлення КПТСР. На основі досліджень українських вибірок (T. Karatzias, M. Velykodna, A. Huțul) автор обґрунтовує прикладне значення КПТСР для психології жертви та диференційованих стратегій психологічної допомоги особам, які зазнали тривалого насильства.

Ключові слова: комплексний посттравматичний стресовий розлад, МКХ-11, порушення самоорганізації, психологічна травма, війна, психологія жертви

Постановка проблеми. У 2019 році Всесвітня організація охорони здоров'я ухвалила одинадцятий перегляд Міжнародної класифікації хвороб, у якому вперше з'явилася самостійна діагностична рубрика – комплексний посттравматичний стресовий розлад. Це рішення стало підсумком тривалої наукової дискусії, яка розпочалася ще наприкінці XX століття. Джудіт Герман запропонувала концепцію «складної травми», щоб описати психологічні наслідки тривалого, повторюваного міжособистісного насильства, з якого людина не має можливості вийти. Класичний посттравматичний стресовий розлад, описаний для ветеранів війни, не охоплював усього спектра порушень, які виникали в таких осіб, і саме тому постало питання про виокремлення окремої нозологічної одиниці [1].

Для України ця дискусія набула безпосереднього практичного значення. Дослідження T. Karatzias та колег на загальнонаціональній вибірці з 2004 батьків неповнолітніх дітей, проведене приблизно через шість місяців після початку повномасштабного вторгнення, засвідчило, що 25,9 відсотка респондентів відповідали діагностичним вимогам посттравматичного стресового розладу, а 14,6 відсотка – комплексного розладу за МКХ-11 [2]. M. Velykodna та колеги на вибірці з 761 дорослого українця, які зазнали травматичного впливу, через півтора року після початку вторгнення показали, що проживання з другом є медіатором симптомів обох розладів [3]. A. Huțul та колеги на вибірці з 359 українських учасників встановили, що 33,4 відсотка респондентів виявляли діагностичні симптоми комплексного розладу [4]. Ці дані підтверджують, що проблема має не лише теоретичне, а й безпосереднє прикладне значення для системи охорони психічного здоров'я.

Мета. Проаналізувати наукову дискусію щодо виокремлення комплексного посттравматичного стресового розладу як самостійної нозологічної одиниці, визначити його діагностичні критерії та окреслити ключові аргументи прихильників і критиків такого підходу.

Аналіз стану опрацювання питання. Ґрунтовний аналіз нового діагнозу запропонував C. Brewin із колегами. Вони узагальнили дані структурного аналізу симптомів і дійшли висновку, що комплексний посттравматичний стресовий розлад утворює окрему шестифакторну структуру, яка не зводиться до трифакторної структури класичного розладу [5].

Є. Смаль провела систематичний огляд літератури за 2014–2025 роки, присвячений поширеності комплексного посттравматичного стресового розладу серед військовослужбовців із поєднаною бойовою черепно-мозковою травмою. Дослідниця встановила, що, попри клінічну значущість коморбідності цих станів, систематизовані епідеміологічні дані щодо поширеності комплексного розладу саме в поєднанні з черепно-мозковою травмою залишаються нечисленними [6]. Н. Тройчук проаналізувала концептуальні межі поняття тривалого травматичного стресу та порівняла його з релевантними поняттями, зокрема з комплексним посттравматичним стресовим розладом, моральною травмою та гострою стресовою реакцією. Дослідниця акцентувала, що комплексний розлад є самостійним конструктом, який потребує окремого підходу до діагностики та психотерапії [7].

Виклад основного матеріалу. Діагностичні критерії комплексного посттравматичного стресового розладу в МКХ-11 включають три основні кластери класичного розладу та три додаткові кластери, які разом утворюють порушення самоорганізації [8]. Перший кластер класичного розладу – повторне переживання травматичної події в теперішньому часі. Другий – уникнення нагадувань про травму. Третій – постійне відчуття підвищеної поточної загрози. До порушень самоорганізації належать афективна дисрегуляція, негативна Я-концепція та труднощі у підтриманні стосунків [8].

Афективна дисрегуляція проявляється в підвищеній емоційній реактивності, спалахах гніву, труднощах контролю емоцій, а також у схильності до дисоціативних станів під впливом стресу. Негативна Я-концепція охоплює стійкі переконання про себе як про принижену, переможену або нікчемну людину, що супроводжуються глибоким і всепроникним почуттям сорому та провини. Труднощі у стосунках виявляються в нездатності підтримувати близькість, униканні соціальних контактів та відчутті відчуженості від інших людей [8].

Ключовим аргументом на користь виокремлення комплексного розладу є емпірично підтверджена відмінність його симптоматичного профілю. Дослідження, проведені на різних вибірках, засвідчують, що особи з комплексним розладом частіше зазнавали хронічних і повторюваних травм міжособистісного характеру, тоді як класичний розлад більшою мірою пов'язаний з одиничними травматичними подіями. Комплексний розлад також асоціюється з вищим рівнем функціональних порушень, зокрема в міжособистісній, емоційній та соціальній сферах [5].

Критики виокремлення комплексного розладу наводять кілька контраргументів. По-перше, нейробіологічні механізми, які б принципово відрізняли класичний розлад від комплексного, досі вивчено недостатньо. По-друге, симптоматика комплексного розладу частково перетинається з критеріями інших діагностичних категорій, зокрема прикордонного розладу особистості та дисоціативного підтипу посттравматичного стресового розладу в DSM-5-TR. По-третє, існує ризик надмірної діагностичної інфляції, коли будь-який тривалий травматичний досвід автоматично кваліфікується як комплексний розлад без належного диференційно-діагностичного аналізу [9].

Попри ці застереження, більшість дослідників визнають клінічну цінність нового діагнозу. Як зазначає Н. Тройчук, включення комплексного розладу до МКХ-11 дає змогу точніше описати стан пацієнтів, які раніше отримували діагноз класичного розладу, хоча їхня симптоматика суттєво відрізнялася. Це відкриває шлях до більш диференційованих терапевтичних втру-

чань, зокрема фазово-орієнтованих підходів, які передбачають поетапну роботу зі стабілізації, опрацювання травматичного досвіду та інтеграції особистості [7].

Для психології жертви розуміння комплексного посттравматичного стресового розладу має прикладне значення. Особи, які зазнали тривалого насильства або перебування в умовах, де втеча була неможливою, потребують особливого підходу до діагностики та психологічної допомоги. Дослідження М. Парінова на вибірці жінок, які переживають неоднозначну втрату, засвідчило потенціал посттравматичного зростання навіть в умовах тривалого травматичного стресу. Найвищі показники зростання спостерігалися в доменах «Цінування життя», «Духовні зміни» та «Особистісна сила» [10].

Висновки.

1. Комплексний посттравматичний стресовий розлад є самостійною нозологічною одиницею, включеною до МКХ-11 у 2019 році. Його виокремлення стало відповіддю на обмеження класичної моделі посттравматичного стресового розладу, яка не охоплювала порушень, зумовлених тривалою повторюваною травматизацією міжособистісного характеру [1].

2. Діагностичні критерії комплексного розладу включають три кластери класичного розладу (повторне переживання, уникнення, відчуття поточної загрози) та три додаткові кластери порушень самоорганізації (афективна дисрегуляція, негативна Я-концепція, труднощі у стосунках) [8].

3. Емпіричні дослідження підтверджують валідність виокремлення комплексного розладу: він утворює окрему шестифакторну структуру симптомів, асоціюється з множинними та тривалими травмами та вищим рівнем функціональних порушень порівняно з класичним розладом [5].

4. Критики наводять аргументи про відсутність чітких патофізіологічних даних, перетин симптоматики з іншими діагностичними категоріями та ризик діагностичної інфляції. Ці застереження потребують подальшого емпіричного опрацювання [9].

5. Для психології жертви виокремлення комплексного розладу має прикладне значення: воно дає змогу точніше описати стан осіб, які зазнали тривалого насильства, та розробити диференційовані стратегії психологічної допомоги, зокрема фазово-орієнтовані підходи. Перспективним напрямом подальших досліджень є перевірка ефективності різних терапевтичних моделей у роботі з комплексним розладом на українській вибірці [7; 10].

Список використаних джерел

1. Herman J. L. Trauma and Recovery: The Aftermath of Violence – From Domestic Abuse to Political Terror. New York : Basic Books, 2015. 326 p.

2. Karatzias T., Shevlin M., Ben-Ezra M. et al. War exposure, posttraumatic stress disorder, and complex posttraumatic stress disorder among parents living in Ukraine during the russian war. Acta Psychiatrica Scandinavica. 2023. Vol. 147, No. 3. P. 276–285. DOI: https://doi.org/10.1111/acps.13529

3. Velykodna M., Charyieva O., Kvitka N. et al. Living with a friend mediates PTSD and CPTSD symptoms among trauma-exposed Ukrainians during the second year of 2022 russian invasion. Mental Health and Social Inclusion. 2024. Vol. 28, No. 6. P. 1040–1050. DOI: https://doi.org/10.1108/MHSI-11-2023-0118

4. Huțul A., Holman A. C., Huțul T.-D. Complex posttraumatic stress disorder and prolonged grief disorder in times of war: Diagnostic symptoms and impact on the mental health

of Ukrainian civilians during the russia–Ukraine war. Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy. 2026. Vol. 18, No. 5. P. 957–968. DOI: https://doi.org/10.1037/tra0002064

5. Brewin C. R., Atwoli L., Bisson J. I. et al. Post-traumatic stress disorder: evolving conceptualization and evidence, and future research directions. World Psychiatry. 2025. Vol. 24, No. 1. P. 52–80. DOI: https://doi.org/10.1002/wps.21269

6. Смаль Є. Е. Поширеність комплексного посттравматичного стресового розладу з поєднаною бойовою черепно-мозковою травмою (огляд літератури). Український вісник психоневрології. 2026. Т. 34, вип. 1. С. 14–22.

7. Тройчук Н. О. Психологічна реабілітація та прийняття невизначених втрат: шляхи подолання безправного горя. Наукові інновації та передові технології. 2025. № 11 (51). С. 1811–1823. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-11(51)-1811-1823

8. ICD-11 for Mortality and Morbidity Statistics. 6B41 Complex post traumatic stress disorder. Version 01/2024. Geneva : World Health Organization, 2024. URL: https://icd.who.int/browse/2024-01/mms/en (дата звернення: 05.11.2026).

9. Fernandez-Guerrero M. J. Complex post-traumatic stress disorder and borderline personality disorder: the discussion goes on. Papeles del Psicólogo. 2023. Vol. 44, No. 3. P. 172–179.

10. Парінов М. Практичне дослідження особистісного зростання жінок в умовах неоднозначної втрати. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія. 2025. Вип. 1 (21). С. 94–98. DOI: https://doi.org/10.17721/BPSY.2025.1(21).12

Complex Post-Traumatic Stress Disorder as a Distinct Nosological Entity: An Analysis of the Scientific Discussion

Deshkao D. A.

Abstract. The paper analyses the scientific discussion surrounding the designation of complex post-traumatic stress disorder (CPTSD) as a distinct nosological entity included in ICD-11 in 2019. The author outlines the disorder's diagnostic criteria — the three clusters of classic PTSD (re-experiencing, avoidance, sense of current threat) and three additional clusters of disturbances in self-organization (affective dysregulation, negative self-concept, relational difficulties) — and systematizes the arguments of proponents (an empirically confirmed six-factor symptom structure, association with prolonged interpersonal traumatization) and critics (insufficiently studied neurobiological mechanisms, symptom overlap with borderline personality disorder, the risk of diagnostic inflation) of distinguishing CPTSD. Drawing on studies of Ukrainian samples (T. Karatzias, M. Velykodna, A. Huțul), the author substantiates the applied significance of CPTSD for the psychology of the victim and for differentiated strategies of psychological assistance to persons who have experienced prolonged violence.

Keywords: complex post-traumatic stress disorder, ICD-11, disturbances in self-organization, psychological trauma, war, psychology of the victim

Бібліографічний опис (ДСТУ 8302:2015): Дешкао Д. А. Комплексний посттравматичний стресовий розлад як окрема нозологічна одиниця: аналіз наукової дискусії. Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці. 2026. Т. 11, № 4 (64). С. 39–42. DOI: https://doi.org/10.53672/ej.6.2026.04.05.

ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ ПОШИРЕННЯ ІНТИМНИХ ЗОБРАЖЕНЬ БЕЗ ЗГОДИ: АНАЛІЗ НАУКОВИХ ДЖЕРЕЛ

***Юрченко А. М.**, Київський університет інтелектуальної власності та права*

DOI: 10.53672/ej.6.2026.04.06 Check for updates

Анотація. У тезах на основі аналізу зарубіжних і вітчизняних наукових джерел систематизовано психологічні наслідки поширення інтимних зображень без згоди («порнопомсти») як форми сексуального насильства, опосередкованого цифровими технологіями. Автор виокремлює чотири групи наслідків – емоційні реакції безпосереднього стресу (сором, приниження, тривога), клінічно виражені психічні розлади (посттравматичний стресовий розлад, депресія), соціальні наслідки (стигматизація, звинувачення жертви, ізоляція) та порушення в академічній і професійній сферах, спираючись на дослідження T. Almeida, V. Karasavva, L. Fahmy, A. Murça та колег. Автор визначає чинники, що посилюють (публічність поширення, тривалість доступності контенту, супутні форми насильства) або пом'якшують (резильєнтність, соціальна підтримка, анонімні форми допомоги) негативний вплив, і наголошує на прикладному значенні цих даних для розроблення диференційованих стратегій психологічної допомоги постраждалим.

Ключові слова: поширення інтимних зображень без згоди, порнопомста, цифрове сексуальне насильство, посттравматичний стресовий розлад, стигматизація, психологія жертви

Постановка проблеми. Поширення інтимних зображень без згоди належить до форм сексуального насильства, опосередкованого цифровими технологіями. Секстинг як добровільний обмін інтимними зображеннями став поширеною практикою, проте добровільне створення контенту не означає втрати права на контроль за його подальшим обігом. Порушення згоди відбувається тоді, коли отримувач поширює зображення особам, які не були його первісними адресатами [1]. Результати дослідження Proinsight Lab засвідчують, що 13,2 відсотка українських підлітків отримували оголені фото або відео, а 12,6 відсотка – запити на надання власних інтимних матеріалів [2]. А. Волобоєв та Б. Семенишина-Фіголь наголошують, що ці латентні цифрові форми насильства в умовах воєнного стану набувають особливої гостроти [3].

Мета. Проаналізувати наукові джерела щодо психологічних наслідків поширення інтимних зображень без згоди, визначити основні групи цих наслідків та окреслити чинники, які їх посилюють або пом'якшують.

Аналіз стану опрацювання питання. T. Almeida та колеги провели оглядове дослідження 21 наукової праці із загальною вибіркою 32 252 особи. Дослідники встановили, що поширення інтимних зображень без згоди пов'язане з тривогою, депресією, зниженням самооцінки, параноєю, самозвинуваченням та суїцидальними думками [1]. V. Karasavva систематизувала дані 49 досліджень і дійшла висновку, що постраждалі повідомляють про психологічні, соціальні та академічні порушення, а бар'єрами для звернення по допомогу є стигма та брак обізнаності [4]. L. Fahmy та колеги встановили, що постраждалі мали більш ніж удвічі вищу ймовірність відповідати критеріям імовірного посттравматичного стресового розладу та депресії порівняно з тими, хто зазнав лише інших форм міжособистісного насильства [5]. A. Murça, O. Cunha та T. Almeida на вибірці з 274 португальських жінок виявили, що 16,4 відсотка учасниць повідомили про досвід порнопомсти, а постраждалі демонстрували вищі рівні приниження, тривоги та депресії [6]. А. Шиделко та Ю. Сербін засвідчили недостатню підготовленість молоді до протидії кібернасильству та низький рівень доступності ефективних форм психологічної підтримки [7].

Виклад основного матеріалу. Психологічні наслідки поширення інтимних зображень без згоди охоплюють чотири групи. Перша – емоційні реакції безпосереднього стресу: сором, приниження, тривога, страх, гнів. A. Murça та колеги встановили, що саме приниження найбільш чітко відрізняло постраждалих від тих, хто не зазнавав порнопомсти [6].

Друга група – клінічно виражені психічні розлади. L. Fahmy та колеги встановили, що поширення інтимних зображень залишалося унікально пов'язаним із симптомами посттравматичного стресового розладу, підшкалами уникнення та порушень настрою й когніції, а також із симптомами депресії. Публічний характер порушення згоди створює додаткове психологічне навантаження, яке не зводиться до наслідків інших форм насильства [5].

Третя група – соціальні наслідки: остракізм, звинувачення жертви, стигматизація, соціальна ізоляція. V. Karasavva зазначає, що постраждалі стикаються з осудом оточення та втратою довіри [4]. A. Murça та колеги підтверджують, що культурні настанови відіграють ключову роль у формуванні сорому, оскільки звинувачення часто зосереджується на жінках [6]. Це створює додатковий бар'єр для звернення по допомогу.

Четверта група – порушення в академічній та професійній сферах: труднощі з концентрацією, зниження успішності, пропуски занять, проблеми з працевлаштуванням [1; 4].

Чинниками, що посилюють негативний вплив, є публічний характер поширення, тривалість доступності контенту, реакція оточення, попередній травматичний досвід та супутні форми насильства. L. Fahmy та колеги встановили, що комбінація поширення інтимних зображень з іншими формами насильства від того самого кривдника асоціюється з вищими рівнями симптомів [5]. Чинниками, що пом'якшують наслідки, є резильєнтність, соціальна підтримка, своєчасне звернення по психологічну допомогу та доступ до анонімних форм підтримки [8].

Висновки.

1. Поширення інтимних зображень без згоди є формою сексуального насильства, опосередкованого цифровими технологіями. Добровільне створення інтимного контенту не означає втрати права на контроль за його подальшим обігом [1; 4].

2. Психологічні наслідки охоплюють чотири групи: емоційні реакції безпосереднього стресу, клінічно виражені психічні розлади, соціальні наслідки та порушення в академічній і професійній сферах [1; 4; 6].

3. L. Fahmy та колеги встановили, що постраждалі мали більш ніж удвічі вищу ймовірність відповідати критеріям імовірного посттравматичного стресового розладу та депресії. Публічний характер порушення згоди створює додаткове психологічне навантаження [5].

4. Чинниками, що посилюють вплив, є публічність поширення, тривалість доступності контенту, реакція оточення та супутні форми насильства. Чинниками, що пом'якшують наслідки, є резильєнтність, соціальна підтримка та анонімні форми допомоги [5; 8].

5. Для психології жертви розуміння цих наслідків має прикладне значення: воно дає змогу розробити диференційовані стратегії допомоги, спрямовані на зменшення сорому, відновлення самооцінки та зміцнення резильєнтності [7].

Список використаних джерел

1. Almeida T. C., Cardoso J., Caridade S., Pires A. R., Matos A. F., Costa M., Cunha O. Mental Health on Victims of Non-consensual Intimate Image-sharing: A Scoping Review. Sexuality Research and Social Policy. 2026. DOI: https://doi.org/10.1007/s13178-026-01312-x

2. В Україні кожен третій підліток стикався з випадками сексуального насильства в мережі, – опитування. Rubryka : вебсайт. 10.05.2025. URL: https://rubryka.com/2025/05/10/ v-ukrayini-kozhen-tretij-pidlitok-stykavsya-z-vypadkamy-seksualnogo-nasylstva-v-merezhi-opytuvannya/ (дата звернення: 01.10.2026).

3. Волобоєв А. О., Семенишина-Фіголь Б. М. Латентні форми насильства як детермінанта кримінальних правопорушень: кримінологічна характеристика та напрями віктимологічної профілактики. Академічні візії. 2026. Вип. 54. URL: https://rep.dnuvs.ukr. education/items/3dbd37a4-166a-4d4d-a27b-fc6be33eec75 (дата звернення: 01.10.2026).

4. Karasavva V. The Frequency, Nature, Impact, and Coping Strategies of Nonconsensual Intimate Image Dissemination Victimization: A Scoping Review. Trauma, Violence, & Abuse. 2026. Vol. 27, No. 5. P. 2650–2665. DOI: https://doi.org/10.1177/15248380251383940

5. Fahmy L. et al. Comparative and Combined Associations of Nonconsensual Distribution of Sexually Explicit Materials and Interpersonal Violence on Psychological Distress. Journal of Interpersonal Violence. 2025. Vol. 40, No. 21–22. P. 5095–5120. DOI: https://doi.org/10.1177/08862605241301798

6. Murça A., Cunha O., Almeida T. C. Prevalence and Impact of Revenge Pornography on a Sample of Portuguese Women. Sexuality & Culture. 2024. Vol. 28, No. 1. P. 96–112. DOI: https://doi.org/10.1007/s12119-023-10100-3

7. Шиделко А. В., Сербін Ю. В. Психосексуальний розвиток молоді в цифрову епоху: ризики кібернасильства та ресурси психологічної підтримки. Перспективи та інновації науки. 2025. № 8 (54). С. 1858–1869. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-8(54)-1858-1869

8. Almeida T. C., Ifrim I. C., Matos A. F. Mental Health, Shame, and Resilience: A Study of Victims and Non-victims of Nonconsensual Intimate Image Sharing. Sexuality & Culture. 2026. Vol. 30, No. 3. P. 1418–1436. DOI: https://doi.org/10.1007/s12119-025-10498-y

Psychological Consequences of Non-Consensual Dissemination of Intimate Images: An Analysis of Scientific Sources

Yurchenko A. M.

Abstract. Drawing on foreign and domestic scientific sources, the paper systematizes the psychological consequences of the non-consensual dissemination of intimate images ("revenge pornography") as a form of technology-facilitated sexual violence. The author identifies four groups of consequences — immediate stress-related emotional reactions (shame, humiliation, anxiety), clinically significant mental disorders (post-traumatic stress disorder, depression), social consequences (stigmatization, victim-blaming, isolation), and disruptions in academic and professional functioning — drawing on the research of T. Almeida, V. Karasavva, L. Fahmy, A. Murça and colleagues. The author identifies factors that exacerbate (the public nature of the dissemination, the duration of content availability, co-occurring forms of violence) or mitigate (resilience, social support, anonymous forms of assistance) the negative impact, and stresses the applied significance of these findings for developing differentiated strategies of psychological assistance to victims.

Keywords: non-consensual dissemination of intimate images, revenge pornography, technology-facilitated sexual violence, post-traumatic stress disorder, stigmatization, psychology of the victim

Бібліографічний опис (ДСТУ 8302:2015): Юрченко А. М. Психологічні наслідки поширення інтимних зображень без згоди: аналіз наукових джерел. Судово-психологічна експертиза. За-

стосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці. 2026. Т. 11, № 4 (64). С. 43–46. DOI: https://doi.org/10.53672/ej.6.2026.04.06.

НЕОДНОЗНАЧНА ВТРАТА В РОДИНАХ ОСІБ, ЗНИКЛИХ БЕЗВІСТИ: ЗМІСТ КОНСТРУКТА І НАПРЯМИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ

***Пророченко І. О.**, Київський університет інтелектуальної власності та права*

DOI: 10.53672/ej.6.2026.04.07 Check for updates

Анотація. У тезах з'ясовано зміст конструкта неоднозначної (невизначеної) втрати П. Босс та визначено напрями психологічної допомоги родинам осіб, зниклих безвісти, в умовах війни в Україні. Авторка розкриває специфіку такого переживання через чотири взаємопов'язані ознаки – незавершеність, амбівалентність почуттів, відсутність ритуальних опор та розрив із державою і соціальним оточенням, – спираючись на дослідження В. Доценко, Р. Попелюшко та Ю. Дзяни, Н. Тройчук, М. Парінова. На основі аналізу наукових джерел систематизовано десять напрямів психологічної допомоги родинам зниклих безвісти (психоедукація, нормалізація емоційних реакцій, відновлення щоденних рутин, тілесна саморегуляція, підтримка соціальних зв'язків, робота з родинною системою, підтримка сенсу, психотерапевтична допомога, підтримка в контактах із державними органами, робота з дітьми та підлітками) та окреслено етичні межі такої допомоги, які виключають схиляння родичів до визнання смерті зниклого без належних підстав і надання необґрунтованих прогнозів.

Ключові слова: неоднозначна втрата, зниклі безвісти, безправне горе, психологічна допомога, посттравматичне зростання, психологія жертви

Постановка проблеми. В умовах збройної агресії проти України тисячі родин стикаються з ситуацією, коли близька людина зникає безвісти. Кожен із цих випадків тягне за собою родину, яка залишається в стані незавершеного очікування: офіційне підтвердження смерті відсутнє, тіло не знайдено, статус особи залишається невизначеним. Родичі не можуть ані поховати зниклого, ані продовжувати життя так, ніби нічого не сталося.

Психологічна допомога таким родинам потребує розуміння специфіки їхнього становища, яке не вписується в класичні моделі горя та втрати. Ідеться про стан тривалої невизначеності, який виснажує психіку, руйнує звичні опори та позбавляє можливості пережити втрату в традиційний спосіб. Р. Попелюшко та Ю. Дзяна наголошують, що невизначена втрата супроводжується тривалим емоційним напруженням, амбівалентністю почуттів та втратою відчуття контролю [2].

Мета. З'ясувати зміст конструкта неоднозначної втрати та визначити напрями психологічної допомоги родинам осіб, зниклих безвісти.

Аналіз стану опрацювання питання. Конструкт неоднозначної втрати запровадила американська дослідниця П. Босс у 1970-х роках. Вона описала ситуації, коли близька людина фізично відсутня, проте психологічно залишається присутньою в житті родини, або, навпаки, фізично присутня, але психологічно недоступна. П. Босс наголошувала, що така втрата не має закриття: родич не отримує підтвердження смерті, не може поховати тіло, не набуває офіційного статусу вдови чи сироти. Водночас він позбавлений і можливості будувати життя з огляду на повернення зниклого [1].

Українські дослідники адаптують цей конструкт до умов воєнного конфлікту. В. Доценко розглядає невизначену втрату як новий виклик у роботі психологів під час війни. Дослідниця

наголошує, що психологи мають знати особливості переживання різних втрат у реаліях війни, вміти визначати потреби сімей зниклих безвісти, впроваджувати нові підходи в супроводі рідних та підвищувати власну толерантність до невизначеності [3]. Р. Попелюшко та Ю. Дзяна описують типові реакції родин на тривалий стан невизначеності, зокрема ізоляцію, почуття провини, тривожність, розлади сну та апатію. Дослідники пропонують підходи до надання психологічної підтримки: нормалізацію емоцій, побудову щоденних рутин, роботу з тілесними реакціями, активізацію соціальних зв'язків та звернення до фахівців [2].

Н. Тройчук у дослідженні психологічної реабілітації осіб, які переживають невизначені втрати, уточнює зміст ключових понять. Невизначена втрата розглядається як стан блокованого завершення горювання через брак фактів і ритуальних опор. Безправне горе визначається як переживання, позбавлене суспільного визнання і права на публічне вираження. Дослідниця окреслює інтегративну рамку допомоги, яка включає дихотомічне чергування орієнтації на втрату та на відновлення, наративно-екзистенційні механізми смислотворення, когнітивно-біхевіоральні стратегії зниження уникання й підвищення толерантності до невідомого, тілесно-орієнтовані та спільнотні практики стабілізації [4].

Окремої уваги заслуговує дослідження особистісного зростання жінок в умовах неоднозначної втрати. М. Парінов на вибірці з 30 жінок віком від 19 до 60 років встановив можливість посттравматичного зростання в осіб, які переживають втрату, ускладнену характером невизначеності щодо долі зниклої особи. Найвищий рівень зростання спостерігався в доменах «Цінування життя», «Духовні зміни» та «Особистісна сила» [5].

Фахівці Міжнародного Комітету Червоного Хреста та Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими наголошують на потребі комплексного супроводу родин зниклих, який поєднує психологічну, соціальну та правову підтримку. Зокрема, у буклеті для родин військових, які вважаються зниклими безвісти або перебувають у полоні, окремим розділом подано поради щодо збереження ментального здоров'я у випадку невизначеної втрати [6].

Виклад основного матеріалу. Зміст конструкта неоднозначної втрати розкривається через кілька взаємопов'язаних ознак. Перша з них – незавершеність. Родич не може перейти до прийняття втрати, оскільки факт смерті не встановлено. Друга ознака – амбівалентність. Людина одночасно живе у двох психологічних режимах: як дружина, яка чекає чоловіка, і як особа, що готується до найгіршого. Це виснажує психіку, породжує тривогу, дратівливість, розлади сну, апатію та почуття провини [2; 4]. Третя ознака – відсутність ритуальних опор. Похорон і поминальні ритуали виконують функцію психологічного закриття, що унеможливлюється в ситуації зникнення. Четверта ознака – розрив із державою та соціальним оточенням. Родини зниклих часто стикаються з нерозумінням, підозрами, фінансовими труднощами, необхідністю правового врегулювання статусу зниклої особи за особливих обставин та бюрократичними перепонами [6].

Для психології жертви важливо враховувати, що неоднозначна втрата має хронічний перебіг і кваліфікується як травматичний стан [2; 4]. Вона утримує родину в лімінальному положенні між надією і відчаєм. Як зазначає Н. Тройчук, сучасні психотерапевтичні підходи до роботи з горем розвиваються у напрямі від компенсаційних і симптомоцентричних стратегій до моделей прийняття, реконструкції та інтеграції втрати у життєву історію людини. R. Neimeyer розглядає горе як процес створення нового сенсу через наративну реконструкцію досвіду: людина, переосмислюючи власну історію, відновлює почуття цілісності та продовжує зв'язок із тим, кого втратила. J. Worden наголошує, що подолання горя вимагає не забуття втрати, а поступової інтеграції спогадів і стосунків у нову ідентичність [4].

Напрями психологічної допомоги родинам осіб, зниклих безвісти, вибудовуються з урахуванням специфіки неоднозначної втрати. Перший напрям – психоедукація. Роз'яснення суті невизначеної втрати знижує самостигматизацію та відчуття провини. Родичам важливо пояснити, що суперечливі почуття та труднощі з поверненням до звичного життя можуть бути зрозумілими реакціями на тривалу невизначеність [4]. Другий напрям – нормалізація емоційних реакцій. Психолог допомагає родичу визнавати амбівалентні почуття: любов і гнів, надію та втому від очікування, бажання зберігати пам'ять і потребу жити власним життям. Це не означає зради зниклого, а відображає складність людського переживання [2; 5].

Третій напрям – відновлення щоденних рутин. Повернення до посильних повторюваних дій – сну, харчування, прогулянок і роботи – може підтримувати відчуття структури та контролю. Четвертий напрям – тілесна саморегуляція. Дихальні вправи, прогресивна м'язова релаксація та практики усвідомленості можуть використовуватися як допоміжні засоби саморегуляції; їх не слід подавати як гарантований спосіб лікування психологічних наслідків невизначеної втрати [2]. П'ятий напрям – підтримка соціальних зв'язків. Групи взаємопідтримки можуть створювати простір, у якому родичі діляться досвідом і отримують розуміння. Дослідження підтверджують, що групова підтримка знижує рівень тривоги та депресії [4].

Шостий напрям – робота з родинною системою. Неоднозначна втрата може позначатися на всіх членах родини: змінювати комунікацію, розподіл обов'язків і способи підтримки дітей. Сімейне консультування може допомогти відновлювати комунікацію та обговорювати навантаження. Сьомий напрям – підтримка сенсу. Для деяких родин значущими способами впоратися з невизначеністю можуть бути участь у пошукових заходах, волонтерство, підтримка інших родин, документування історії зниклого чи громадські ініціативи [5].

Восьмий напрям – психотерапевтична допомога. Психотерапевтична допомога спрямована на підтримку людини в переживанні невизначеності, опрацюванні складних емоцій і відновленні повсякденного функціонування. Мета допомоги – не примусити людину «пережити» втрату в традиційному розумінні, а підтримати її здатність жити за умов відсутності відповіді, піклуватися про себе й інших [4]. Дев'ятий напрям – підтримка в контактах із державними органами. Психолог може допомагати людині підготуватися до складних розмов і впоратися з емоційним навантаженням; правові консультації мають надавати відповідні фахівці [6]. Десятий напрям – робота з дітьми та підлітками. Дітям потрібне віковідповідне пояснення ситуації, підтримка в школі та безпечний простір для вираження почуттів через гру, малювання або розмову. Важливо не перекладати на дитину дорослі тривоги й не вимагати від неї «бути сильною» [6].

Окремо варто зупинитися на етичних межах психологічної допомоги родинам зниклих безвісти. Фахівець не має схиляти родича до визнання смерті зниклого, якщо підтверджених даних немає; так само неприпустимо підтримувати нереалістичні надії або давати прогнози, що не ґрунтуються на фактах. Позиція психолога – супроводжувати людину в умовах невизначеності, підтримуючи її гідність, здатність ухвалювати рішення та соціальні зв'язки [2; 4; 6].

Висновки.

1. Неоднозначна втрата є самостійним конструктом, який описує ситуацію, коли близька людина фізично відсутня, проте психологічно залишається присутньою в житті родини. Для родин осіб, зниклих безвісти, цей конструкт набуває центрального значення [2; 4].

2. Зміст конструкта розкривається через чотири взаємопов'язані ознаки: незавершеність, амбівалентність, відсутність ритуальних опор та розрив із державою і соціальним оточенням. Ці ознаки визначають специфіку переживання, яке не вписується в класичні моделі горя [3; 4].

3. Психологічна допомога родинам осіб, зниклих безвісти, вибудовується за десятьма напрямами: психоедукація, нормалізація емоційних реакцій, відновлення щоденних рутин, тілесна саморегуляція, підтримка соціальних зв'язків, робота з родинною системою, підтримка сенсу, психотерапевтична допомога, підтримка в контактах із державними органами, робота з дітьми та підлітками [2; 4; 5; 6].

4. Етичні межі психологічної допомоги родинам зниклих виключають схиляння до визнання смерті без належних підстав, підтримку нереалістичних надій та надання прогнозів, які не ґрунтуються на фактах [2; 4].

5. Подальше опрацювання теми потребує перевірки ефективності конкретних підходів психологічної підтримки, зокрема програм, спрямованих на посттравматичне зростання, та підготовки фахівців до кризового консультування і міжвідомчої взаємодії [5].

Список використаних джерел

1. Boss P. Ambiguous Loss: Learning to Live with Unresolved Grief. Cambridge, MA : Harvard University Press, 1999. 155 p.

2. Попелюшко Р., Дзяна Ю. Психологічна допомога родичам військових, які зникли безвісти. Psychology Travelogs. 2025. № 3. С. 27–35. DOI: https://doi.org/10.31891/PT-2025-3-3

3. Доценко В. В. Невизначена втрата: нові виклики в роботі психологів під час війни. Забезпечення психологічної допомоги в секторі безпеки та оборони України : зб. тез доп. III Всеукр. міжвід. психол. форуму (м. Київ, 30 трав. 2024 р.). Київ : ДНДІ МВС України, 2024. С. 92–95.

4. Тройчук Н. О. Психологічна реабілітація та прийняття невизначених втрат: шляхи подолання безправного горя. Наукові інновації та передові технології. 2025. № 11 (51). С. 1811–1823. DOI: https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-11(51)-1811-1823

5. Парінов М. Практичне дослідження особистісного зростання жінок в умовах неоднозначної втрати. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія. 2025. Вип. 1 (21). С. 94–98. DOI: https://doi.org/10.17721/BPSY.2025.1(21).12

6. Буклет «Родинам військових, які вважаються зниклими безвісти або перебувають в полоні». Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими : вебсайт. 17.06.2025. URL: https://koordshtab.gov.ua/posts/buklet-%C2%ABrodynam-viyskovykh-yaki-vvazhayutsya-znyklymy-bezvisty-abo-perebuvayut-v-poloni%C2%BB-2252 (дата звернення: 01.10.2026).

Ambiguous Loss in Families of Missing Persons: The Content of the Construct and Directions of Psychological Assistance

Prorochenko I. O.

Abstract. The paper clarifies the content of P. Boss's construct of ambiguous loss and identifies the directions of psychological assistance for families of missing persons under the conditions of the war in Ukraine. The author reveals the specificity of this experience through four interrelated features — incompleteness, ambivalence of feelings, the absence of ritual supports, and a rupture with the state and the social environment — drawing on the research of V. Dotsenko, R. Popeliushko and Yu. Dziana, N. Troichuk, and M. Parinov. Based on the analysis of scientific sources, the paper systematizes ten directions of psychological assistance for families of missing persons (psychoeducation, normalization of emotional reactions, restoration of daily routines, somatic self-regulation, support of social connec-

tions, work with the family system, support of meaning-making, psychotherapeutic assistance, support in contacts with state authorities, and work with children and adolescents) and outlines the ethical limits of such assistance, which preclude pressuring relatives to accept the missing person's death without adequate grounds or offering unfounded prognoses.

Keywords: ambiguous loss, missing persons, disenfranchised grief, psychological assistance, posttraumatic growth, psychology of the victim

Бібліографічний опис (ДСТУ 8302:2015): Пророченко І. О. Неоднозначна втрата в родинах осіб, зниклих безвісти: зміст конструкта і напрями психологічної допомоги. Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці. 2026. Т. 11, № 4 (64). С. 47–51. DOI: https://doi.org/10.53672/ej.6.2026.04.07.

СТАНОВЛЕННЯ ВІКТИМОЛОГІЇ ЯК НАУКИ: ВІД КОНЦЕПЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ Г. ФОН ГЕНТІГА ДО СУЧАСНИХ МОДЕЛЕЙ

Пінчук І. В., Київський університет інтелектуальної власності та права

DOI: 10.53672/ej.6.2026.04.08 Check for updates

Анотація. У тезах досліджено процес становлення віктимології як самостійного наукового напряму – від концепції взаємодії Г. фон Гентіга (1941–1948), яка вперше розглянула жертву як активного суб'єкта криміногенної взаємодії, через позитивістську, феміністичну та критичну віктимологію до сучасної позитивної віктимології, що зосереджується на потенціалі посттравматичного зростання постраждалих. Автор аналізує ключові етапи інституціоналізації дисципліни (заснування Міжнародного симпозіуму з віктимології 1973 року, Всесвітнього товариства віктимології 1979 року) та систематизує сучасні віктимологічні моделі, спираючись на праці Г. фон Гентіга, Б. Мендельсона, Е. Фаттаха, Р. Мавбі, С. Волклейт, а також вітчизняних дослідників О. М. Джужі, Н. М. Теслик, А. О. Данилевського та Ю. О. Данилевської. Автор доходить висновку, що подальший розвиток віктимології в Україні потребує інтеграції здобутків світової наукової думки з урахуванням національних особливостей постконфліктної віктимізації.

Ключові слова: віктимологія, концепція взаємодії, позитивістська віктимологія, критична віктимологія, феміністична віктимологія, позитивна віктимологія

Постановка проблеми. Тривалий час у кримінології домінував «злочиноцентричний» підхід, за якого увага дослідників зосереджувалася виключно на особі злочинця, тоді як жертва залишалася на периферії наукового аналізу. Лише усвідомлення обмеженості такого підходу у середині XX століття зумовило виникнення віктимології як самостійного напряму наукового знання. Відтоді віктимологія пройшла складний шлях еволюції: від початкових концепцій, що акцентували роль жертви у механізмі злочинної взаємодії, до сучасних моделей, які враховують широкий спектр соціальних, психологічних та політичних чинників віктимізації.

Мета. Дослідження процесу становлення віктимології як науки, аналіз ключових етапів її розвитку та визначення особливостей сучасних віктимологічних моделей.

Аналіз стану опрацювання питання.

Проблематика становлення віктимології активно досліджується як у зарубіжній, так і у вітчизняній науковій літературі. Серед фундаментальних праць, присвячених історії віктимології, слід відзначити роботи Г. фон Гентіга, Б. Мендельсона, Е. Фаттаха, Р. Мавбі та С. Волклейт. В українській кримінологічній науці вагомий внесок у дослідження віктимологічних концепцій зробили О. М. Джужа, В. В. Голіна, Б. М. Головкін, Є. М. Моісеєв, Н. М. Теслик та інші науковці [1, с. 104–110]. Зокрема, у навчальному посібнику Н. М. Теслик «Віктимологія» розглядаються психологічні аспекти віктимології, віктимізація особистості, віктимблеймінг та сучасні способи його подолання.

Дослідження А. О. Данилевського та Ю. О. Данилевської присвячене етапам розвитку віктимологічної думки в Україні, де автори пропонують власну періодизацію цього процесу. Водночас, попри значний обсяг наукових праць, питання систематизації сучасних віктимологічних моделей та їхнього співвідношення з початковими концепціями залишається недостатньо висвітленим.

Виклад основного матеріалу.

Датою народження віктимології прийнято вважати 1941 рік, коли німецький кримінолог, який емігрував до США, Ганс фон Гентіг (1887–1974) опублікував статтю «Зауваження з приводу інтеракції між злочинцем і жертвою», а згодом, у 1948 році, монографію «Злочинець і його жертва. Дослідження із соціобіології злочинності». У своїх працях Г. фон Гентіг зазначав, що жертву слід розглядати як один із причинних факторів злочину, а також наголошував, що жертва злочину не повинна розглядатися як пасивний об'єкт, оскільки вона є активним суб'єктом процесу криміналізації. Ця концепція, відома як концепція взаємодії, отримала розвиток у всьому світі й існує дотепер [2, с. 133–139].

Водночас паралельно з Г. фон Гентігом над віктимологічною проблематикою працював американський психіатр і кримінолог Фредрік Вертам, який у 1949 році опублікував працю, присвячену психологічним аспектам віктимізації. Бенджамін Мендельсон, своєю чергою, досліджував взаємини між жертвою та злочинцем і наголошував, що обидві сторони пов'язані взаємними стосунками. Саме Б. Мендельсон у 1956 році ввів у науковий обіг термін «пенальна пара» на позначення діади «жертва – злочинець».

Початкові віктимологічні дослідження зосереджувалися не так на потребах і правах жертв, як на питанні про те, яким чином жертви сприяють власній віктимізації. Цей підхід отримав назву позитивістської віктимології, оскільки він спирався на наукове виявлення об'єктивних факторів, притаманних індивідам, які з найбільшою ймовірністю стають жертвами. Попри те, що такий підхід сьогодні видається прикладом «звинувачення жертви», Г. фон Гентіг зробив вагомий внесок у кримінологію, наголосивши на важливості жертви для всебічного вивчення злочинця [3, с. 141–144].

З 1970-х років фокус віктимологічних досліджень поступово змістився у бік вивчення підходів до запобігання віктимізації з дедалі більшим визнанням багатоманітних форм шкоди та страждань, яких зазнають жертви. У 1973 році Ізраїль Драпкін організував перший Міжнародний симпозіум з віктимології, що надав практикам, науковцям та дослідникам міжнародний форум для обговорення питань, пов'язаних із жертвами та розвитком віктимології як дисципліни. Згодом, у 1979 році, було засновано Всесвітнє товариство віктимології [4, с. 361–368].

Розвиток віктимології у другій половині XX століття значною мірою був зумовлений впливом громадянського руху 1960-х років, зростанням рівня злочинності, а також феміністичним рухом, який привернув увагу до проблеми насильства щодо жінок. Саме завдяки феміністичній критиці сформувався окремий напрям – феміністична віктимологія, яка зосереджується на гендерних нерівностях та досвіді жінок як жертв.

Наприкінці 1980-х – на початку 1990-х років у віктимології сформувався критичний напрям. Критична віктимологія, подібно до критичної кримінології, наполягає на необхідності врахування соціального та політичного контексту, в якому відбувається злочин. Вона прагне включити до аналізу «прихованих» жертв злочинів та висвітлити роль держави у відтворенні нерівностей у «виробництві жертв». Концептуалізація критичної віктимології як парадигми відбулася завдяки публікації двох ключових праць: «Towards a Critical Victimology» (Е. Фаттах, 1992) та «Critical Victimology» (Р. Мавбі та С. Волклейт, 1994).

Сучасний етап розвитку віктимології характеризується формуванням нової парадигми, яка враховує не лише психологічні, а й соціально-політичні та цифрові аспекти жертви. Дослідження зосереджуються на кількох ключових напрямах: психологічних наслідках віктимізації, соціальних та демографічних аспектах віктимізації, а також віктимології некримінальних подій [5].

Особливе місце в сучасній віктимології посідає позитивна віктимологія – напрям, що розвинувся на засадах позитивної кримінології та позитивної психології. Позитивна віктимологія зосереджується на сильних сторонах жертви та її оточення, а також на потенціалі посттравматичного зростання. Вона пропонує салютогенний, а не патогенний підхід до минулої віктимізації, наголошуючи на важливості благополуччя, реабілітації та відновлення.

В українській віктимологічній науці також спостерігається перехід до практико-орієнтованого дослідницького поля, що перетинається з психологією, соціальною роботою та іншими суміжними дисциплінами. Позитивна віктимологія для України передбачає тренування навичок саморегуляції, дихальні практики, техніки заземлення та елементи когнітивно-поведінкової терапії. Її методологія дає змогу потерпілому не «застигати» у статусі жертви, а трансформувати травматичний досвід, відновлюючи здатність до морального та психологічного вибору.

Висновки.

Становлення віктимології як науки пройшло кілька ключових етапів. Від концепції взаємодії Г. фон Гентіга, який уперше розглянув жертву як активного суб'єкта криміногенної взаємодії, віктимологія еволюціонувала до складного міждисциплінарного напряму, що поєднує кримінологічні, психологічні, соціологічні та правові підходи. Якщо на ранніх етапах дослідники зосереджувалися переважно на питанні про внесок жертви у власну віктимізацію, то згодом увага змістилася до вивчення потреб і прав жертв, а також до розробки ефективних механізмів запобігання віктимізації та підтримки постраждалих.

Сучасні віктимологічні моделі – позитивістська, критична, феміністична та позитивна – відображають багатовимірність феномену віктимізації та необхідність комплексного підходу до його осмислення. Подальший розвиток віктимології в Україні потребує інтеграції здобутків світової наукової думки з урахуванням національних особливостей, зокрема в контексті постконфліктної віктимізації та розбудови ефективної системи підтримки жертв.

Список використаних джерел

1. Джужа А. О. Історичні передумови становлення та розвитку віктимології як науки про жертву злочину. Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. 2017. № 1 (59). С. 104–110.

2. Джужа О. Віктимологія на захисті прав і законних інтересів жертви злочину. Право України. 2002. № 2. С. 133–139.

3. Бутиріна О. Віктимологія як проблема психологічного аналізу. Освіта регіону. 2010. № 1. С. 141–144.

4. Клевець І. Жертва злочину як основний елемент предмета кримінологічної віктимології. Міжнародний науковий вісник. 2010. Вип. 1 (20). С. 361–368.

5. Коваль М. М. Напрями закордонної практичної віктимології. Теоретичні та практичні проблеми реалізації норм права. 2022. С. 173–175. DOI: https://doi.org/10.36059/978-966-397-277-0-46

The Formation of Victimology as a Science: From H. von Hentig's Interaction Concept to Modern Models

Pinchuk I. V.

Abstract. The paper examines the formation of victimology as an independent field of scientific inquiry — from H. von Hentig's interaction concept (1941–1948), which first treated the victim as an

active subject of the criminogenic interaction, through positivist, feminist and critical victimology to contemporary positive victimology, which focuses on the potential for victims' posttraumatic growth. The author analyses the key stages of the discipline's institutionalization (the establishment of the International Symposium on Victimology in 1973 and the World Society of Victimology in 1979) and systematizes contemporary victimological models, drawing on the work of H. von Hentig, B. Mendelsohn, E. Fattah, R. Mawby, S. Walklate, as well as the Ukrainian researchers O. M. Dzhuzha, N. M. Teslyk, A. O. Danylevskyi and Yu. O. Danylevska. The author concludes that the further development of victimology in Ukraine requires integrating the achievements of global scholarship while accounting for the national specifics of post-conflict victimization.

Keywords: victimology, interaction concept, positivist victimology, critical victimology, feminist victimology, positive victimology

Бібліографічний опис (ДСТУ 8302:2015): Пінчук І. В. Становлення віктимології як науки: від концепції взаємодії Г. фон Гентіга до сучасних моделей. Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці. 2026. Т. 11, № 4 (64). С. 52–55. DOI: https://doi.org/10.53672/ej.6.2026.04.08.

ПРЕДМЕТ ПСИХОЛОГІЇ ЖЕРТВИ У СПІВВІДНОШЕННІ З ПРЕДМЕТОМ КРИМІНОЛОГІЧНОЇ ВІКТИМОЛОГІЇ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ

Карпенко Н. С., *Київський університет інтелектуальної власності та права*

DOI: 10.53672/ej.6.2026.04.09 Check for updates

Анотація. У тезах здійснено порівняльний аналіз наукових підходів до визначення предмета психології жертви та кримінологічної віктимології. Авторка встановлює, що психологія жертви зосереджена на внутрішніх психологічних закономірностях поведінки, переживань та адаптації особи, яка опинилася в позиції жертви (незалежно від юридичного факту кримінального правопорушення), тоді як кримінологічна віктимологія розглядає жертву в системі детермінації злочинності через категорії віктимності, віктимізації та віктимної поведінки (В. Туляков, Д. Ривман, О. Джужа, В. Голіна, Б. Головкін). Авторка визначає основну зону предметного перетину обох напрямів – дослідження особистісних і поведінкових характеристик жертви – та наголошує на принципі недопущення звинувачення жертви: аналіз віктимності не повинен перекладати на постраждалу особу відповідальність за вчинене кримінальне правопорушення. Авторка доходить висновку, що інтеграція психології жертви та кримінологічної віктимології створює основу для ефективної профілактики віктимізації та психологічної допомоги потерпілим.

Ключові слова: психологія жертви, кримінологічна віктимологія, віктимність, віктимізація, віктимна поведінка, звинувачення жертви

Постановка проблеми. У сучасній системі наук про людину та протидію злочинності проблема жертви має виразний міждисциплінарний характер. Особа, яка зазнала кримінального посягання або перебуває в умовах підвищеного ризику віктимізації, одночасно виступає об’єктом дослідження психології, кримінології, юридичної психології та віктимології. Унаслідок цього категорії «жертва», «віктимність», «віктимізація» та «віктимна поведінка» використовуються представниками різних наукових напрямів, однак їх зміст, дослідницькі завдання та межі предмета відповідних дисциплін не є тотожними.

Особливої уваги потребує співвідношення психології жертви та кримінологічної віктимології. Психологія жертви концентрується передусім на психологічних закономірностях становлення, поведінки та переживань особи в ситуації заподіяння шкоди, тоді як кримінологічна віктимологія розглядає жертву в системі детермінації злочинності, кримінальної взаємодії, віктимізації та її запобігання. Водночас обидва напрями досліджують особистісні характеристики жертви, її поведінку, взаємодію з джерелом небезпеки та фактори, які можуть підвищувати або знижувати ризик заподіяння їй шкоди. Такий предметний перетин створює необхідність чіткого визначення як спільних рис, так і принципових відмінностей між зазначеними науковими підходами.

Актуальність проблеми полягає також у необхідності уникнення надмірного ототожнення психологічних характеристик жертви з кримінологічним поняттям віктимності. Психологічні властивості особистості можуть впливати на поведінку людини в небезпечній ситуації, проте самі по собі не пояснюють факту вчинення щодо неї кримінального правопорушення. Водночас кримінологічне дослідження віктимізації без урахування психологічних механізмів сприйняття небезпеки, прийняття рішень, емоційного реагування та поведінки жертви також залишається неповним. Відтак визначення співвідношення предметів психології жертви та кримінологічної

віктимології має як теоретичне значення для систематизації наукового знання, так і практичне – для віктимологічної профілактики та психологічної допомоги постраждалим особам.

Мета. Здійснити порівняльний аналіз наукових підходів до визначення предмета психології жертви та кримінологічної віктимології, встановити їх спільні ознаки, відмінності та основні напрями міждисциплінарної взаємодії.

Аналіз стану опрацювання питання. Проблематика жертви та віктимності представлена у працях українських і зарубіжних дослідників психологічного та кримінологічного напрямів. В. Христенко розглядає психологію жертви як напрям психологічного знання, у центрі якого перебувають закономірності поведінки та особистісні особливості людини, що опинилася в позиції жертви. Такий підхід дозволяє вийти за межі суто кримінально-правового розуміння потерпілого та аналізувати психологічні механізми віктимної поведінки у ширшому контексті.

В. Туляков, досліджуючи соціальні та кримінологічні проблеми віктимології, обґрунтував необхідність розмежування загальної теорії віктимології та її кримінологічного напряму. Д. Ривман зосередив увагу безпосередньо на кримінальній віктимології, її предметі, категоріях та закономірностях взаємодії злочинця і жертви. У навчальному посібнику за редакцією О. Джужі систематизовано основні положення кримінологічної віктимології щодо особи жертви злочину, віктимності, віктимізації, віктимної поведінки та напрямів віктимологічної профілактики.

В. Голіна дослідив соціальні й психологічні чинники кримінологічної віктимізації, що демонструє необхідність комплексного аналізу взаємодії особистісних характеристик людини із соціальним середовищем та криміногенними обставинами. Б. Головкін розвинув категорію віктимності як одну з основних у віктимології та показав значення поведінкових і ситуаційних факторів у механізмі вибору жертви та реалізації кримінального посягання.

Зроблений аналіз показує, що у науковій літературі сформувалися психологічний та кримінологічний підходи до вивчення жертви, які мають значну зону предметного перетину. Обидва напрями звертаються до особистості жертви, її поведінки та взаємодії із зовнішнім середовищем, проте відрізняються вихідними дослідницькими завданнями та масштабом аналізу.

Проте недостатньо визначеним залишається питання чіткого розмежування предметних меж психології жертви та кримінологічної віктимології. Зокрема, потребує уточнення, які характеристики жертви становлять самостійний предмет психологічного дослідження, а які набувають кримінологічного значення лише в системі детермінації кримінальної віктимізації. Відкритим також залишається питання формування інтегративної моделі, яка дозволяла б використовувати психологічні знання про жертву в кримінологічній профілактиці без перенесення відповідальності за кримінальне посягання з правопорушника на потерпілу особу.

Виклад основного матеріалу. Психологія жертви формується на перетині загальної, соціальної, юридичної та кризової психології і спрямована на вивчення психологічних закономірностей, пов’язаних із перебуванням людини в позиції жертви. У центрі її уваги перебувають особистісні властивості, емоційні та когнітивні процеси, поведінкові стратегії, механізми сприйняття небезпеки, психологічні наслідки заподіяної шкоди та способи подальшої адаптації. При цьому категорія жертви в психологічному підході є ширшою за категорію потерпілого від кримінального правопорушення, оскільки людина може стати жертвою не лише злочину, а й насильства, маніпуляції, нещасного випадку, катастрофи, соціального конфлікту чи інших травмувальних обставин. Відповідно, предмет психології жертви не обмежується юридичним фактом кримінального посягання, а охоплює психологічні механізми формування та переживання стану жертви [6].

Кримінологічна віктимологія має вужчу предметну спрямованість, оскільки розглядає жертву передусім у зв'язку зі злочинністю. До її предмета належать особа жертви кримінального правопорушення, її кримінологічно значущі характеристики, віктимність, процеси індивідуальної та масової віктимізації, віктимна поведінка, взаємодія потерпілого з правопорушником, віктимогенні ситуації, а також закономірності й заходи запобігання віктимізації. Отже, якщо психологія жертви ставить у центр внутрішній світ, поведінкові механізми та переживання особи, то кримінологічна віктимологія досліджує цю особу як елемент системи кримінологічних відносин та механізму вчинення і запобігання кримінальним правопорушенням [2].

Важливою точкою перетину двох наукових напрямів є категорія віктимності. У кримінологічній віктимології вона використовується для характеристики підвищеної можливості особи або певної соціальної групи стати жертвою кримінального посягання за конкретних умов. Б. Головкін звертає увагу на те, що віктимність не може розглядатися лише як сукупність індивідуальних негативних властивостей особистості. Її реалізація пов'язана з конкретною ситуацією, характером кримінальної небезпеки, поведінкою учасників взаємодії та іншими обставинами. Таким чином, кримінологічне розуміння віктимності має комплексний характер і поєднує особистісний, поведінковий та ситуаційний компоненти. Психологія жертви, своєю чергою, дозволяє детальніше розкрити саме внутрішні механізми, через які індивідуальні властивості можуть впливати на розпізнавання загрози, оцінку ризику, прийняття рішень і вибір моделі поведінки [1].

Порівняння предметів двох напрямів особливо чітко проявляється на прикладі віктимної поведінки. Для психології важливим є встановлення мотивів поведінки людини, особливостей її мислення, емоційного стану, попереднього досвіду, механізмів психологічного захисту та індивідуальних стратегій реагування. Кримінологічна віктимологія аналізує ту саму поведінку з іншого ракурсу – з'ясовує її місце в механізмі конкретного кримінального правопорушення, вплив на виникнення чи розвиток небезпечної ситуації та можливості використання отриманих знань для профілактики. Саме тому одна й та сама дія особи може отримувати різне наукове пояснення: психолог розглядає її як результат психічних процесів та особистісного досвіду, тоді як кримінолог оцінює її значення в структурі віктимогенної ситуації [4].

Соціальні умови становлять ще одну площину, у якій предмети психології жертви та кримінологічної віктимології перетинаються. Ризик стати жертвою визначається не тільки психологічними властивостями окремої людини. Значну роль відіграють спосіб життя, соціальне становище, характер повсякденної діяльності, оточення, умови проживання, поширеність кримінальних загроз та доступність засобів захисту. В. Голіна, аналізуючи соціальні та психологічні чинники кримінологічної віктимізації, фактично демонструє неможливість пояснити віктимізацію виключно через властивості самої жертви. Особистісні фактори реалізуються в певному соціальному та ситуаційному середовищі, а тому повноцінне дослідження потребує поєднання психологічного та кримінологічного рівнів аналізу [3].

Принципова відмінність між предметами досліджуваних напрямів виявляється також у масштабі поняття «жертва». Для кримінальної віктимології визначальним є зв'язок особи з кримінальним посяганням, тоді як загальний віктимологічний і психологічний підходи допускають значно ширше розуміння жертви. В. Туляков розмежовує загальну теорію віктимології як учення про жертв різних соціально небезпечних проявів і кримінальну віктимологію, предмет якої пов'язаний із закономірностями кримінальної віктимізації. Це розмежування має принципове методологічне значення: не кожна психологічна проблема жертви є кримінологічною проблемою, проте психологічні закономірності можуть ставати складовою кримінологічного аналі-

зу тоді, коли вони впливають на виникнення, розвиток або наслідки кримінальної віктимізації [5].

Порівняльний аналіз дозволяє також встановити різницю в практичній спрямованості двох напрямів. Психологія жертви орієнтується насамперед на розуміння психічного стану людини, психологічних наслідків пережитої події, відновлення відчуття безпеки, корекцію дезадаптивних поведінкових моделей та формування ефективних стратегій подолання. Кримінологічна віктимологія спрямовує отримані знання передусім на встановлення закономірностей віктимізації, виявлення груп підвищеного ризику, прогнозування віктимогенної небезпеки та розроблення заходів віктимологічної профілактики. Відповідно, психологічна допомога переважно працює з внутрішнім станом і поведінковими механізмами конкретної особи, а кримінологічна профілактика – з комплексом індивідуальних, ситуаційних і соціальних факторів, що впливають на ризик кримінальної віктимізації [2].

Особливого значення при поєднанні психологічного та кримінологічного підходів набуває принцип недопущення звинувачення жертви. Дослідження віктимності або поведінки потерпілої особи не означає покладення на неї юридичної чи моральної відповідальності за вчинене щодо неї кримінальне правопорушення. Встановлення психологічних особливостей, ризикованих моделей поведінки або обставин, що сприяли підвищенню вразливості, має використовуватися виключно для наукового пояснення механізму віктимізації та розроблення профілактичних заходів. Відповідальність за умисне кримінальне посягання залишається за особою, яка його вчинила. Такий підхід дозволяє використовувати досягнення психології жертви у кримінологічній віктимології без стигматизації потерпілих та необґрунтованого перенесення на них відповідальності.

Отже, співвідношення предмета психології жертви та предмета кримінологічної віктимології доцільно характеризувати не як конкуренцію двох наукових підходів, а як їх взаємодоповнення. Психологія жертви забезпечує поглиблений аналіз внутрішніх механізмів переживання, сприйняття та поведінки особи, тоді як кримінологічна віктимологія включає ці знання до ширшої системи аналізу кримінальної віктимізації. На їх перетині формується комплексне бачення жертви як особистості з індивідуальними психологічними характеристиками та одночасно як учасника соціальної ситуації, в якій існує ризик кримінального посягання [5].

Висновки.

1. Психологія жертви та кримінологічна віктимологія мають спільний об’єкт наукового інтересу – особу, яка зазнала або ризикує зазнати шкоди, однак відрізняються предметною спрямованістю. Психологія жертви досліджує передусім психологічні закономірності поведінки, переживань та адаптації особи, тоді як кримінологічна віктимологія розглядає жертву в системі кримінальної віктимізації, її детермінації та запобігання.

2. Предмет психології жертви є ширшим щодо джерел віктимізації, оскільки психологічний статус жертви може виникати внаслідок різних травмувальних і соціально небезпечних подій. Предмет кримінологічної віктимології конкретизований зв’язком із кримінальними правопорушеннями та охоплює віктимність, віктимізацію, віктимну поведінку, взаємодію жертви і правопорушника та віктимологічну профілактику.

3. Основною зоною перетину двох напрямів є дослідження особистісних і поведінкових характеристик жертви. Психологічний підхід розкриває внутрішні механізми формування поведінки, тоді як кримінологічний визначає її місце та значення в конкретній віктимогенній ситуації. Тому комплексне пояснення віктимізації потребує врахування як психологічних, так і соціальних та ситуаційних чинників.

4. Інтеграція психології жертви та кримінологічної віктимології створює основу для більш ефективної профілактики віктимізації та психологічної допомоги потерпілим. При цьому аналіз віктимності й віктимної поведінки не повинен перетворюватися на звинувачення жертви або перенесення на неї відповідальності за кримінальне посягання, а має використовуватися для розуміння механізмів ризику та підвищення рівня особистої і суспільної безпеки.

Список використаних джерел

1. Головкін Б. М. Віктимність як основна категорія віктимології. Журнал східноєвропейського права. 2015. № 20. С. 6–13. URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2015/10/golovkin_20.pdf (дата звернення: 18.10.2026).

2. Кримінологічна віктимологія : навч. посіб. / Є. М. Моісеєв, О. М. Джужа, В. В. Василевич та ін. ; за заг. ред. О. М. Джужі. Київ : Атіка, 2006. 352 с.

3. Голіна В. В. Соціальні та психологічні чинники кримінологічної віктимізації в Україні. Вісник Академії правових наук України. 2007. № 3 (50). С. 185–193.

4. Головкін Б. М. Віктимна поведінка жертв злочинів. Проблеми законності. 2016. Вип. 135. С. 124–135. DOI: https://doi.org/10.21564/2414-990x.135.83130

5. Туляков В. А. Виктимология (социальные и криминологические проблемы) : монография. Одесса : Юридична література, 2000. 336 с.

6. Христенко В. Е. Психология жертвы : учеб. пособие. Харьков : Консум, 2001. 256 с.

The Subject Matter of the Psychology of the Victim in Relation to the Subject Matter of Criminological Victimology: A Comparative Analysis of Scientific Approaches

Karpenko N. S.

Abstract. The paper presents a comparative analysis of scientific approaches to defining the subject matter of the psychology of the victim and of criminological victimology. The author establishes that the psychology of the victim focuses on the internal psychological patterns of behaviour, experience and adaptation of a person in the position of a victim (irrespective of the legal fact of a criminal offence), whereas criminological victimology examines the victim within the system of crime determination through the categories of victimity, victimization and victim behaviour (V. Tuliakov, D. Ryvman, O. Dzhuzha, V. Holina, B. Holovkin). The author identifies the main zone of overlap between the two fields — the study of the victim's personal and behavioural characteristics — and stresses the principle of avoiding victim-blaming: analysing victimity must not shift responsibility for a criminal offence onto the injured person. The author concludes that integrating the psychology of the victim with criminological victimology provides a basis for more effective victimization prevention and psychological assistance to victims.

Keywords: psychology of the victim, criminological victimology, victimity, victimization, victim behaviour, victim-blaming

Бібліографічний опис (ДСТУ 8302:2015): Карпенко Н. С. Предмет психології жертви у співвідношенні з предметом кримінологічної віктимології: порівняльний аналіз наукових підходів. Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці. 2026. Т. 11, № 4 (64). С. 56–60. DOI: https://doi.org/10.53672/ej.6.2026.04.09.

КІБЕРБУЛІНГ І ТРАДИЦІЙНИЙ БУЛІНГ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ НАСЛІДКІВ ДЛЯ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я

***Шевельов В. О.**, Київський університет інтелектуальної власності та права*

DOI: 10.53672/ej.6.2026.04.10 Check for updates

Анотація. У тезах здійснено порівняльний аналіз наслідків кібербулінгу і традиційного булінгу для психічного здоров'я особистості. Автор розкриває специфіку цифрового цькування – анонімність кривдників, цілодобову вразливість жертви та неконтрольоване поширення деструктивного контенту (флеймінг, харасмент, обмовлення, самозванство, соціальна ізоляція, кіберпереслідування, хепіслеппінг), спираючись на праці Л. Найдьонової, І. Лубенця, О. Зинцової, С. Стельмаха, Р. Токунаги, та зіставляє їх із механізмами традиційного булінгу (фізичного, вербального, психологічного, економічного), описаними І. Коном, Х. Лейманном, Д. Ольвеусом. Автор аналізує правову кваліфікацію булінгу за ст. 173-4 КУпАП та ст. 120 КК України і доходить висновку, що ефективна протидія цькуванню та допомога постраждалим вимагають системної взаємодії родини, закладів освіти, психологів і правоохоронців, з урахуванням специфічних підходів до роботи з наслідками саме кіберпереслідування, не ототожнюваних автоматично з наслідками традиційного насильства.

Ключові слова: кібербулінг, традиційний булінг, психічне здоров'я, цифрова агресія, психологічна допомога постраждалим, правова кваліфікація булінгу

Постановка проблеми. У сучасних умовах стрімкої цифровізації суспільства та перенесення значної частини соціальної взаємодії у віртуальний простір особливої гостроти набуває проблема психологічних наслідків цькування. Поряд із традиційним булінгом, який відбувається у фізичному середовищі, дедалі більшого поширення набуває кібербулінг – агресивна поведінка з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Обидві форми насильства завдають значної шкоди емоційному стану та соціальній адаптації постраждалих, проте їхні механізми та масштаб впливу мають суттєві відмінності. Традиційний булінг зазвичай обмежений локальним простором і часом, тоді як кібербулінг характеризується цілодобовою вразливістю жертви, ілюзією анонімності нападників та неконтрольованим поширенням деструктивного контенту. Це зумовлює необхідність детального вивчення специфіки їхнього деструктивного впливу на психоемоційний стан та цілісність особистості.

Актуальність проблеми полягає у необхідності розмежування психологічних наслідків обох видів цькування для точної діагностики та розробки ефективних алгоритмів психологічної допомоги. Важливо уникати узагальнення симптомів, оскільки наслідки кіберпереслідування можуть вимагати інших підходів у консультуванні, ніж наслідки традиційного фізичного чи вербального насильства. Відтак порівняльне дослідження впливу кібербулінгу та традиційного булінгу на психічне здоров'я є важливим для формування комплексного, безпечного та науково обґрунтованого психологічного супроводу постраждалих осіб.

Мета. З'ясувати специфіку та порівняти наслідки кібербулінгу і традиційного булінгу для психічного здоров'я особистості, а також обґрунтувати основні напрями психологічної допомоги постраждалим.

Аналіз стану опрацювання питання. Проблема психологічних наслідків традиційного цькування та мережевого переслідування активно досліджується як зарубіжними, так і вітчизняними науковцями.

Ґрунтовне вивчення проблеми традиційного насильства та третирування в колективах розпочали такі вчені, як І. Кон, Х. Лейманн, Д. Ольвеус. Дослідниця Л. Кішлі визначила, що основною характеристикою такого впливу є емоційне приниження, яке покликане виключити особу з групи, та вказала на ключовий чинник – дисбаланс влади між агресором і жертвою. А. Король доповнив це розуміння, вказавши на спільні риси нападів: намір нашкодити та погрозу подальшої агресії.

З розвитком інформаційних технологій фокус наукової уваги розширився на явище віртуального цькування. Л. Найдьонова визначає його як «інформаційне насильство», що характеризується анонімністю та відсутністю просторово-часових обмежень. І. Лубенець підкреслює, що це систематичний вплив на психіку з метою психологічного домінування, який несе пряму загрозу здоров'ю особистості.

Окремо науковці вивчають специфічні механізми та психологічні ефекти мережевого нападу. О. Зинцова довела, що дистанційність агресії позбавляє нападника емоційного співчуття та створює ілюзію безкарності. С. Стельмах зазначає, що поширення конфіденційної інформації часто провокує вторинне цькування з боку однолітків. Р. Токунага додає, що публікація образливих матеріалів має тривалий деструктивний вплив через її неконтрольовану залишковість у мережі.

Зроблений аналіз показує, що науковці ґрунтовно вивчили природу як традиційного, так і віртуального цькування, описали їхні форми та загальні механізми деструктивного впливу на жертву.

Проте недостатньо опрацьованим залишається питання чіткого порівняльного аналізу наслідків цих двох форм насильства безпосередньо для психічного здоров'я особистості. Відкритим є завдання розмежування їхніх психологічних ефектів для уникнення узагальнення симптомів та формування алгоритмів психологічної допомоги постраждалим.

Виклад основного матеріалу.

Науковці трактують булінг як систематичне агресивне переслідування та приниження однієї особи іншою чи групою осіб. Внаслідок вікової вразливості психіки та етапу становлення ціннісних орієнтирів, участь у цькуванні (у ролі агресора, жертви чи свідка) суттєво впливає на майбутню поведінку дитини та її ставлення до насилля. Булінг часто залишається прихованим процесом, проте незалежно від форми прояву, як фізичної чи психологічної, він спричиняє серйозні психологічні травми, що деструктивно впливають на розвиток особистості [6].

Традиційний булінг зазвичай класифікують за кількома основними проявами: фізичним, який включає удари, поштовхи та псування майна; вербальним, що проявляється в образах, прізвиськах та погрозах; психологічним або соціально-реляційним, пов'язаним з ігноруванням, бойкотом і поширенням пліток; а також економічним, що передбачає вимагання грошей чи речей. Кожна з цих форм залишає глибокий і специфічний слід у травматичному досвіді особистості.

Однією з найбільш розповсюджених форм сучасного цькування виступає кібербулінг. Якщо традиційний булінг охоплює безпосередній психологічний терор, переслідування чи фізичне насилля над особою, то його цифровий аналог трансформується у віртуальне третирування. Він полягає у вчиненні умисних агресивних дій, спрямованих на приниження та завдання моральної шкоди жертві за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема мобільних гаджетів, електронної пошти, соцмереж, форумів, блогів і мережевих відеоігор [1].

Головна підступність цифрового середовища полягає у стиранні чітких етичних меж: екран смартфона створює у нападників хибне відчуття повної безпеки і безкарності, через що жорстокість коментарів чи цькування у мережі часто перевищує рівень агресії у реальному спілкуванні.

У вітчизняній науці кібербулінг визначають як психологічне насильство із застосуванням цифрових комунікацій. Л. Найдьонова трактує його як необмежене в часі й просторі анонімне «інформаційне насильство» у формі образ, погроз, приниження та шантажу, а І. Лубенець кваліфікує це явище як «систематичний вплив на психіку дитини або підлітка з метою психологічного домінування» [3].

Типологія кібербулінгу охоплює низку деструктивних форм віртуальної комунікації, що загрожують психологічній і фізичній безпеці особистості. Зокрема, флеймінг, харасмент та обмовлення провокують психологічний терор, який призводить до емоційних травм і руйнації соціального іміджу жертви. Самозванство та розголошення конфіденційних даних підвищують репутаційні ризики, а соціальна ізоляція спричиняє критичне падіння самооцінки. Водночас найбільш радикальні прояви, як кіберпереслідування та хепіслеппінг, несуть пряму загрозу життю і здоров'ю, оскільки здатні перерости у реальні злочини та фізичне насильство [5].

Аналізуючи різноманіття проявів цифрової агресії, можна стверджувати, що сучасні технології надали булієві небаченої раніше інструментальної гнучкості, де кожен новий метод віртуального тиску б'є по найвразливіших сферах самоідентифікації та соціалізації особистості.

Згідно зі ст. 173-4 КУпАП та Законом України «Про освіту», булінг кваліфікується як адміністративне правопорушення, що полягає в умисному заподіянні психічної чи фізичної шкоди, приниженні, залякуванні або соціальній ізоляції особи. Водночас за найтяжчих наслідків, якщо цькування призвело до самогубства потерпілого, настає кримінальна відповідальність за ст. 120 КК України («Доведення до самогубства») [4].

Наявність чіткої правової бази є необхідним фундаментом, проте на практиці притягнення до відповідальності за психологічне насильство часто стикається з труднощами доказування, особливо коли йдеться про завуальований або анонімний кібербулінг.

Протидія булінгу та кібербулінгу потребує системного підходу на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному рівнях. Загальнодержавна превенція охоплює вдосконалення законів, запуск профілактичних програм, обмеження медіанасильства та створення мобільних додатків для анонімних звернень до фахівців. На спеціальному та індивідуальному рівнях важлива співпраця шкіл, родини, психологів і поліції. Вона має бути спрямована на правову відповідальність, просвітництво, раннє виявлення агресії та психологічний супровід: реабілітацію жертв, корекцію поведінки кривдників і виховання у свідків нетерпимості до насильства [2].

Таким чином, подолання булінгу та кібербулінгу вимагає переходу від точкового покарання до комплексної превенції. Лише спільні зусилля держави, освітян і батьків здатні забезпечити дієвий захист дітей та сформувати культуру ненасильницького спілкування як у реальному житті, так і в мережі.

Висновки.

1. Традиційний булінг і кібербулінг є формами систематичного агресивного переслідування, які завдають серйозної шкоди психічному здоров'ю та розвитку особистості, проте суттєво відрізняються за механізмами впливу. Якщо традиційне цькування обмежене фізичним простором і часом, то кібербулінг через інформаційно-комунікаційні технології характеризується ці-

лодобовою вразливістю жертви, анонімністю кривдників та неконтрольованим поширенням деструктивного контенту.

2. Специфічні прояви віртуальної агресії, як-от флеймінг, харасмент й остракізм, імперсоналізація та хепіслеппінг, спричиняють глибокі емоційні травми, руйнацію соціального іміджу та критичне падіння самооцінки. У найбільш радикальних випадках таке третирування трансформується у реальне фізичне насильство або доведення до самогубства, що зумовлює настання адміністративної чи кримінальної відповідальності.

3. Для точної діагностики та вибору методів консультування важливо уникати узагальнення симптомів обох видів насильства, оскільки наслідки кіберпереслідування потребують специфічних підходів у роботі з цифровою безпекою та репутаційними втратами.

4. Ефективна протидія цькуванню та допомога постраждалим вимагають системної взаємодії родини, закладів освіти, психологів і правоохоронців на загальносоціальному та індивідуальному рівнях. Комплексний психологічний супровід має охоплювати не лише реабілітацію жертв і відновлення їхнього психоемоційного стану, а й раннє виявлення агресії, корекцію поведінки кривдників та формування у свідків нетерпимості до будь-яких проявів насильства.

Список використаних джерел

1. Гіденко Є. С. Кібербулінг: насильство в соціальній мережі. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2021. № 50. С. 26–31. DOI: https://doi.org/10.32841/2307-1745.2021.50.6

2. Запорожець А. К., Миронюк Т. В., Левченко Ю. О. Булінг в Україні – кримінологічна характеристика та запобігання : монографія / за заг. ред. Ю. О. Левченка. Київ : Інтерсервіс, 2020. 137 с.

3. Мисковець Б. Теоретичний аналіз проблеми кібербулінгу: типи, чинники виникнення та особливості прояву в підлітковому середовищі. Особистість і суспільство: методологія та практика сучасної психології : матеріали XII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Луцьк : ФОП Мажула Ю. М., 2025. С. 17–19.

4. Опольська Н. Булінг: юридичний склад адміністративного проступку. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 10. С. 101–106. DOI: https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.10.17

5. Пантєлєєва Н., Кабенгеле Г. Кібербулінг як загроза психологічній і соціальній безпеці життєдіяльності особистості та суспільства. Фінансовий простір. 2018. № 4 (32). С. 125–131.

6. Ткачишина О. Р. Проблема булінгу в умовах сьогодення України. Безпечне освітнє середовище: нові виклики та сучасні рішення в умовах воєнного і повоєнного часу : зб. наук. ст., тез доп. та ін. матеріалів IV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 6 берез. 2026 р.). Тернопіль : ФОП Осадца Ю. В., 2026. С. 490–494.

Cyberbullying and Traditional Bullying: A Comparative Analysis of Consequences for Mental Health

Shevelov V. O.

Abstract. The paper presents a comparative analysis of the consequences of cyberbullying and traditional bullying for individuals' mental health. The author reveals the specificity of digital harassment — the anonymity of perpetrators, the victim's round-the-clock vulnerability, and the uncon-

trolled spread of destructive content (flaming, harassment, denigration, impersonation, social exclusion, cyberstalking, happy slapping) — drawing on the work of L. Naidonova, I. Lubenets, O. Zyntsova, S. Stelmakh, and R. Tokunaga, and contrasts it with the mechanisms of traditional bullying (physical, verbal, psychological, economic) described by I. Kon, H. Leymann, and D. Olweus. The author analyses the legal classification of bullying under Article 173-4 of the Code of Ukraine on Administrative Offences and Article 120 of the Criminal Code of Ukraine, concluding that effective counteraction to bullying and assistance to victims require systemic cooperation among families, educational institutions, psychologists and law-enforcement agencies, with specific approaches to addressing the consequences of cyberbullying that should not be automatically equated with those of traditional violence.

Keywords: cyberbullying, traditional bullying, mental health, digital aggression, psychological assistance to victims, legal classification of bullying

Бібліографічний опис (ДСТУ 8302:2015): Шевельов В. О. Кібербулінг і традиційний булінг: порівняльний аналіз наслідків для психічного здоров'я. Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці. 2026. Т. 11, № 4 (64). С. 61–65. DOI: https://doi.org/10.53672/ej.6.2026.04.10.

МЕЖІ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПСИХОЛОГА У РОБОТІ З ПОСТТРАВМАТИЧНИМИ СТАНАМИ: АНАЛІЗ НОРМАТИВНИХ ВИМОГ І ФАХОВИХ РЕКОМЕНДАЦІЙ

Черненко Д. Р., *Київський університет інтелектуальної власності та права*

DOI: 10.53672/ej.6.2026.04.11 Check for updates

Анотація. У тезах здійснено комплексний аналіз нормативно-правових вимог, клінічних протоколів та етико-професійних стандартів, що визначають межі компетентності практичного психолога у роботі з посттравматичними станами. Автор розкриває розподіл повноважень між психологом і лікарем-психіатром згідно із Законом України «Про психіатричну допомогу», Уніфікованим клінічним протоколом МОЗ України № 1265, професійним стандартом «Практичний психолог закладу освіти» та Етичним кодексом психолога, а також інтегрує положення міжнародних клінічних рекомендацій NICE щодо фазово-орієнтованого підходу до травмотерапії (TF-CBT, EMDR). Автор доходить висновку, що базовий практичний психолог без спеціалізованої медичної чи психотерапевтичної освіти має обмежуватися первинним скринінгом, психопросвітою, наданням першої психологічної допомоги та емоційною стабілізацією, тоді як встановлення клінічних діагнозів, призначення фармакотерапії та опрацювання травматичних спогадів спеціалізованими методами перебувають поза межами його компетентності і потребують обов'язкового скерування клієнта до відповідного фахівця.

Ключові слова: межі компетентності психолога, посттравматичний стресовий розлад, Етичний кодекс психолога, клінічний протокол, травмофокусована терапія, скерування до фахівця

Постановка проблеми. В умовах триваючого макросоціального стресу, воєнних дій та супутніх гуманітарних викликів зростає потреба населення у фаховій психологічній допомозі. Посттравматичні стани – від гострих реакцій на стрес до посттравматичного стресового розладу (ПТСР) та складного ПТСР (CPTSD) – займають одне з чільних місць у структурі звернень до практичних психологів. Водночас у практичній діяльності постає критична проблема диференціації функцій та визначення меж професійної компетентності психолога. Порушення цих меж не лише знижує ефективність допомоги, а й створює ризик ретравматизації клієнта, прогресування нозологічних форм та виникнення етико-правових порушень.

Мета. Провести комплексний аналіз нормативно-правових вимог, клінічних протоколів та етико-професійних стандартів для визначення чітких меж компетентності психолога при роботі з людьми, які мають посттравматичні стани.

Аналіз стану опрацювання питання. Дослідження посттравматичних станів і методології роботи з ними мають багату наукову традицію. Франк та співавтори у своїх працях з психотравматології показали, що посттравматичний розвиток особистості потребує строго диференційованого підходу залежно від глибини деструкції психічної адаптації.

У вітчизняному науковому дискурсі питання професійної підготовки та етичних меж фахівця детально розглядаються в працях провідних психологів. Назаров та Хаджирадєва у методичних розробках з юридичної психології та віктимології наголошують, що вихід психолога за межі своєї кваліфікації створює прямі передумови для вторинної віктимізації та виникнення етико-правових конфліктів у практиці. Шепітько і Коновалова у підручнику з юридичної психології підкреслюють важливість розмежування процесуальних дій, медичного втручання та пси-

хологічного консультування, зазначаючи, що психолог має суворо дотримуватися своїх функціональних меж під час складання висновків.

Водночас у зарубіжних клінічних рекомендаціях, зокрема у гайдлайнах National Institute for Health and Care Excellence (NICE), чітко розмежовано рівні допомоги: первинний рівень передбачає психопросвіту та стабілізацію, тоді як узгоджена травмотерапія вимагає спеціалізованого психотерапевтичного навчання.

Огляд літератури засвідчує, що попри наявність численних праць з травмотерапії, питання конкретизації нормативно-правових та етичних критеріїв для практичного психолога без медичної освіти залишається недостатньо систематизованим у формі єдиного алгоритму дій.

Виклад основного матеріалу.

1. Нормативно-правовий вектор визначення компетентності

Діяльність практичного психолога в Україні регламентується низкою законодавчих та галузевих нормативно-правових актів. Законодавчі основи розмежовують сфери психологічної допомоги та медичної практики.

З огляду на закріплений у статті 3 Закону України «Про психіатричну допомогу» принцип презумпції психічного здоров'я [1] практичний психолог діє в межах психологічного консультування, психокорекції, психологічної профілактики та психосоціальної реабілітації. Важливо підкреслити, що психолог (який має базову психологічну освіту за спеціальністю «Психологія») не є лікарем. Відповідно, він не має процесуальних і юридичних повноважень встановлювати клінічні нозологічні діагнози, призначати психофармакотерапію чи здійснювати медичну психотерапію [1].

Спеціальним галузевим документом, що визначає межі втручання, є наказ Міністерства охорони здоров'я України від 19.07.2024 № 1265 «Про затвердження Уніфікованого клінічного протоколу первинної та спеціалізованої медичної допомоги «Гостра реакція на стрес. Посттравматичний стресовий розлад. Порушення адаптації»» [2]. Протокол встановлює міждисциплінарний маршрут пацієнта та розподіл обов'язків між фахівцями.

Згідно з наказом МОЗ № 1265 [2], практичний психолог на первинному та вторинному рівнях допомоги уповноважений здійснювати:

– первинний скринінг психологічного стану та оцінювання рівня стресу;

– надання першої психологічної допомоги (ППД) безпосередньо після травматичної події;

– проведення психопросвітницької роботи з клієнтом та його близьким оточенням щодо нормальних реакцій на ненормальні події;

– навчання методам емоційної саморегуляції, заземлення та тілесної стабілізації.

Якщо під час скринінгу або консультування психолог виявляє стійкі симптоми ПТСР (психотравматичні інтрузії, виражена поведінка уникнення, гіперактивація нервової системи, що тривають понад один місяць), суїцидальні наміри, коморбідну депресію чи психотичні розлади, нормативний протокол зобов'язує його перенаправити клієнта до лікаря-психіатра або клінічного (медичного) психолога [1; 2].

2. Кваліфікаційні вимоги за професійним стандартом

Трудові функції практичного психолога визначено, зокрема, у професійному стандарті «Практичний психолог закладу освіти», затвердженому наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 24.11.2020 № 2425 [3]. Цей стандарт стосує-

ться сфери освіти, однак окреслені в ньому трудові функції дають змогу визначити базовий обсяг повноважень психолога.

Серед трудових функцій стандарт передбачає надання психологічної допомоги за запитом та/або відповідно до виявленої потреби в такій допомозі [3]. Робота з глибокими травматичними станами та деструктивними наслідками психічної травми потребує спеціальних компетентностей, які здобувають у межах післядипломної освіти або спеціалізованих програм підготовки з травмофокусованих втручань; клінічні настанови наголошують, що такі втручання мають здійснювати підготовлені фахівці під супервізією [5]. Без відповідної підготовки психолог має обмежуватися психопрофілактикою, скринінгом і первинним психологічним супроводом.

3. Етико-професійні обмеження та принципи відповідальності

Етичні засади діяльності психолога закріплені в Етичному кодексі психолога (зокрема у розділі II «Компетентність») [4]. Принцип компетентності вимагає від фахівця постійного усвідомлення меж власних знань, умінь та професійних можливостей.

При роботі з посттравматичними станами дотримання Етичного кодексу передбачає: відмову від застосування методів, якими психолог не володіє досконало. Використання експрес-технік експозиції чи прямого опрацювання травми без належної кваліфікації є прямою етичною помилкою, що може призвести до ретравматизації клієнта.

Обов'язковий супервізійний супровід. Робота з психологічною травмою супроводжується високим ризиком виникнення феноменів перенесення, контрперенесення та вторинної травматизації самого фахівця.

Дотримання принципу «Не зашкодь». Якщо психолог бачить, що стан клієнта виходить за межі його кваліфікації, він зобов'язаний етично та коректно перенаправити клієнта до відповідного спеціаліста [4].

4. Інтеграція міжнародних клінічних протоколів

Згідно з міжнародними рекомендаціями [5], основними доказовими методами психотерапії ПТСР є травмофокусована когнітивно-поведінкова терапія (TF-CBT) та десенсибілізація й опрацювання рухом очей (EMDR). Застосування ненаправленого розмовного консультування у фазі гострої травми визнано недоцільним.

У контексті міжнародних стандартів [5] межі компетентності базового психолога охоплюють:

– фазу 1 (стабілізація та безпека): встановлення рапорту, навчання навичкам саморегуляції, створення безпечного середовища;

– своєчасну ідентифікацію симптомів, що потребують Фази 2 (опрацювання травматичних спогадів спеціалізованими методами), та передачу клієнта фахівцю відповідного рівня [1; 5].

Висновки.

Межі компетентності практичного психолога у роботі з посттравматичними станами визначаються узгодженою взаємодією п'яти системних чинників: Закону України «Про психіатричну допомогу» [1], Уніфікованого клінічного протоколу МОЗ України [2], професійного стандарту «Практичний психолог закладу освіти» [3], Етичного кодексу психолога [4] та міжнародних доказових протоколів (NICE [5], APA, ВООЗ).

Базовий практичний психолог без спеціалізованої медичної або психотерапевтичної освіти має працювати виключно в межах фази первинного скринінгу, психопросвіти, надання першої психологічної допомоги та емоційної стабілізації.

Перехід до прямого опрацювання травматичного спогаду спеціалізованими методами (TF-CBT, EMDR) вимагає наявності підтвердженої післядипломної кваліфікації та регулярного супервізійного супроводу.

Встановлення клінічних діагнозів, призначення фармакотерапії та робота з тяжкою психопатологічною симптоматикою перебувають поза межами компетентності психолога і потребують обов'язкового скерування клієнта до лікаря-психіатра або клінічного психолога.

Список використаних джерел

1. Про психіатричну допомогу : Закон України від 22.02.2000 № 1489-III. Відомості Верховної Ради України. 2000. № 19. Ст. 143. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 1489-14 (дата звернення: 03.10.2026).

2. Про затвердження Уніфікованого клінічного протоколу первинної та спеціалізованої медичної допомоги «Гостра реакція на стрес. Посттравматичний стресовий розлад. Порушення адаптації» : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 19.07.2024 № 1265. URL: https://moz.gov.ua/uk/decrees/nakaz-moz-ukrayini-vid-19-07-2024-1265-pro-zatverdzhennya-unifikovanogo-klinichnogo-protokolu-pervinnoyi-ta-specializovanoyi-medichnoyi-dopomogi-gostra-reakciya-na-stres-posttravmatichnij-stresovij-rozlad-porushennya-adaptaciyi (дата звернення: 01.11.2026).

3. Про затвердження професійного стандарту «Практичний психолог закладу освіти» : наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 24.11.2020 № 2425. URL: https://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/77702/ (дата звернення: 05.11.2026).

4. Етичний кодекс психолога : прийнятий на І Установчому з'їзді Товариства психологів України 20 груд. 1990 р., м. Київ. URL: https://upsihologa.com.ua/article/etychnyi_kodeks_psyhologa/ (дата звернення: 01.11.2026).

5. Post-traumatic stress disorder : NICE guideline NG116. London : National Institute for Health and Care Excellence, 2018 (updated 2023). URL: https://www.nice.org.uk/guidance/ ng116 (дата звернення: 03.10.2026).

The Boundaries of the Psychologist's Competence in Working with Post-Traumatic States: An Analysis of Regulatory Requirements and Professional Guidelines

Chernenko D. R.

Abstract. The paper presents a comprehensive analysis of the regulatory requirements, clinical protocols, and ethical-professional standards that define the boundaries of a practical psychologist's competence in working with post-traumatic states. The author outlines the division of responsibilities between the psychologist and the psychiatrist under the Law of Ukraine "On Psychiatric Care", the Unified Clinical Protocol of the Ministry of Health of Ukraine No. 1265, the professional standard "Practical Psychologist of an Educational Institution", and the Code of Ethics of a Psychologist, and integrates the provisions of the international NICE clinical guidelines on the phase-oriented approach to trauma therapy (TF-CBT, EMDR). The author concludes that a general practical psychologist without specialized medical or psychotherapeutic training should be limited to primary screening, psychoeducation, the provision of psychological first aid, and emotional stabilization, whereas establishing clinical dia-

gnoses, prescribing pharmacotherapy, and processing traumatic memories with specialized methods lie beyond the psychologist's competence and require the client's mandatory referral to an appropriate specialist.

Keywords: boundaries of psychologist's competence, post-traumatic stress disorder, Code of Ethics of a Psychologist, clinical protocol, trauma-focused therapy, referral to a specialist

Бібліографічний опис (ДСТУ 8302:2015): Черненко Д. Р. Межі компетентності психолога у роботі з посттравматичними станами: аналіз нормативних вимог і фахових рекомендацій. Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці. 2026. Т. 11, № 4 (64). С. 66–70. DOI: https://doi.org/10.53672/ej.6.2026.04.11.

ДИСОЦІАЦІЯ В ГОСТРОМУ ПЕРІОДІ ПІСЛЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПОСЯГАННЯ: МЕХАНІЗМИ ТА ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО СУПРОВОДУ

***Євко Д. В.**, Київський університет інтелектуальної власності та права*

DOI: 10.53672/ej.6.2026.04.12 Check for updates

Анотація. У тезах розкрито механізми та особливості прояву дисоціації в гострому періоді після кримінального посягання – захисної іммобілізації, «подвійного режиму» реагування, первинної та вторинної дисоціації, психогенної амнезії, флешбеків та афективно-звуженої свідомості, спираючись на дослідження О. Лазорко, Л. Вольнової, В. Старика, Р. Вереші, В. Кучеренка. Автор обґрунтовує необхідність екстраполювати принцип нейропсихологічної вразливості із постаті правопорушника (стан сильного душевного хвилювання) на постать потерпілого, наголошуючи, що фрагментарність і непослідовність свідчень жертви в гострому періоді є закономірним наслідком дисоціативного захисту, а не ознакою нещирості. Автор пропонує триетапну модель психологічного супроводу постраждалих (екстрена стабілізація і заземлення – спеціалізована психотерапія – психосоціальна реабілітація), спрямовану на запобігання переходу гострої дисоціативної реакції в хронічний посттравматичний стресовий розлад.

Ключові слова: дисоціація, кримінальне посягання, психологічний супровід постраждалих, посттравматичний стресовий розлад, афективно-звужена свідомість, вторинна профілактика ПТСР

Постановка проблеми. У сучасних умовах особливої важливості та значущості набуває проблема психологічних наслідків кримінальних посягань, які можуть супроводжуватися вираженим психоемоційним напруженням, втратою відчуття безпеки та труднощами в осмисленні пережитої події. Однією з можливих реакцій на інтенсивний травматичний досвід є дисоціація, що проявляється у порушенні інтеграції свідомості, пам'яті, емоцій, сприйняття власного тіла та навколишньої дійсності. У гострому періоді після кримінального посягання дисоціативні реакції можуть виконувати тимчасову захисну функцію, знижуючи інтенсивність переживання психотравмувальної події. Водночас вони можуть ускладнювати усвідомлення та вербалізацію пережитого, послідовне відтворення подій і встановлення психологічного контакту з фахівцем. Це зумовлює необхідність врахування дисоціативних проявів під час психологічного супроводу постраждалих осіб.

Актуальність проблеми полягає також у необхідності розмежування ситуативних дисоціативних реакцій і стійких дисоціативних порушень, а також недопущення хибної інтерпретації емоційної відстороненості, фрагментарності спогадів або зовнішнього спокою як ознак байдужості чи недостовірності повідомлення. Відтак дослідження механізмів дисоціації в гострому періоді після кримінального посягання є важливим для формування безпечного, травма-інформованого та психологічно обґрунтованого супроводу постраждалих.

Мета. З'ясувати механізми та особливості прояву дисоціації в гострому періоді після кримінального посягання та обґрунтувати основні напрями психологічного супроводу постраждалих осіб.

Аналіз стану опрацювання питання. Проблема психологічних наслідків травматичного досвіду та дисоціативних реакцій активно досліджується на перетині клінічної та юридичної психології. Зокрема, О. Лазорко запропонувала нейропсихологічну модель тілесної дисоціації в

умовах війни, тобто тривалого травматичного стресу, за якою дисоціація діє як нейробіологічний механізм захисної іммобілізації, що зумовлює фрагментарність спогадів; за аналогією цю модель доцільно застосовувати й до гострого періоду після кримінального посягання, що вимагає фокусування екстреної допомоги на заземленні жертви. Л. Вольнова розкрила специфіку формування «подвійного режиму» реагування та обґрунтувала необхідність розглядати дисоціацію насамперед як адаптивний інструмент виживання.

В. Старик дослідив динаміку первинної та вторинної дисоціації безпосередньо в момент нападу, довівши, що психогенна амнезія, флешбеки та непослідовність свідчень є закономірним наслідком захисного блокування психіки. Водночас Р. Вереша обґрунтував потребу екстраполювати принцип нейропсихологічної вразливості з правопорушника на потерпілого. Він показав, що гостра дисоціація жертви за своїм тотальним впливом прирівнюється до стану фізіологічного афекту і потребує відповідної глибокої експертної оцінки. В. Кучеренко розширив це розуміння, довівши, що феномен афективно-звуженої свідомості критично знижує здатність потерпілого об'єктивно сприймати дійсність, що безпосередньо впливає на надійність показань у судовій практиці. Практичний вектор вирішення проблеми окреслили В. Первий та В. Сухий, які розробили триетапну модель вторинної профілактики посттравматичного стресового розладу.

Зроблений аналіз показує, що науковці ґрунтовно вивчили нейробіологічну природу гострої дисоціації, її вплив на когнітивні функції жертви, а також довели необхідність врахування цього стану під час юридичної оцінки подій.

Проте нез'ясованим лишається питання створення єдиного, стандартизованого алгоритму міжвідомчої взаємодії, який би поєднував клінічні вимоги до екстреної стабілізації з кримінально-процесуальними потребами слідства. Відкритим є завдання розробки конкретних протоколів опитування та психологічного супроводу в перші години після злочину, які б одночасно враховували дисоціативний статус жертви, забезпечували юридичну повноту її свідчень і гарантовано запобігали вторинній віктимізації та ретравматизації.

Виклад основного матеріалу. У гострому періоді після кримінального посягання дисоціація часто маскується під емоційну відстороненість чи шок, які слідчі та оточення можуть помилково сприймати як спокій або адаптивну стійкість. Насправді ж за цим зовнішнім «мовчанням» діє потужний нейробіологічний механізм захисної іммобілізації: стикаючись із раптовим руйнуванням базової безпеки, психіка потерпілого вимикає соматосенсорні відчуття для виживання в умовах екстремальної загрози. Цей стан не лише зумовлює фрагментарність спогадів, суттєво ускладнюючи проведення першочергових слідчих дій, а й визначає специфіку психологічного супроводу. Замість стандартного опитування чи негайного аналізу травми, екстрена допомога має фокусуватися на поступовому заземленні та поверненні відчуття фізичної безпеки, оскільки ігнорування дисоціативного статусу жертви неминуче веде до ретравматизації та розвитку повноцінного ПТСР [4].

Специфіка цього захисного стану полягає у формуванні своєрідного «подвійного режиму» реагування: потерпіла особа може механічно відтворювати слідчому хронологію злочину, зберігаючи когнітивну ясність, проте її емоції виявляються повністю заблокованими. Такого виду функціональна дисоціація діє як тимчасова внутрішня «перегородка», що оберігає психіку від нестерпного афективного навантаження. Однак цей бар'єр небезпечний тим, що сприяє накопиченню неінтегрованих переживань, які згодом неминуче вибухають у вигляді відтермінованих посттравматичних реакцій. Тут виникає ключовий клінічний парадокс гострого періоду: для опрацювання травми жертві необхідне відчуття повної безпеки, яке кримінальне посягання щойно тотально зруйнувало. Саме тому сучасний психологічний супровід вимагає розглядати

дисоціацію не як патологічний симптом, а як адаптивний інструмент виживання. Головне завдання фахівця – це не ламати цей захист передчасним форсуванням емоцій, а створити стабільний безпечний екологічний простір, який дозволить психіці потерпілого поступово інтегрувати пережитий досвід [2].

Зіткнувшись із реальною загрозою під час кримінального посягання, психіка жертви застосовує дисоціацію як екстрений механізм виживання, що в гострому періоді найчастіше проявляється через флешбеки та психогенну амнезію. Безпосередньо в момент нападу розгортаються процеси первинної та вторинної дисоціації: первинна фрагментує цілісне сприйняття, фіксуючи у свідомості лише окремі деталі для зниження емоційного жаху, тоді як вторинна забезпечує психологічне знеболення, дозволяючи людині дистанціюватися і діяти на «автопілоті». Оскільки цей травматичний досвід залишається неінтегрованим, невдовзі він починає прориватися у свідомість через неконтрольовані флешбеки – гіперреалістичні сенсорні спалахи, що змушують потерпілого наново переживати напад під дією найменших тригерів. З огляду на це, фахівцям і слідчим критично важливо усвідомлювати, що емоційна «замороженість», раптові панічні реакції та фрагментарність свідчень є не спробою приховати факти, а закономірними наслідками дисоціативного захисту, що вимагає застосування винятково обережних, стабілізуючих методів психологічного супроводу та нетравмуючого опитування [6].

Сучасне кримінальне право та юридична психологія визнають, що екстремальні стресові стани докорінно змінюють роботу свідомості та волі людини. Традиційно в юриспруденції цей аспект досліджується переважно щодо підозрюваних, наприклад, стан «сильного душевного хвилювання» визнається фактором, що істотно обмежує здатність правопорушника керувати своїми діями, і тому юридично пом'якшує відповідальність. Однак цей самий принцип нейропсихологічної вразливості критично важливо екстраполювати на стан потерпілої особи в момент злочину. Під час кримінального посягання жертва переживає не менш потужний емоційний вибух, який запускає механізм гострої дисоціації. Як і фізіологічний афект, дисоціація виникає раптово, чинить тотальний вплив на психіку і виводить людину зі стану нормального функціонування. Потерпілий тимчасово втрачає здатність адекватно сприймати об'єктивну дійсність, оцінювати рівень загрози та хронологію подій. Тому під час допитів і психологічного супроводу фахівці мають враховувати, що фрагментованість пам'яті, нелогічна поведінка чи відсутність активного опору є не свідомим викривленням фактів з боку жертви, а закономірним наслідком дисоціативного шоку, який потребує такого ж глибокого експертного розуміння, як і стан афекту у злочинця [1].

Феномен афективно-звуженої свідомості є одним із ключових механізмів, що супроводжує гостру дисоціацію в момент кримінального посягання. Під впливом раптового та екстремального страху звичні психічні процеси потерпілого гальмуються, а обсяг свідомості різко звужується. Увага фокусується винятково на джерелі загрози, що автоматично запускає стереотипні реакції виживання, як, наприклад, глибоке «завмирання». Через таке афективне перенавантаження жертва тимчасово втрачає здатність об'єктивно сприймати дійсність та хронологію подій, що неминуче призводить до фрагментації спогадів. У контексті судової практики та психологічної експертизи цей фактор має критичне значення: оцінюючи надійність показань потерпілих, фахівці повинні розуміти, що плутаність чи неповнота свідчень у гострому періоді часто є не ознакою нещирості, а прямим наслідком афективного звуження свідомості під час пережитого шоку [3].

У контексті кримінального посягання запобігання розвитку посттравматичного стресового розладу базується на заходах вторинної профілактики, які необхідно впроваджувати безпо-

середньо в гострому періоді, коли у потерпілого домінує стан захисної дисоціації. Ефективний психологічний супровід у цей час вимагає невідкладності, застосування винятково неретравматизуючих методів та злагодженої взаємодії правоохоронців із кризовими психологами. Цей процес розгортається у три етапи, які починаються з екстреної стабілізації, заземлення та створення безпечного простору одразу після злочину, що дозволяє коректно провести першочергові слідчі дії, переходячи до спеціалізованої психотерапії задля обережного об'єднання фрагментованих дисоціацією спогадів у цілісний наратив, і завершуючись психосоціальною реабілітацією з опорою на копінг-стратегії жертви. Саме своєчасне розпізнавання дисоціативного статусу та така поетапна допомога дозволяють ефективно опрацювати травматичний досвід і запобігти переходу гострої шокової реакції у хронічний ПТСР [5].

Висновки.

1. Дисоціація в гострому періоді після кримінального посягання є захисним механізмом психіки, який дає змогу тимчасово знизити інтенсивність переживання травматичної події. Вона може проявлятися емоційною відстороненістю, фрагментарністю спогадів, психогенною амнезією, флешбеками та звуженням свідомості.

2. Дисоціативні реакції безпосередньо впливають на сприйняття, пам'ять і відтворення подій, тому фрагментарність або непослідовність свідчень не слід автоматично трактувати як ознаку нещирості чи недостовірності потерпілої особи.

3. Психологічний супровід у гострому періоді має бути травма-інформованим і неретравматизуючим. Першочерговими завданнями є стабілізація, заземлення, відновлення відчуття безпеки та встановлення психологічного контакту, а не передчасне форсування емоційного опрацювання травми.

4. Ефективність психологічної допомоги визначається її своєчасністю та поетапністю: від екстреної стабілізації й заземлення до спеціалізованої психотерапії та подальшої психосоціальної реабілітації. Такий підхід спрямований на інтеграцію травматичного досвіду та зниження ризику переходу гострої реакції у хронічний ПТСР.

Список використаних джерел

1. Вереша Р. В. Емоційний стан особи: кримінально-правовий та віктимологічний аспекти. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2018. № 4 (109). С. 77–86.

2. Вольнова Л. М., Ярошинська С. О. Дисоціація як захисний механізм особистості при психологічній травмі. Суспільство, наука, освіта: актуальні дослідження, теорія та практика. 2025. С. 58–60. URL: https://ir.lib.vntu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/2743632c-5deb-4885-bf16-b3dbd1e90679/content (дата звернення: 06.10.2026).

3. Кучеренко В. Афективно-звужена свідомість та її значення в судовій практиці. Проблеми психології діяльності в особливих умовах : матеріали конф. (м. Черкаси, 23 квіт. 2025 р.). Харків : ФОП Супрун Т. О., 2025. С. 157–159.

4. Лазорко О. Тілесна дисоціація в умовах війни: нейропсихологічна модель і клінічні профілі. Психологічні перспективи. 2026. Вип. 47. С. 150–168. DOI: https://doi.org/10.29038/2227-1376-2026-47-laz

5. Первий В. С., Сухий В. Ф. Організація надання комплексної медико-психологічної допомоги особам з посттравматичним стресовим розладом. Гуманітарно-педагогічна освіта: здобутки, проблеми, перспективи : матеріали конф. (м. Дніпро, 20 листоп. 2024 р.). Дніпро : Акцент ПП, 2024. С. 24–26.

6. Старик В. Характеристика дисоціативних станів при подоланні психічної травми. Молодий вчений. 2018. № 1 (53). С. 54–57. URL: https://molodyivchenyi.ua/index. php/journal/article/view/5238 (дата звернення: 06.10.2026).

Dissociation in the Acute Period Following a Criminal Offence: Mechanisms and Significance for Psychological Support

Yevko D. V.

Abstract. The paper reveals the mechanisms and manifestations of dissociation in the acute period following a criminal offence — defensive immobilization, a "dual mode" of response, primary and secondary dissociation, psychogenic amnesia, flashbacks, and affectively narrowed consciousness — drawing on the research of O. Lazorko, L. Volnova, V. Staryk, R. Veresha, and V. Kucherenko. The author argues for extrapolating the principle of neuropsychological vulnerability from the offender (the state of strong emotional disturbance) to the victim, stressing that fragmentary and inconsistent testimony given by the victim in the acute period is a natural consequence of dissociative defence rather than a sign of insincerity. The author proposes a three-stage model of psychological support for victims (emergency stabilization and grounding — specialized psychotherapy — psychosocial rehabilitation) aimed at preventing the transition of an acute dissociative reaction into chronic post-traumatic stress disorder.

Keywords: dissociation, criminal offence, psychological support for victims, post-traumatic stress disorder, affectively narrowed consciousness, secondary prevention of PTSD

Бібліографічний опис (ДСТУ 8302:2015): Євко Д. В. Дисоціація в гострому періоді після кримінального посягання: механізми та значення для психологічного супроводу. Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці. 2026. Т. 11, № 4 (64). С. 71–75. DOI: https://doi.org/10.53672/ej.6.2026.04.12.

ПЕРША ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ТА КРИЗОВА ІНТЕРВЕНЦІЯ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ ТА МЕЖІ ЗАСТОСУВАННЯ

Пегета Н. Ю., *Київський університет інтелектуальної власності та права*

DOI: 10.53672/ej.6.2026.04.13 Check for updates

Анотація. У тезах здійснено теоретико-методологічне розмежування понять «перша психологічна допомога» (ППД) та «кризова інтервенція». Авторка визначає ППД як доступний, неспеціалізований захід первинної стабілізації «тут і зараз» для зниження гострого дистресу, який можуть надавати підготовлені волонтери та рятувальники, тоді як кризова інтервенція є короткостроковим, але фаховим втручанням психологів і психотерапевтів, спрямованим на опрацювання травми та запобігання розвитку ПТСР, спираючись на праці Дж. Еверлі, Б. Міллера, С. Гобфолла, Б. Джилліланда, Р. Джеймса, Т. С. Гурлєвої, Т. М. Кирпенко. Авторка виокремлює три рівні кризового реагування (еустрес, дистрес, дисфункція) та диференціює застосування ППД і кризової інтервенції залежно від цільових груп постраждалих (військовослужбовці, поранені, цивільні на деокупованих територіях, внутрішньо переміщені особи, діти, оператори гарячих ліній), а також аналізує роль цифрових та опосередкованих каналів комунікації у наданні психологічної підтримки. Авторка доходить висновку, що комплексний підхід до подолання кризових станів вимагає відмови від ризикованих методів (зокрема стрес-дебрифінгу) на користь безпечних і доказових інструментів відновлення особистісного ресурсу.

Ключові слова: перша психологічна допомога, кризова інтервенція, дистрес, посттравматичний стресовий розлад, психологічна стабілізація, внутрішньо переміщені особи

Постановка проблеми. В умовах зростання кількості стресогенних чинників і воєнно-політичних викликів оперативна психологічна підтримка є критично важливою для ментального здоров'я суспільства. Проте ключовою проблемою залишається відсутність чіткого розмежування між поняттями «перша психологічна допомога» (ППД) і «кризова інтервенція», через що межа між первинною стабілізацією та спеціалізованою допомогою виявляється розмитою.

Через масовий запит і залучення фахівців різного профілю, волонтерів та парапрофесіоналів виникає ризик змішування цих концептів. Застосування глибинної кризової інтервенції непідготовленими особами або обмеження лише первинною стабілізацією там, де потрібна фахова робота, загрожує ретравматизацією постраждалих, дезадаптацією та довгостроковими психопатологічними наслідками. Це зумовлює потребу в систематизації теоретичних засад, визначенні критеріїв розмежування сфер застосування ППД і кризової інтервенції та розробці практичних орієнтирів для фахівців.

Актуальність дослідження зумовлена зростанням ролі кризової психології в умовах високої травматизації суспільства та необхідністю забезпечення високої якості та безпечності психологічної підтримки постраждалих. Розширення практики надання допомоги створює нові ризики: від перевищення професійних компетенцій та маніпулятивних дій до ретравматизації особистості та поглиблення психоемоційних розладів. Загальні уявлення про психологічну підтримку часто виявляються занадто абстрактними для чіткого розмежування первинної стабілізації та фахового психотерапевтичного втручання. Тому систематизація та аналіз термінологічних і практичних меж застосування першої психологічної допомоги та кризової інтервенції є

критично важливими для підвищення ефективності психологічної практики та захисту ментального здоров'я людини.

Мета. Теоретико-методологічно розмежувати поняття «перша психологічна допомога» та «кризова інтервенція», визначити їхні специфічні критерії і сформулювати чіткі межі застосування для підвищення ефективності та безпечності психологічної практики.

Аналіз стану опрацювання питання. Питання надання психологічної допомоги в екстремальних і кризових умовах ґрунтовно досліджуються у працях Дж. Еверлі (G. Everly), Б. Міллера (B. Miller), Д. Вебстера (D. Webster) та вітчизняних дослідників В. О. Моляко, Т. М. Титаренко й М. М. Чойнової. Загальні засади психотравматології та концепції травми систематизовано у працях Б. ван дер Колка (B. van der Kolk) та Д. Співека (D. Spevak).

Протоколи першої психологічної допомоги (ППД) та міжнародні стандарти гуманітарного реагування висвітлено у методичних матеріалах Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), а також у роботах С. Гобфолла (S. Hobfoll) щодо збереження ресурсів. Прикладні аспекти організації кризових інтервенцій, специфіка надання короткострокової допомоги та запобігання гострим стресовим розладам розкрито у дослідженнях Б. Джилліланда (B. Gilliland), Р. Джеймса (R. James) та В. Г. Панка.

Водночас, попри наявність численних розвідок з психології травми, системний порівняльний аналіз, чітке концептуальне розмежування понять «перша психологічна допомога» і «кризова інтервенція», а також визначення чітких меж їх практичного застосування фахівцями різного профілю й надалі потребують комплексного узагальнення.

Виклад основного матеріалу. Перша психологічна допомога (ППД) є базовою системою підтримки для осіб у стані гострого дистресу після травматичних подій, спрямованою на зниження стресу та сприяння відновленню. Функціонуючи в межах кризової психології, ППД відрізняється від кризової інтервенції та психотерапії своєю доступністю: її можуть надавати не лише фахівці, а й підготовлені волонтери чи суміжні спеціалісти.

Криза виникає, коли подія перевищує копінг-ресурси людини, а глибина її впливу залежить від індивідуально-психологічних особливостей та ціннісних орієнтацій. У кризовому стані виокремлюють три рівні реагування: еустрес (конструктивна мобілізація сил), дистрес (тимчасова дезорганізація, що охоплює 60–80 % постраждалих і потребує ППД) та дисфункція (глибока дезадаптація з ризиками ПТСР, суїцидальності чи психотичних проявів, яка вимагає вже фахової кризової інтервенції).

Алгоритм допомоги передбачає рефлексивне слухання, оцінку базових потреб (за А. Маслоу) та безпосереднє втручання для стабілізації стану. При цьому кризова інтервенція є короткостроковим заходом, і за відсутності динаміки передбачає перенаправлення до спеціалізованих фахівців. Важливим аспектом галузі є також подолання вторинної травматизації рятувальників та розвиток стресостійкості через методи самодопомоги (когнітивні підходи А. Бека, А. Елліса та тілесні практики М. Фельденкрайза, А. Лоуена). Чітке розмежування сфер застосування ППД та кризової інтервенції залишається пріоритетним завданням сучасної науки [4].

Практична реалізація системної психологічної допомоги постраждалим від воєнних дій здійснюється завдяки розгортанню реабілітаційних центрів на базі профільних академічних інститутів та науково-методичних центрів. Сфера застосування першої психологічної допомоги та кризової інтервенції диференціюється залежно від цільових груп населення: військовослужбовці в зоні бойових дій та їхні родини, поранені бійці на етапі стаціонарної реабілітації, циві-

льні особи на звільнених і підконтрольних територіях, вимушені переселенці, діти, а також спеціалісти першої лінії реагування – волонтери й оператори телефонів довіри.

Розмежування понять і форматів роботи чітко проявляється у специфіці кризової інтервенції для військовослужбовців, які виконують завдання в умовах депривації як базових фізіологічних, так і вищих особистісних потреб. На відміну від класичної тривалої психотерапії, екстрена психологічна допомога та кризова інтервенція мають чітко обмежений, короткостроковий характер і базуються на психопросвіті, фасилітації діалогу (через метафори та прикладні історії), а також на емоційній стійкості фахівця, здатного безоціночно приймати неадекватні чи агресивні реактивні стани клієнтів у кризі.

Важливим аспектом розширення сфер застосування першої психологічної допомоги є залучення дистанційних й опосередкованих каналів комунікації, зокрема засобів масової інформації. Діалогічна взаємодія через психологічно адаптований текст виступає спеціалізованим інструментом первинної стабілізації, що дозволяє нейтралізувати деструктивний інформаційно-психологічний вплив, зберегти особистісний ресурс людини та забезпечити доступ до психологічної самодопомоги навіть за відсутності прямого контакту зі спеціалістом [1].

В умовах воєнного стану та суспільних криз збереження психічного здоров'я громадян вимагає чіткого розмежування першої психологічної допомоги та кризової інтервенції за їхньою метою, глибиною впливу та суб'єктами виконання. Перша психологічна допомога є початковим, екстреним і неспеціалізованим рівнем реагування, спрямованим на зниження гострого дистресу, забезпечення безпеки, задоволення базових потреб та стабілізацію емоційного стану постраждалих, що підтримує базову довіру особистості й може надаватися як фахівцями, так і волонтерами чи рятувальниками. Натомість кризова інтервенція – це спеціалізоване, глибинне психологічне втручання, яке здійснюється виключно психологами та психотерапевтами. Вона спирається на діалогічну взаємодію, спрямовану на подолання психологічної кризи, пропрацювання травми, запобігання розвитку ПТСР чи депресії, а також на відновлення суб'єктності, цілісності та здатності людини до саморегуляції. Таким чином, перша психологічна допомога забезпечує первинну стабілізацію «тут і зараз», створюючи фундамент для адаптації, тоді як кризова інтервенція відновлює внутрішній потенціал та допомагає людині інтегрувати травматичний досвід у нові життєві перспективи [2].

Поняття «криза» визначає переломний стан у розвитку людини чи системи, який дестабілізує життя й вимагає зовнішньої підтримки. В умовах війни та наслідків пандемії в Україні суспільство зазнає кумулятивного травматичного впливу, що робить надання психологічної допомоги критично важливим.

Кризова інтервенція є оперативною та короткостроковою формою втручання для швидкої стабілізації особи. Вона охоплює кілька рівнів: від першої психологічної допомоги (ППД), яка відновлює відчуття безпеки й не потребує фахової освіти, та критичного подієвого стрес-менеджменту (КПСМ), до глибокої фахової кризової психотерапії (КПД), спрямованої на повне відновлення функціонування. Водночас метод стрес-дебрифінгу (КПСД) сьогодні обмежений через ризик ретравматизації та неефективність проти ПТСР.

Цифровізація дозволила активно впроваджувати онлайн-технології, які за ефективністю співмірні з офлайн-форматом і забезпечують доступність, безпеку та конфіденційність. Попри такі виклики дистанційної роботи, як обмеженість сенсорного контакту, технічні перебої та ризик вигорання фахівців, онлайн-допомога залишається необхідним інструментом підтримки населення в сучасних українських реаліях [3].

Екстремальні події та катастрофи руйнують звичну життєдіяльність людини, викликаючи стрес як природну захисну реакцію. При незворотних втратах предметні дії безсилі, тому вхід у кризу вимагає пошуку нових внутрішніх ресурсів і трансформації особистісних смислів.

Кризовий стан охоплює всі рівні особистості. На емоційному рівні він проявляється інтенсивною тривогою, панікою, гнівом чи апатією, а також «метапочуттями» – виною чи соромом за власні реакції. На когнітивному рівні виникають сплутаність свідомості, песимізм і «тунельне бачення», коли людина не бачить виходу. Фізіологічно стан супроводжується тремором, запамороченням та слабкістю, а на поведінковому й мотиваційному рівнях – ізоляцією, конфліктністю та втратою сенсожиттєвих орієнтирів.

Головне завдання фахівця – первинна підтримка, прийняття та емпатійний контакт, а не директивна корекція поведінки. Криза є не патологією, а нормальною реакцією на ненормальні обставини. Базовими засадами кризової інтервенції є невідкладність, простота методів, короткостроковість, міждисциплінарність і відновлення відчуття контролю. Мета такої допомоги полягає не в негайному розв'язанні проблеми, а у відновленні психологічної рівноваги та створенні можливостей для подальшого подолання кризи й особистісного зростання [5].

Висновки.

1. Теоретико-методологічний аналіз засвідчує, що в умовах воєнного стану, пандемії та кумулятивного травматичного впливу виникає критична потреба у чіткому диференційованому підході до систем психологічної підтримки, де криза розглядається як нормальна реакція особистості на ненормальні обставини, а не як патологічний стан.

2. Чітке розмежування сфер застосування першої психологічної допомоги та кризової інтервенції визначається їхньою метою та суб'єктами виконання: перша психологічна допомога є доступним, неспеціалізованим заходом первинної стабілізації «тут і зараз» для зниження дистресу (може надаватися волонтерами та рятувальниками), тоді як кризова інтервенція є короткостроковим, але глибинним фаховим втручанням психологів для опрацювання травми та запобігання розвитку ПТСР.

3. Практична реалізація та специфіка надання допомоги диференціюються залежно від цільових груп (військовослужбовці в умовах депривації потреб, поранені, цивільні на деокупованих територіях, ВПО, діти, оператори гарячих ліній), вимагаючи від фахівців безоціночного прийняття агресивних чи неадекватних реакцій, психопросвіти, використання метафор та своєчасного перенаправлення пацієнтів за відсутності позитивної динаміки.

4. Впровадження цифрових технологій, онлайн-форматів та опосередкованих каналів комунікації (через психологічно адаптовані тексти в ЗМІ) виступає важливим інструментом первинної стабілізації та нейтралізації деструктивного інформаційного впливу, що забезпечує високу доступність і конфіденційність допомоги навіть за відсутності прямого контакту зі спеціалістом.

5. Комплексний підхід до подолання кризових станів вимагає врахування емоційних, когнітивних, фізіологічних та поведінкових проявів дистресу, захисту самих фахівців від вторинної травматизації через когнітивні й тілесні практики самодопомоги, а також відмови від ризикованих методів (зокрема стрес-дебрифінгу) на користь безпечних і доказових інструментів відновлення особистісного ресурсу.

Список використаних джерел

1. Гурлєва Т. С. Діалогічне спілкування психолога у просторі друкованих ЗМІ у відновленні та розвитку особистості в кризових умовах. Актуальні проблеми психології. Т. 3 : Консультативна психологія і психотерапія. 2016. С. 61–74.

2. Гурлєва Т. С. Довіра в опосередкованому спілкуванні: психологічна допомога особистості в кризових умовах. Актуальні проблеми психології. Т. 3 : Консультативна психологія і психотерапія. Житомир : Вид-во ЖФ ОКУ «Волинь», 2018. Вип. 14. С. 191–213.

3. Каплуненко Я. Ю. Особливості надання кризової допомоги онлайн. Психологічні виміри особистісної взаємодії суб'єктів освітнього простору в контексті гуманістичної парадигми. 2022. С. 51–54.

4. Кирпенко Т. М. Перша психологічна допомога в кризових ситуаціях. [Зб. матеріалів Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України]. 2024. С. 60–63.

5. Бурлакова І., Шевяков О., Кондес Т. Психологічні підходи кризової інтервенції. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. 2022. С. 22–26.

Psychological First Aid and Crisis Intervention: A Theoretical and Methodological Delineation of Concepts and Limits of Application

Peheta N. Yu.

Abstract. The paper presents a theoretical and methodological delineation between the concepts of psychological first aid (PFA) and crisis intervention. The author defines PFA as an accessible, non-specialized measure of immediate 'here-and-now' stabilization aimed at reducing acute distress, which can be provided by trained volunteers and rescuers, whereas crisis intervention is a short-term but professional intervention performed by psychologists and psychotherapists aimed at processing trauma and preventing the development of PTSD, drawing on the work of G. Everly, B. Miller, S. Hobfoll, B. Gilliland, R. James, T. S. Hurlieva, and T. M. Kyrpenko. The author identifies three levels of crisis response (eustress, distress, dysfunction) and differentiates the application of PFA and crisis intervention depending on the target groups of victims (servicemembers, the wounded, civilians in de-occupied territories, internally displaced persons, children, and hotline operators), and also analyses the role of digital and mediated communication channels in providing psychological support. The author concludes that a comprehensive approach to overcoming crisis states requires abandoning risky methods (in particular, stress debriefing) in favour of safe, evidence-based tools for restoring personal resources.

Keywords: psychological first aid, crisis intervention, distress, post-traumatic stress disorder, psychological stabilization, internally displaced persons

Бібліографічний опис (ДСТУ 8302:2015): Пегета Н. Ю. Перша психологічна допомога та кризова інтервенція: теоретико-методологічне розмежування понять та межі застосування. Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці. 2026. Т. 11, № 4 (64). С. 76–80. DOI: https://doi.org/10.53672/ej.6.2026.04.13.

ГОСТРА СТРЕСОВА РЕАКЦІЯ ТА ПТСР У МКХ-11 І DSM-5-TR: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДІАГНОСТИЧНИХ КРИТЕРІЇВ ДЛЯ ПСИХОЛОГІЇ ЖЕРТВИ

Тертишна С. О., *Київський університет інтелектуальної власності та права*

DOI: 10.53672/ej.6.2026.04.14 Check for updates

Анотація. У тезах здійснено порівняльний аналіз діагностичних критеріїв гострої стресової реакції, гострого стресового розладу та посттравматичного стресового розладу (ПТСР) у МКХ-11 та DSM-5-TR. Авторка встановлює, що МКХ-11 розглядає гостру стресову реакцію як транзиторну, непатологічну відповідь на надзвичайно загрозливу подію, тоді як DSM-5-TR визначає гострий стресовий розлад як окрему діагностичну категорію з чіткими часовими і симптомними критеріями. Авторка зіставляє вузьку трикомпонентну модель ПТСР МКХ-11 (повторне переживання, уникнення, поточна загроза) із ширшою чотирикомпонентною моделлю DSM-5-TR (вторгнення, уникнення, негативні когнітивно-емоційні зміни, збудження/реактивність) та окремо виділеним у МКХ-11 діагнозом комплексного ПТСР, спираючись на порівняльні дослідження M. B. First, P. Hyland, C. R. Brewin та співавторів. Авторка доходить висновку, що для психології жертви кримінального правопорушення принципово не ототожнювати закономірну гостру реакцію на травму з психічним розладом і враховувати тривалість симптомів, їх структуру та вплив на функціонування під час формування психологічного висновку.

Ключові слова: гостра стресова реакція, посттравматичний стресовий розлад, МКХ-11, DSM-5-TR, комплексний ПТСР, психологія жертви

Постановка проблеми. Після кримінального посягання або іншої травматичної події людина може переживати інтенсивний страх, безпорадність, дезорієнтацію, нав'язливі спогади, уникнення нагадувань про подію та підвищену настороженість. Такі прояви потребують психологічного розуміння, однак сам факт сильної реакції на травму не означає наявності психічного розладу. Для психології жертви принциповим є розмежування закономірної гострої стресової реакції та станів, що відповідають діагностичним критеріям розладу. Додаткову складність створює різниця між МКХ-11 та DSM-5-TR: вони по-різному визначають гострі посттравматичні стани й структурують ПТСР.

Мета. Порівняти діагностичні критерії гострої стресової реакції, гострого стресового розладу та ПТСР у МКХ-11 і DSM-5-TR та визначити значення цих відмінностей для психологічного розуміння стану постраждалої особи.

Аналіз стану опрацювання питання. Всесвітня організація охорони здоров'я у клінічних описах і діагностичних вимогах до МКХ-11 розміщує посттравматичний стресовий розлад і комплексний ПТСР у групі розладів, безпосередньо пов'язаних зі стресом, тоді як гостру стресову реакцію відносить до категорії факторів, що впливають на стан здоров'я або звернення по медичну допомогу [1]. Отже, в МКХ-11 гостра реакція на винятково загрозливу подію не є психічним розладом сама по собі. Такий підхід важливий для психологічної практики, оскільки не патологізує ранню реакцію людини після травми.

DSM-5-TR, навпаки, містить окрему діагностичну категорію гострого стресового розладу (ГСР) у групі розладів, пов'язаних із травмою та стресорами, а ПТСР визначає як окремий розлад із чотирма симптомними кластерами [2]. Порівняльний аналіз First та співавторів показує, що відмінності між ICD-11 і DSM-5 стосуються не лише термінології, а й самої організації діагности-

чних конструкцій [3]. Дослідження Hyland та співавторів також демонструють, що різна ширина симптомних моделей може впливати на кількість осіб, які відповідають критеріям ПТСР [4].

Виклад основного матеріалу. У МКХ-11 гостра стресова реакція є транзиторною відповіддю на подію або ситуацію надзвичайно загрозливого чи жахливого характеру. Її прояви можуть включати заціпеніння, сплутаність, тривогу, пригнічений настрій, гнів, відчай, надмірну або знижену активність, соціальне відсторонення та вегетативні симптоми [1]. Ключовим є те, що ця реакція розглядається як безпосередня відповідь на тяжкий стресор і не прирівнюється до психічного розладу.

У DSM-5-TR ГСР є діагнозом, який може встановлюватися після травматичної події за наявності щонайменше дев'яти симптомів із п'яти груп: вторгнення, негативний настрій, дисоціативні симптоми, уникнення та збудження/ реактивність [2]. Симптоми мають тривати від трьох днів до одного місяця після травми, спричиняти клінічно значущий дистрес або функціональне порушення та не пояснюватися іншими станами. Таким чином, DSM-5-TR проводить чітку діагностичну межу між короткочасною реакцією і розладом через сукупність симптомів, їх тривалість та наслідки для функціонування.

МКХ-11 використовує відносно вузьку модель ПТСР, зосереджену на трьох групах симптомів: повторному переживанні травматичної події в теперішньому часі, уникненні нагадувань про травму та стійкому відчутті поточної загрози [1; 3]. Для діагнозу необхідне не лише формальне набрання симптомів, а й наявність клінічно значущого порушення функціонування. Така модель спрямована на виділення симптомів, найбільш специфічних для посттравматичного синдрому.

Окремою категорією МКХ-11 є комплексний ПТСР. Він включає всі основні прояви ПТСР та додаткові порушення самоорганізації: труднощі регуляції афекту, стійке негативне уявлення про себе та труднощі у взаєминах [3]. Отже, МКХ-11 розмежовує ПТСР і комплексний ПТСР як окремі діагностичні конструкції.

DSM-5-TR описує ПТСР за чотирма основними кластерами: симптоми вторгнення; стійке уникнення; негативні зміни когніцій і настрою; зміни збудження та реактивності [2]. Для діагнозу потрібна відповідна сукупність симптомів, тривалість понад один місяць, клінічно значущий дистрес або функціональне порушення та виключення альтернативного пояснення. На відміну від МКХ-11, де комплексний ПТСР виокремлено як самостійний діагноз [5], DSM-5-TR такого діагнозу не має, хоча його модель охоплює широкий спектр негативних змін когнітивної та емоційної сфери. Основні відмінності двох класифікаційних підходів узагальнено в табл. 1.

Таблиця 1. Основні відмінності діагностичних підходів Критерій МКХ-11 DSM-5-TR Гострий стан Гостра стресова реакція; не є Гострий стресовий розлад; окремий

психічним розладом діагноз ПТСР 3 кластери: повторне 4 кластери: вторгнення, уникнення,

переживання, уникнення, негативні когнітивно-емоційні зміни,

поточна загроза збудження/реактивність Комплексний Окремий діагноз із Окремого діагнозу немає ПТСР порушеннями самоорганізації Дисоціативні Не є основним ядром ПТСР Окремо представлені серед критеріїв прояви ГСР; для ПТСР передбачено

дисоціативний підтип Часова межа Симптоми мають бути Понад 1 місяць для ПТСР стійкими протягом

щонайменше кількох тижнів

Відмінності класифікацій мають безпосереднє психологічне значення. Після злочинного посягання постраждала особа може мати сильні емоційні та соматичні прояви, але це ще не дає підстав автоматично говорити про ПТСР. У межах МКХ-11 рання гостра реакція може розглядатися як закономірна відповідь на надзвичайний стресор [1]. У DSM-5-TR частина осіб у перший місяць може відповідати критеріям ГСР [2]. Тому психологічний опис має відділяти факт травматичної події, переживання людини, наявні симптоми, їх тривалість і функціональні наслідки.

Власний аналітичний результат полягає у виокремленні трьох рівнів розмежування: по-перше, нормативна гостра реакція проти діагностичного ГСР; по-друге, вузька трикомпонентна модель ПТСР МКХ-11 проти ширшої чотирикомпонентної моделі DSM-5-TR; по-третє, наявність окремого комплексного ПТСР у МКХ-11. Така схема дозволяє точніше описувати психологічний стан жертви й уникати ототожнення інтенсивності переживань із психічним розладом.

Висновки. МКХ-11 та DSM-5-TR мають спільну травматичну основу, але по-різному організовують діагностику гострих і посттравматичних станів.

Гостра стресова реакція в МКХ-11 не є психічним розладом, тоді як гострий стресовий розлад у DSM-5-TR є окремою діагностичною категорією з визначеними часовими та симптомними критеріями.

ПТСР у МКХ-11 визначається через три основні кластери, а DSM-5-TR використовує чотири; МКХ-11 додатково виділяє комплексний ПТСР як окремий розлад.

Для психології жертви кримінального правопорушення принципово не ототожнювати гостру реакцію на травму з ПТСР та враховувати тривалість симптомів, їх структуру і вплив на функціонування.

Порівняння класифікацій доцільно використовувати для точного опису стану постраждалої особи та визначення меж психологічного висновку, а не для механічного перенесення критеріїв однієї системи в іншу.

Список використаних джерел

1. World Health Organization. Clinical Descriptions and Diagnostic Requirements for ICD-11 Mental, Behavioural and Neurodevelopmental Disorders. Geneva : World Health Organization, 2024. 852 p. URL: https://www.who.int/publications/i/item/9789240077263 (дата звернення: 28.09.2026).

2. Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders : DSM-5-TR / American Psychiatric Association. 5th ed., text rev. Washington, DC : American Psychiatric Association Publishing, 2022. lxix, 1050 p. DOI: https://doi.org/10.1176/appi.books.9780890425787

3. First M. B., Gaebel W., Maj M. et al. An organization- and category-level comparison of diagnostic requirements for mental disorders in ICD-11 and DSM-5. World Psychiatry. 2021. Vol. 20, No. 1. P. 34–51. DOI: https://doi.org/10.1002/wps.20825

4. Hyland P., Shevlin M., McNally S. et al. Exploring differences between the ICD-11 and DSM-5 models of PTSD: Does it matter which model is used? Journal of Anxiety Disorders. 2016. Vol. 37. P. 48–53. DOI: https://doi.org/10.1016/j.janxdis.2015.11.002

5. Brewin C. R., Cloitre M., Hyland P. et al. A review of current evidence regarding the ICD-11 proposals for diagnosing PTSD and complex PTSD. Clinical Psychology Review. 2017. Vol. 58. P. 1–15. DOI: https://doi.org/10.1016/j.cpr.2017.09.001

Acute Stress Reaction and PTSD in ICD-11 and DSM-5-TR: A Comparative Analysis of Diagnostic Criteria for the Psychology of the Victim

Tertyshna S. O.

Abstract. The paper presents a comparative analysis of the diagnostic criteria for acute stress reaction, acute stress disorder, and post-traumatic stress disorder (PTSD) in ICD-11 and DSM-5-TR. The author establishes that ICD-11 treats acute stress reaction as a transient, non-pathological response to an extremely threatening event, whereas DSM-5-TR defines acute stress disorder as a separate diagnostic category with explicit temporal and symptomatic criteria. The author compares ICD-11's narrower three-cluster model of PTSD (re-experiencing, avoidance, persistent sense of current threat) with DSM-5-TR's broader four-cluster model (intrusion, avoidance, negative cognitive and mood alterations, arousal/reactivity) and ICD-11's separately distinguished diagnosis of complex PTSD, drawing on the comparative research of M. B. First, P. Hyland, C. R. Brewin and co-authors. The author concludes that for the psychology of the victim of a criminal offence it is essential not to equate a normative acute reaction to trauma with a mental disorder, and to take into account the duration of symptoms, their structure, and their impact on functioning when forming a psychological opinion.

Keywords: acute stress reaction, post-traumatic stress disorder, ICD-11, DSM-5-TR, complex PTSD, psychology of the victim

Бібліографічний опис (ДСТУ 8302:2015): Тертишна С. О. Гостра стресова реакція та ПТСР у МКХ-11 і DSM-5-TR: порівняльний аналіз діагностичних критеріїв для психології жертви. Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці. 2026. Т. 11, № 4 (64). С. 81–84. DOI: https://doi.org/10.53672/ej.6.2026.04.14.

ЖЕРТВА, ПОТЕРПІЛИЙ, ПОСТРАЖДАЛА ОСОБА: МІЖДИСЦИПЛІНАРНЕ РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ У ПРАВОВОМУ ТА ПСИХОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСАХ

Устінова А. П., *Київський університет інтелектуальної власності та права*

DOI: 10.53672/ej.6.2026.04.15 Check for updates

Анотація. У тезах проаналізовано зміст та особливості вживання понять «жертва», «потерпілий» і «постраждала особа» у правовому та психологічному дискурсах. Авторка встановлює, що поняття «потерпілий» має чіткий юридичний зміст, визначений статтею 55 Кримінального процесуального кодексу України і пов'язаний із конкретним процесуальним статусом особи в кримінальному провадженні, тоді як «жертва» (за І. М. Ткаченко) є ширшою кримінологічною і віктимологічною категорією, що охоплює соціальні, поведінкові та віктимологічні характеристики особи незалежно від наявності процесуального статусу. Авторка окремо розкриває зміст поняття «постраждала особа», яке використовується в Законі України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та в законодавстві щодо насильства за ознакою статі для позначення людини, яка зазнала насильницьких дій, незалежно від її статусу в конкретному кримінальному провадженні. Авторка доходить висновку, що проблему термінологічної неузгодженості слід вирішувати не через вибір одного універсального поняття, а через функціональне розмежування термінів відповідно до мети їх використання кожною професійною групою (юристами, психологами, соціальними працівниками, віктимологами).

Ключові слова: жертва, потерпілий, постраждала особа, кримінальне процесуальне право, віктимологія, термінологічна неузгодженість

Постановка проблеми. Проблема визначення та розмежування понять «жертва», «потерпілий» і «постраждала особа» має міждисциплінарний характер і перебуває на перетині права, психології, кримінології, віктимології та соціальної роботи. Необхідність чіткого використання зазначених термінів зумовлена тим, що вони описують особу, яка зазнала шкоди або негативного впливу, проте акцентують увагу на різних аспектах її становища. У правовому дискурсі термінологія переважно пов'язана з юридичним статусом особи, характером заподіяної шкоди та можливістю реалізації процесуальних прав. У психологічному та віктимологічному дискурсі більша увага приділяється переживанню шкоди, наслідкам травматичного досвіду, поведінці особи, її взаємодії із соціальним середовищем і процесу відновлення.

Мета. Проаналізувати зміст та особливості вживання понять «жертва», «потерпілий» і «постраждала особа» у правовому та психологічному дискурсах, визначити їхні спільні й відмінні ознаки та обґрунтувати необхідність чіткого розмежування цих термінів у міждисциплінарному контексті.

Актуальність проблеми посилюється тим, що одна й та сама особа в різних контекстах може називатися потерпілим, жертвою або постраждалою особою. При цьому ці терміни не завжди є взаємозамінними. Неврахування їх змістових відмінностей може спричиняти термінологічну невизначеність у наукових дослідженнях, нормативно-правових актах, документах правоохоронних органів, роботі психологів та фахівців соціальної сфери.

Виклад основного матеріалу.

Жертва. Поняття «жертва» має значно ширше та менш однозначне застосування. У кримінології та віктимології ним традиційно позначають особу, яка зазнала шкоди внаслідок кримінального правопорушення. Водночас у науковій літературі немає повної єдності щодо співвідношення понять «жертва» і «потерпілий». Наприклад, І. М. Ткаченко зазначає, що в основі кримінологічного поняття «жертва» знаходиться кримінально-правове поняття «потерпілий», однак жертва може характеризуватися також ознаками, які не мають безпосереднього кримінально-правового значення [3]. Таким чином, категорія «жертва» дозволяє розглядати особу не лише через її юридичний статус, а й через соціальні, поведінкові та віктимологічні характеристики. Водночас у наукових працях зустрічається ширше розуміння жертви як особи, яка зазнала негативного впливу не лише внаслідок злочину, а й у результаті інших несприятливих подій та обставин.

Потерпілий. У кримінальному процесуальному праві України поняття «потерпілий» має чітко визначений юридичний зміст. Відповідно до статті 55 Кримінального процесуального кодексу України, потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди. В окремих випадках потерпілим може бути юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди. Тому термін «потерпілий» характеризує не лише факт заподіяння шкоди, а й конкретний процесуальний статус особи в межах кримінального провадження. Важливою особливістю є те, що права та обов'язки потерпілого виникають у визначеному законом порядку. Отже, поняття «потерпілий» не можна повністю ототожнювати з будь-якою особою, яка фактично зазнала негативних наслідків кримінального правопорушення. Юридичне поняття передбачає наявність визначених законом підстав та відповідної процесуальної процедури [1]. Саме ця ознака відрізняє його від ширших соціально-психологічних понять.

Постраждала особа. Поняття «постраждала особа», на відміну від терміна «потерпілий», широко використовується у законодавстві, що регулює сферу запобігання та протидії насильству. Зокрема, Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (стаття 1) визначає особу, яка постраждала від домашнього насильства, як особу, яка зазнала домашнього насильства у будь-якій формі [2]. Закон охоплює фізичне, сексуальне, психологічне та економічне насильство, а тому відповідна термінологія орієнтована насамперед на факт зазнання насильства та необхідність забезпечення безпеки, допомоги й захисту. Подібний підхід використовується і в законодавстві щодо насильства за ознакою статі. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» визначає особу, яка постраждала від насильства за ознакою статі, як особу, яка зазнала такого насильства. Отже, термін «постраждала особа» використовується для позначення людини, яка зазнала негативного впливу насильницьких дій, незалежно від того, чи має вона статус потерпілого у конкретному кримінальному провадженні [2].

Проблема термінологічної неузгодженості проявляється у тому, що однакові слова можуть використовуватися різними професійними групами з різним змістовим наповненням. Для юриста термін «потерпілий» насамперед пов'язаний із процесуальними правами та обов'язками. Для психолога центральним може бути психічний стан людини, її переживання, ресурси, механізми подолання та наслідки травматичного досвіду. Для соціального працівника поняття «постраждала особа» може бути пов'язане з потребою в безпеці, соціальних послугах і захисті. Для віктимолога «жертва» є об'єктом дослідження процесів віктимізації, віктимності та взаємодії особи із ситуацією і середовищем. Тому механічна заміна одного терміна іншим може призводити до втрати важливого змістового аспекту. Зокрема, називати кожну постраждалу особу

«потерпілим» некоректно, якщо йдеться не про відповідний юридичний статус. Так само не кожна особа, яка пережила несприятливу подію, повинна автоматично визначатися як «жертва» у кримінально-правовому значенні. Водночас звуження поняття людини лише до процесуального статусу «потерпілого» може не відображати психологічних та соціальних наслідків пережитої ситуації [4]. Отже, термінологічна точність має не лише академічне, а й практичне значення.

Висновки.

Отже, проблему неузгодженості термінології доцільно розглядати не як необхідність вибору одного універсального поняття, а як потребу у функціональному розмежуванні термінів відповідно до мети їх використання. Таким чином, «жертва», «потерпілий» і «постраждала особа» є взаємопов'язаними, але не тотожними поняттями. Їхня відмінність визначається передусім сферою застосування, метою використання та аспектом становища людини, на якому зосереджується відповідний дискурс. Узгоджене використання цих термінів сприятиме точнішому науковому опису явищ віктимізації, належній реалізації прав постраждалих осіб та більш коректній психологічній комунікації. Перспективним напрямом подальших досліджень є розроблення міждисциплінарного понятєвого апарату, який дозволив би узгодити правові, психологічні, соціальні та віктимологічні підходи до позначення осіб, які зазнали шкоди.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 (дата звернення: 20.09.2026).

2. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19 (дата звернення: 20.09.2026).

3. Ткаченко І. М. Співвідношення потерпілої особи і жертви кримінального правопорушення. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2023. Вип. 78, ч. 2. С. 234–241. DOI: https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.78.2.37

4. Шакун В. І. Лінгвістична віктимологія. Нове українське право. 2025. № 4. С. 152–160. DOI: https://doi.org/10.51989/NUL.2025.4.19

Victim, Injured Party, Affected Person: An Interdisciplinary Delineation of Concepts in Legal and Psychological Discourse

Ustinova A. P.

Abstract. The paper analyses the content and specific usage of the concepts of 'victim', 'injured party' (poterpilyi), and 'affected person' in legal and psychological discourse. The author establishes that the concept of 'injured party' has a clear legal content, defined by Article 55 of the Criminal Procedure Code of Ukraine and tied to a specific procedural status of a person in criminal proceedings, whereas 'victim' (according to I. M. Tkachenko) is a broader criminological and victimological category that encompasses the social, behavioural, and victimological characteristics of a person regardless of whether a procedural status exists. The author separately reveals the content of the concept of 'affected person', used in the Law of Ukraine "On Preventing and Combating Domestic Violence" and in the legislation on gender-based violence to denote a person who has experienced violent acts, irrespective of their status in a specific criminal proceeding. The author concludes that the problem of terminological inconsistency should be resolved not by choosing one universal concept, but through the

functional delineation of terms according to the purpose of their use by each professional group (lawyers, psychologists, social workers, victimologists).

Keywords: victim, injured party, affected person, criminal procedure law, victimology, terminological inconsistency

Бібліографічний опис (ДСТУ 8302:2015): Устінова А. П. Жертва, потерпілий, постраждала особа: міждисциплінарне розмежування понять у правовому та психологічному дискурсах. Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці. 2026. Т. 11, № 4 (64). С. 85–88. DOI: https://doi.org/10.53672/ej.6.2026.04.15.

ПОРУШЕННЯ САМООРГАНІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У СТРУКТУРІ КОМПЛЕКСНОГО ПОСТТРАВМАТИЧНОГО СТРЕСОВОГО РОЗЛАДУ

Бондаренко З. О., *Київський університет інтелектуальної власності та права*

DOI: 10.53672/ej.6.2026.04.16 Check for updates

Анотація. У тезах проаналізовано зміст конструкта порушень самоорганізації особистості (disturbances in self-organization, DSO) у структурі комплексного посттравматичного стресового розладу (КПТСР) за МКХ-11. Автор розкриває три взаємопов'язані компоненти DSO – афективну дисрегуляцію, негативну Я-концепцію та порушення міжособистісних стосунків, – спираючись на теоретичні засади А. Маеркера та співавторів і емпіричні дослідження М. Клуатр та Е. Редікан, а також на дослідження К. В. Аймедова і Ю. О. Асєєвої щодо психологічних наслідків воєнних подій в Україні. Автор наголошує, що три компоненти DSO є взаємопов'язаними, але не тотожними, і доходить висновку, що для коректного психологічного оцінювання принципово важливо не ототожнювати окремі прояви емоційних труднощів, негативного самосприйняття чи проблем у стосунках із КПТСР без комплексного аналізу симптомів і відповідних діагностичних критеріїв МКХ-11.

Ключові слова: комплексний посттравматичний стресовий розлад, порушення самоорганізації, афективна дисрегуляція, негативна Я-концепція, міжособистісні стосунки, МКХ-11

Постановка проблеми. Комплексний посттравматичний стресовий розлад (КПТСР) є психічним розладом, пов'язаним із травматичними подіями, який охоплює як основні симптоми посттравматичного стресового розладу (ПТСР), так і порушення самоорганізації особистості. Останні проявляються труднощами регулювання емоцій, стійким негативним уявленням про себе та проблемами у міжособистісних стосунках. Тому важливим науковим завданням є визначення змісту цього конструкта та його співвідношення з основними симптомами ПТСР.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю чіткого розмежування ПТСР і комплексного ПТСР та поглибленого розуміння психологічних труднощів, що належать до порушень самоорганізації. Cloitre та колеги (2013) досліджували структуру симптомів у людей, які пережили міжособистісну травму, та виявили профілі, що відрізнялися за вираженістю симптомів ПТСР і порушень самоорганізації. Отримані результати підтримують доцільність окремого аналізу цих компонентів. Водночас для коректного розуміння комплексного ПТСР необхідно уточнити зміст кожної складової порушень самоорганізації та їхні відмінності від інших психологічних труднощів.

Мета. Проаналізувати зміст конструкта порушень самоорганізації особистості у структурі комплексного посттравматичного стресового розладу та визначити його основні складові й співвідношення із симптомами ПТСР.

Аналіз стану опрацювання питання. Проблема комплексного посттравматичного стресового розладу (КПТСР) та порушень самоорганізації особистості перебуває у фокусі уваги зарубіжних дослідників, які вивчають структуру посттравматичних розладів, особливості їх діагностичного розмежування та психологічні наслідки травматичного досвіду. Теоретичні засади розмежування ПТСР і КПТСР у контексті розроблення Міжнародної класифікації хвороб одинадцятого перегляду розглянули А. Маеркер та колеги (A. Maercker et al.) [1]. Емпіричне обґрунтування відмінностей між цими розладами представили М. Клуатр та колеги (M. Cloitre et al.), які до-

слідили структуру симптомів у людей, що пережили міжособистісну травму, та виявили різні профілі їх вираженості [2].

Окремий напрям досліджень становить аналіз структури порушень самоорганізації та їхнього співвідношення з основними симптомами ПТСР. У систематичному огляді Е. Редікан та колег (E. Redican et al.) узагальнено результати досліджень факторних і змішаних моделей ПТСР та КПТСР із використанням Міжнародного опитувальника травми (International Trauma Questionnaire) [4]. Результати таких досліджень дають змогу оцінювати, наскільки емпіричні дані підтримують розмежування основних симптомів ПТСР і порушень самоорганізації, до яких належать труднощі регуляції афекту, негативне уявлення про себе та порушення міжособистісного функціонування. Водночас подальшого змістового аналізу потребує співвідношення окремих складових порушень самоорганізації та їхнє місце у структурі комплексного ПТСР. Важливим є також розмежування цього конструкта із загальними психологічними труднощами, які можуть виникати після травматичних подій, але не є достатньою підставою для встановлення відповідного діагнозу. Це зумовлює необхідність систематизації наукових підходів до розуміння змісту порушень самоорганізації особистості та визначення їхніх основних характеристик.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до МКХ-11, ПТСР охоплює три основні групи проявів: повторне переживання травматичної події в теперішньому часі, уникання нагадувань про неї та стійке відчуття актуальної загрози [1]. Комплексний ПТСР включає зазначені симптоми, а також порушення самоорганізації особистості. Таким чином, КПТСР характеризується не лише реакціями на травматичний досвід, а й додатковими стійкими труднощами емоційного, особистісного та міжособистісного функціонування [5].

Конструкт порушень самоорганізації (disturbances in self-organization, DSO) об'єднує три взаємопов'язані компоненти: афективну дисрегуляцію, негативну Я-концепцію та порушення міжособистісних стосунків [1; 4]. Їх розгляд дає змогу конкретизувати, у яких сферах може проявлятися комплексна посттравматична симптоматика.

Перший компонент – афективна дисрегуляція. Вона охоплює стійкі труднощі керування емоційними реакціями та повернення до відносно стабільного емоційного стану. Це може проявлятися в інтенсивному гніві, страху, тривозі або соромі, які складно регулювати. В інших випадках спостерігаються емоційне притуплення, відстороненість або труднощі з переживанням емоцій. Отже, афективна дисрегуляція може включати як надмірне емоційне збудження, так і зниження емоційної залученості. У структурі КПТСР цей компонент не зводиться до недостатнього самоконтролю. Йдеться про стійкі труднощі регуляції емоцій, які можуть ускладнювати повсякденне функціонування та взаємодію з іншими. Водночас сама по собі емоційна нестабільність не є достатньою підставою для висновку про наявність КПТСР: її необхідно розглядати разом з іншими симптомами та діагностичними критеріями [1; 4].

Другий компонент – негативна Я-концепція. Вона характеризується стійким негативним ставленням людини до себе, зокрема переживанням власної меншовартості, поразки або нікчемності. Таке самосприйняття може супроводжуватися постійними почуттями сорому та провини. На відміну від ситуативного зниження самооцінки, негативна Я-концепція передбачає узагальнене негативне бачення власної особистості. Значення цього компонента полягає в тому, що травматичні наслідки можуть стосуватися не лише спогадів про подію, а й того, як людина оцінює себе та інтерпретує власний досвід. Негативне самосприйняття може впливати на здатність визнавати власні потреби, звертатися по підтримку та будувати стосунки. Проте сором, провина або низька самооцінка можуть виникати з різних причин і не є специфічними винятко-

во для КПТСР. Їхнє діагностичне значення визначається контекстом і поєднанням з іншими проявами розладу [2; 5].

Третій компонент – порушення міжособистісних стосунків. Вони проявляються у стійких труднощах формування та підтримання близьких зв'язків. Людина може відчувати відчуженість, мати труднощі з довірою, емоційною близькістю або зверненням по допомогу. Це може ускладнювати підтримання стабільних стосунків і посилювати переживання соціальної ізоляції. Цей компонент відображає міжособистісний вимір порушень самоорганізації: труднощі стосуються не лише внутрішніх переживань, а й здатності підтримувати зв'язок з іншими людьми. Водночас проблеми у стосунках можуть бути пов'язані з різними особистісними й соціальними чинниками, тому їх не можна автоматично трактувати як наслідок травматизації. У межах КПТСР вони розглядаються як один із компонентів ширшої структури симптомів [1; 4].

Три компоненти DSO є взаємопов'язаними, але не тотожними. Наприклад, труднощі регуляції емоцій можуть ускладнювати взаємодію з іншими, а негативне самосприйняття – посилювати сором і перешкоджати зверненню по підтримку. Складнощі у стосунках, своєю чергою, можуть супроводжуватися відчуттям відчуженості. Однак ці зв'язки не доводять, що один компонент обов'язково спричиняє інший: їх потрібно розглядати як окремі виміри загального конструкта. Емпіричні дослідження підтримують доцільність розмежування симптомів ПТСР і порушень самоорганізації. Зокрема, систематичний огляд Е. Редікан та співавторів узагальнив результати досліджень, у яких перевіряли структуру симптомів за МКХ-11 [4]. Це важливо для змістового аналізу DSO, оскільки дає підстави розглядати його не як довільний перелік психологічних труднощів, а як визначену складову комплексного ПТСР. В українському контексті К. В. Аймедов і Ю. О. Асєєва розглядають психологічні наслідки воєнних подій, зокрема загрозу життю, втрати, вимушене переміщення та порушення звичного способу життя [3]. Водночас переживання травматичної події не означає неминучого розвитку КПТСР. Важливо розрізняти травматичні обставини, окремі психологічні реакції та клінічно визначений розлад. Отже, застосування конструкта DSO потребує комплексного оцінювання симптомів, а не висновків на підставі однієї ознаки.

Висновки.

1. Порушення самоорганізації особистості є складовою комплексного ПТСР за МКХ-11 і охоплюють три компоненти: афективну дисрегуляцію, негативну Я-концепцію та порушення міжособистісних стосунків.

2. Зміст конструкта DSO полягає у відображенні стійких труднощів емоційного, особистісного та міжособистісного функціонування, які доповнюють основні симптоми ПТСР.

3. Три компоненти є взаємопов'язаними, але відображають різні аспекти функціонування особистості. Тому їх важливо розмежовувати під час аналізу структури КПТСР.

4. Для психологічного оцінювання принципово важливо не ототожнювати окремі прояви емоційних труднощів, негативного самосприйняття чи проблем у стосунках із КПТСР без комплексного аналізу симптомів і відповідних діагностичних критеріїв.

Список використаних джерел

1. Maercker A., Brewin C. R., Bryant R. A. et al. Diagnosis and classification of disorders specifically associated with stress: proposals for ICD-11. World Psychiatry. 2013. Vol. 12, No. 3. P. 198–206. DOI: https://doi.org/10.1002/wps.20057

2. Cloitre M., Garvert D. W., Brewin C. R., Bryant R. A., Maercker A. Evidence for proposed ICD-11 PTSD and complex PTSD: a latent profile analysis. European Journal of Psychotraumatology. 2013. Vol. 4. Art. 20706. DOI: https://doi.org/10.3402/ejpt.v4i0.20706

3. Аймедов К. В., Асєєва Ю. О. Особливості прояву посттравматичного стресового розладу в Україні з 2022 року. Ментальне здоров'я. 2024. № 4. С. 3–8. DOI: https://doi.org/10.32782/3041-2005/2024-4-1

4. Redican E., Nolan E., Hyland P. et al. A systematic literature review of factor analytic and mixture models of ICD-11 PTSD and CPTSD using the International Trauma Questionnaire. Journal of Anxiety Disorders. 2021. Vol. 79. Art. 102381. DOI: https://doi.org/10.1016/j.janxdis.2021.102381

5. Maercker A., Cloitre M., Bachem R. et al. Complex post-traumatic stress disorder. The Lancet. 2022. Vol. 400, No. 10345. P. 60–72. DOI: https://doi.org/10.1016/S0140-6736(22)00821-2

Disturbances in Self-Organization in the Structure of Complex Post-Traumatic Stress Disorder

Bondarenko Z. O.

Abstract. The paper analyses the content of the construct of disturbances in self-organization (DSO) within the structure of complex post-traumatic stress disorder (CPTSD) according to ICD-11. The author reveals three interrelated DSO components — affective dysregulation, negative self-concept, and disturbances in relationships — drawing on the theoretical foundations laid by A. Maercker and co-authors and the empirical research of M. Cloitre and E. Redican, as well as on the research of K. V. Aimedov and Yu. O. Asieieva on the psychological consequences of the war events in Ukraine. The author stresses that the three DSO components are interrelated but not identical, and concludes that for correct psychological assessment it is essential not to equate isolated manifestations of emotional difficulties, negative self-perception, or relationship problems with CPTSD without a comprehensive analysis of symptoms and the corresponding ICD-11 diagnostic criteria.

Keywords: complex post-traumatic stress disorder, disturbances in self-organization, affective dysregulation, negative self-concept, disturbances in relationships, ICD-11

Бібліографічний опис (ДСТУ 8302:2015): Бондаренко З. О. Порушення самоорганізації особистості у структурі комплексного посттравматичного стресового розладу. Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці. 2026. Т. 11, № 4 (64). С. 89–92. DOI: https://doi.org/10.53672/ej.6.2026.04.16.

1.4. ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНА АПАРАТУРА ВИМІРЮВАННЯ СЕНСОМОТОРНОЇ РЕАКЦІЇ

АПАРАТНЕ ВИМІРЮВАННЯ СКЛАДНОЇ ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОЇ СЕНСОМОТОРНОЇ РЕАКЦІЇ В УМОВАХ ВИКОНАННЯ ФОНОВОГО КОРЕКТУРНОГО ЗАВДАННЯ ЗА ПРИНЦИПОМ ТЕСТУ БУРДОНА НА ПРИКЛАДІ ЗАСТОСУВАННЯ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНОГО АПАРАТУРНОГО КОМПЛЕКСУ "ХИСТ"[1]

Назаров О. А.

DOI: 10.53672/ej.5.2025.03[1] Check for updates

Анотація. Назаров О. А. обґрунтовує дослідницьку процедуру, що розширює діагностичні можливості психофізіологічного апаратурного комплексу «Хист»: апаратне вимірювання складної диференційованої сенсомоторної реакції в умовах додаткового когнітивного навантаження. Відправною точкою слугують наявні функції приладу (вимірювання простої сенсомоторної реакції рук і ніг у прямому й зворотному режимах, дослідження лабільності нервової системи, тремору рук і моторних асиметрій мозку) та показник «часу прийняття рішення» як різниці латентних періодів складної і простої реакцій, описаний із покликанням на праці М. Ф. Пономарьова, Є. І. Бойка, В. А. Бодрова й К. С. Точилова. Теоретичну рамку утворюють класичне розмежування простої реакції, реакції розрізнення і реакції вибору Ф. Дондерса, дані досліджень подвійних завдань (зокрема Г. Пешлера) про модель центрального вузького місця, а також відомості про високу надійність (α ≈ 0,90–0,97) і конструктну валідність сучасних модифікацій тесту Бурдона. Фоновим завданням у запропонованій процедурі є коректурний тест за принципом Бурдона, що вимагає стійкої та вибіркової уваги, зорового сканування, утримання інструкції в робочій пам'яті й пригнічення помилкових відповідей. Паралельно досліджуваний стежить за сигналами приладу, розпізнає їх, співвідносить із правилом і вирішує, виконати чи пригнітити моторну відповідь. Автор описує вісім послідовних або частково паралельних операцій: від підтримання коректурного пошуку до виконання чи гальмування реакції. Поєднання двох завдань утворює режим подвійного завдання, тож змінюється не лише рівень навантаження, а й операційна структура діяльності, і вимірювана реакція набуває ознак складної. Процедура дає два окремі результати: показники темпу, точності, стійкості й вибірковості зорово-пошукової діяльності та апаратно зареєстрований час реакції, що відображає виявлення сигналу, переключення уваги, прийняття рішення й моторну відповідь. Зроблено висновок, що за альтернативи «реагувати – не реагувати» процедура відповідає диференційованій реакції типу go/no-go, а за різних дій на різні сигнали – класичній реакції вибору, тож в обох режимах «Хист» придатний для реєстрації часу складної сенсомоторної реакції за конкурентного когнітивного навантаження.

Ключові слова: складна сенсомоторна реакція, реакція вибору, диференційована реакція, go/no-go, тест Бурдона, коректурна проба, подвійне завдання, когнітивне навантаження, час прийняття рішення, вибіркова увага, апаратурний комплекс «Хист».

Hardware Measurement of Complex Differentiated Sensorimotor Reaction During a Background Cancellation Task Based on the Bourdon Test: The Case of the Khyst Psychophysiological Hardware Complex

Nazarov O. A.

Abstract. The paper substantiates a research procedure that extends the diagnostic capabilities of the Khyst psychophysiological hardware complex: hardware measurement of complex differentiated sensorimotor reaction under additional cognitive load. Nazarov O. A. builds on the device's existing functions, namely simple reaction time of hands and feet in direct and reverse modes, nervous system lability, hand tremor and motor brain asymmetry, and on decision time defined as the difference between the latencies of complex and simple reactions. The theoretical framework includes Donders' distinction between simple, discrimination and choice reactions, research on dual-task interference and the central bottleneck model, and evidence of the high reliability (α ≈ 0.90–0.97) and construct validity of modern versions of the Bourdon cancellation test. In the proposed procedure, a Bourdon-type cancellation task serves as a continuous background activity requiring sustained and selective attention, visual scanning, working memory and inhibition of erroneous responses. At the same time, the participant monitors signals from the device, identifies them, matches them to a response rule and decides whether to execute or withhold a motor response. Eight sequential or partly parallel operations are described. Combining the two tasks creates a dual-task regime that changes the operational structure of the activity rather than merely increasing its load. The procedure yields two separate outcomes: indicators of speed, accuracy, stability and selectivity of visual search, and the instrumentally recorded reaction time reflecting signal detection, attention switching, decision-making and motor execution. The author concludes that the procedure corresponds to a go/no-go differentiated reaction or to a classical choice reaction, so Khyst can register complex reaction time under competing cognitive load.

Keywords: complex sensorimotor reaction, choice reaction time, go/no-go task, Bourdon test, cancellation task, dual-task paradigm, cognitive load, decision time, selective attention, Khyst hardware complex.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 18.07.2026; у номері — 31.08.2026; DOI:* ***10.53672/ej.5.2025.03***[1].

Повний текст

Текст статті:

Термін «складна сенсомоторна реакція» (реакція вибору, диференційована реакція) у документах, пов’язаних із «Хистом», реалізовано через розкриття поняття складної (диференційованої) реакції та показника «часу прийняття рішення» (різниці між латентними періодами складної й простої реакції), яке наведено в супровідних дослідницьких матеріалах з опорою на теоретичну рамку для інтерпретації результатів — із покликанням на класичні праці М. Ф. Пономарьова, Є. І. Бойка, В. А. Бодрова та К. С. Точилова. Детально в приладі «Хист» розкриті функції вимірювання простої сенсомоторної реакції у прямому й зворотному режимах, дослідження лабільності нервової системи, параметрів тремору рук і визначення моторних асиметрій мозку.

Складна сенсомоторна реакція за допомогою комплексу «Хист» вимірюється шляхом апаратного й багато параметричного психофізіологічного дослідження простої сенсомоторної реакції рук і ніг (у поєднанні латеральності, модальності подразника, режиму реагування та кількості проб) з введенням додаткового когнітивного навантаження у вигляді виконання тестованою особою коректурного тесту Бурдона.

Даний підхід має загальнонауковий контекст обґрунтованості та інтерпретації для оцінки сили, рухомості та врівноваженості нервових процесів. Тест Бурдона є загальновизнаною методикою створення тривалого навантаження на вибіркову та стійку увагу. Його сучасні модифікації мають високу надійність ($\alpha \approx 0{,}90–0{,}97$) і добре підтверджену конструктну валідність, тому він є науково обґрунтованим способом введення контрольованого когнітивного навантаження під час реєстрації складної сенсомоторної реакції на приладі «Хист» .

Розроблена дослідницька процедура з апаратним вимірюванням складної диференційованої сенсомоторної реакції в умовах виконання фонового коректурного завдання за принципом тесту Бурдона була запропонована українським вченим психологом Олегом Анатолійовичем Назаровим , кандидатом психологічних наук, доцентом, атестованим Міністерством юстиції України судовим експертом як доповнення до діагностичних можливостей апаратурного комплексу «Хист». Загальнонаукові теоретичні положення, на яких вона ґрунтується, полягають на тому, що коректурне завдання, побудоване за принципом тесту Бурдона, являє собою безперервну зорово-пошукову діяльність, у процесі якої досліджуваний послідовно переглядає масив однорідних графічних стимулів, розрізняє цільові та нецільові знаки й вибірково реагує відповідно до встановленого правила. Виконання завдання потребує підтримання стійкої й вибіркової уваги, зорового сканування, утримання інструкції в робочій пам'яті, диференціювання стимулів і пригнічення помилкових реакцій.

У запропонованій процедурі досліджуваний одночасно виконує коректурне завдання та контролює появу додаткових сигналів на приладі «Хист». Після появи такого сигналу він розпізнає його значення, співвідносить із встановленим правилом і приймає рішення щодо виконання або невиконання окремої моторної відповіді. Тест Бурдона виконує в цій процедурі функцію фонового когнітивного завдання, що створює умови розподілу та переключення уваги, тоді як апаратний сигнал утворює окреме завдання диференційованого реагування; їх поєднання створює режим подвійного завдання, у якому прилад реєструє час складної сенсомоторної реакції на тлі безперервного когнітивного навантаження.

При вимірюванні складної сенсомоторної реакції за цією процедурою отримуються два результати: результати коректурного тесту характеризують темп, точність, стійкість і вибірковість зорово-пошукової діяльності, а апаратно зареєстрований час реакції характеризує латентність виявлення додаткового сигналу, переключення уваги, прийняття рішення та виконання моторної відповіді на тлі коректурного завдання.

Головною ознакою складної сенсомоторної реакції є наявність стадій розпізнавання, диференціювання та вибору відповіді. Ще Ф. Дондерс, уперше розмежувавши просту реакцію, реакцію розрізнення і реакцію вибору, показав, що час двох останніх типів охоплює не лише сенсорну і моторну латентність, а й час центрального опрацювання інфор-

мації та прийняття рішення. У психофізіології та когнітивній психології реакція вибору визначається саме як реакція, за якої досліджуваний повинен розрізняти стимули та виконувати відповідну їм дію або утримуватися від неї. Введення одночасного виконання коректурного тесту Бурдона та диференційованого реагування на додаткові сигнали змінює психофізіологічну структуру досліджуваної діяльності: оскільки особа повинна не просто виявити сигнал, а розпізнати його значення, співвіднести з правилом, прийняти рішення про необхідність відповіді та виконати або пригнітити відповідну моторну дію, вимірювана реакція перестає відповідати критеріям простої сенсомоторної реакції і набуває ознак складної диференційованої сенсомоторної реакції.

Одночасне виконання коректурного завдання і реагування на сигнали приладу додатково утворює режим подвійного завдання: одне завдання полягає в безперервному коректурному пошуку, а друге — у контролі спеціальних сигналів і виборі відповіді на них. Дослідження подвійних завдань показують, що одночасне виконання двох видів діяльності спричиняє конкуренцію за обмежені ресурси уваги та центральні механізми вибору відповіді; за моделлю центрального вузького місця, операції вибору двох відповідей не завжди можуть повністю здійснюватися паралельно, унаслідок чого одна з них відкладається або виконується повільніше.

Таким чином, за запропонованою процедурою відбувається не лише збільшення когнітивного навантаження на просту реакцію — змінюється сама операційна структура експериментального завдання. Досліджуваний виконує такі послідовні або частково паралельні операції:

1) підтримує виконання коректурного тесту;

2) контролює появу додаткового сигналу;

3) переключає увагу на цей сигнал;

4) розпізнає його;

5) співвідносить сигнал із правилом реагування;

6) приймає рішення про виконання або невиконання відповіді;

7) запускає відповідну моторну програму;

8) виконує моторну реакцію або пригнічує її.

Висновки. Наявність альтернативи «реагувати — не реагувати» утворює різновид диференційованої реакції за типом go/no-go; якщо різним сигналам відповідають різні моторні дії, процедура є класичною реакцією вибору. В обох випадках вона належить до складних сенсомоторних реакцій, оскільки потребує розрізнення стимулів та центрального вибору поведінкової відповіді. Отже, апаратурний комплекс «Хист» у режимі виконання цієї процедури може розглядатися як засіб реєстрації часу складної сенсомоторної реакції людини в умовах вибору та конкурентного когнітивного навантаження.

Список використаних джерел:

1. Болтівець С. І. Апаратурно-психологічна об’єктивізація індикаторів психічного здоров’я. Психічне здоров’я. 2017. № 3 (52). С. 64.

2. Болтівець С. І., Осьодло В. І. Апаратурне вимірювання стресостійкості особистості до діяльності в особливих умовах. Вісник Національного університету оборони України. 2012. № 1 (26). С. 142

3. Pawlowski J. The d2 Test of Attention: Internal Consistency, Temporal Stability and Evidence of Validity. Revista Costarricense de Psicología. 2020. Vol. 39, № 2. P. 145–165. DOI: 10.22544/rcps.v39i02.02,

4. Bates M. E., Lemay E. P. The d2 Test of Attention: Construct validity and extensions in scoring techniques. Journal of the International Neuropsychological Society. 2004. Vol. 10, № 3. P. 392–400. DOI: 10.1017/S135561770410307X.

5. Donders F. C. On the speed of mental processes. Acta Psychologica. 1969. Vol. 30. P. 412–431 (переклад роботи 1868 р.).

6. Pashler H. Dual-task interference in simple tasks: data and theory. Psychological Bulletin. 1994. Vol. 116, No. 2. P. 220–244. DOI: 10.1037/0033-2909.116.2.220.

Abstract. The paper provides a theoretical, methodological, patent, and legal analysis of the application of the "Khyst" psychophysiological hardware complex. The history of the device's creation is highlighted as a modern continuation of the post-war traditions of Ukrainian hardware engineering at the G. S. Kostiuk Institute of Psychology of the NAES of Ukraine. The parameters for registering simple sensorimotor reaction times of the upper and lower extremities across seven levels of severity, as well as the assessment of functional motor asymmetries of the brain, are considered in detail. The study substantiates a new experimental procedure proposed by O. A. Nazarov for the hardware measurement of complex differentiated sensorimotor reactions (go/no-go choice reactions) under dual-task conditions, which integrate background cognitive load based on Bourdon's letter-cancellation test. Furthermore, the paper describes the mathematical parameters for evaluating the lability of the nervous system via the critical flicker fusion frequency and examines psychomotor self-regulation indicators utilizing an integrated tremormeter.

Keywords: "Khyst" psychophysiological complex, sensorimotor reaction, choice reaction, Bourdon test, dual-task, cognitive load, nervous system lability, tremormetry, motor asymmetry.

References

1. Nazarov O. A. Aparatne vymiriuvannia skladnoi dyferentsiiovanoi sensomotornoi reaktsii v umovakh vykonannia fonovoho korekturnoho zavdannia za pryntsypom testu Burdona na prykladi zastosuvannia psykhofiziolohichnoho aparaturnoho kompleksu "Khyst" [Hardware Measurement of Complex Differentiated Sensorimotor Reaction During a Background Cancellation Task Based on the Bourdon Test: The Case of the Khyst Psychophysiological Hardware Complex]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2026. Vol. 11, No. 4 (64). DOI: https://doi.org/10.53672/ej.5.2025.03. URL: https://expertize-journal.org.ua/ustatkuvannya-dlya-psikhologa/18932-nazarov-o-a-aparatne-vimiryuvannya-skladnoji-diferentsijovanoji-sensomotornoji-reaktsiji-v-umovakh-vikonannya-fonovogo-korekturnogo-zavdannya-za-printsipom-testu-burdona-na-prikladi-zastosuvannya-psikhofiziologichnogo-aparaturnogo-kompleksu-khist (onovlena versiia vid 09.11.2026). [in Ukrainian].

ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИЙ АПАРАТУРНИЙ КОМПЛЕКС «ХИСТ». ДІАГНОСТИКА ПРОСТОЇ ТА СКЛАДНОЇ СЕНСОМОТОРНОЇ РЕАКЦІЇ ЛЮДИНИ РУКАМИ І НОГАМИ: АНАЛІЗ НАУКОВО-ПАТЕНТНИХ ТА ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ[1]

Назаров О. А.

DOI: 10.53672/ej.2.2026.01[1] Check for updates

Анотація. Апаратурна реактометрія дає змогу об’єктивно виміряти швидкість і точність психомоторного реагування людини, проте методичні межі та правовий статус вітчизняних приладів досі описані фрагментарно. Реферативна стаття містить теоретико-методологічний і патентно-правовий аналіз психофізіологічного апаратурного комплексу «Хист», створеного Інститутом психології імені Г. С. Костюка НАПН України, кафедрою акустики і акустоелектроніки НТУУ «КПІ» та ДП «Телеком-Пневматик» (автор методики та співавтор приладу С. І. Болтівець). Джерельну базу становлять праці С. І. Болтівця 2009–2022 рр., опис патенту України на корисну модель № 129009 (заявка від 09.08.2018, опубл. 10.10.2018), матеріали виробника, історико-психологічні розвідки та класичні праці Ф. Дондерса і Г. Пешлера. Показано, що реактометрична проба поєднує п’ять незалежних параметрів (ефектор, латеральність, вид подразника, прямий чи зворотний режим, кількість проб), а час простої сенсомоторної реакції інтерпретують за сімома рівнями вираженості, від «значної» (до 132 мс) до «зниженої» (від 381 мс); порівняння реакцій рук і ніг виявляє провідну кінцівку та моторні асиметрії. Центральне місце посідає обґрунтування запропонованої автором процедури: прилад реєструє складну диференційовану реакцію (go/no-go або класичну реакцію вибору), поки досліджуваний безперервно виконує коректурний тест Бурдона. Так утворюється режим подвійного завдання, у якому, за моделлю центрального вузького місця, конкурують механізми вибору відповіді. Описано двоетапну схему оцінки чутливості ЦНС до медикаментів і психоактивних речовин (фоновий і тестовий заміри, індекс Δ), параметри критичної частоти злиття світлових спалахів і тремометрії (ПВПС = 1/К), а також інституційну традицію апаратурного конструювання, започатковану 1947 р. майстернями Є. О. Мілеряна. Окремо з’ясовано, що прилад із живленням від USB (5 В) не належить до засобів вимірювальної техніки, які підлягають періодичній повірці за постановою КМУ від 04.06.2015 № 374, і не підпадає під Технічний регламент низьковольтного електричного обладнання. Висновки корисні судовим експертам-психологам, фахівцям з охорони праці та дослідникам, які обирають апаратурні методики.

Ключові слова: психофізіологічний апаратурний комплекс «Хист», проста сенсомоторна реакція, складна диференційована сенсомоторна реакція, реакція вибору go/no-go, тест Бурдона, подвійне завдання, когнітивне навантаження, моторна асиметрія, лабільність нервової системи, тремометрія, патент № 129009, засоби вимірювальної техніки.

The “Khyst” Psychophysiological Hardware Complex. Diagnosis of Simple and Complex Sensorimotor Reactions of the Hands and Feet: An Analysis of Scientific, Patent and Open Sources

Nazarov O. A.

Abstract. Hardware-based reaction time measurement gives forensic and occupational psychologists an objective index of psychomotor functioning, yet the methodological limits and legal status

of Ukrainian devices remain poorly documented. This review article examines the “Khyst” psychophysiological hardware complex, jointly developed by the G. S. Kostiuk Institute of Psychology of the NAES of Ukraine, the National Technical University of Ukraine “Kyiv Polytechnic Institute” and the state enterprise “Telecom-Pneumatic”, with S. I. Boltivets as the author of the underlying method. The analysis draws on Ukrainian utility model patent No. 129009 (2018), Boltivets’s publications from 2009 to 2022, manufacturer documentation, historical studies and the classic work of Donders and Pashler. The reaction test combines five independent parameters (effector, laterality, stimulus modality, direct or reverse mode, number of trials), simple reaction time is interpreted on a seven-level scale, and comparison of hand and foot responses reveals the leading limb and motor asymmetry. The core contribution is the author’s procedure for recording complex differentiated (go/no-go or choice) reactions while the participant performs a Bourdon cancellation task, which creates a dual-task condition in which response selection mechanisms compete, consistent with the central bottleneck model. The paper also outlines a two-stage protocol for assessing individual sensitivity to medicines and psychoactive substances, the critical flicker fusion and tremometry indices, and the device’s regulatory status: powered by a 5 V USB supply, it is not subject to mandatory periodic verification or to the low-voltage equipment regulation. The findings are relevant to forensic psychologists, occupational safety specialists and researchers selecting instrumental methods.

Keywords: Khyst psychophysiological complex, simple sensorimotor reaction, complex choice reaction, go/no-go task, Bourdon cancellation test, dual-task paradigm, cognitive load, motor asymmetry, critical flicker fusion, tremometry, utility model patent, forensic psychology.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 18.07.2026; у номері — 31.08.2026; DOI:* ***10.53672/ej.2.2026.01***[1].

Повний текст

Текст статті:

1. Загальна характеристика комплексу. Психофізіологічний апаратурний комплекс «Хист» — спільна розробка Інституту психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України, кафедри акустики і акустоелектроніки Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут» та Державного підприємства «Телеком-Пневматик» . Автором методики та співавтором приладу є доктор психологічних наук, професор Сергій Іванович Болтівець, праці якого протягом 2017–2019 років послідовно розкривають можливості комплексу, зокрема щодо реєстрації часу сенсомоторної реакції рук і ніг .

Випробування апаратурного комплексу «Хист» відповідно до наукової статті С. І. Болтівця та В. І. Осьодла, яка була опублікована в 2012 році у «Віснику Національного університету оборони України» вказує на його розробку та застосування щонайменше за шість років до патентування способу в 2018 році .

2. Нормативно-технічне закріплення методики: патент України на корисну модель № 129009. Зміст методики реактометрії в комплексі «Хист» закріплено в патенті України на корисну модель № 129009 «Спосіб визначення індивідуальних психологічних здібностей і актуального психофізіологічного стану людини», поданому 09.08.2018 (заявка № u201808617) та опублікованому 10.10.2018 (бюл. № 19) . Винахідником зазначено С. І. Болтівця; власниками корисної моделі є Державне підприємство «Головний навчально-

методичний центр Держпраці», В. М. Субботін та Р. С. Свистович. У самому описі патенту прямо вказано: «Психологічне обстеження досліджуваної особи проводять з використанням апаратурного комплексу на основі українського психофізіологічного апарата "Хист" (виробництва ДП "Телеком-пневматик")» . Отримання патенту на «Спосіб визначення індивідуальних психологічних здібностей і актуального психофізіологічного стану людини» ДП «Головний навчально-методичний центр Держпраці» забезпечило патентно-правове обґрунтування для подальшого офіційного застосування психофізіологічного апаратурного комплексу «Хист» у практичній та науковій діяльності.

3. Параметри вимірювання простої сенсомоторної реакції руками та ногами. Згідно з формулою корисної моделі, показник швидкості реагування досліджують «шляхом вимірювання часу простої сенсомоторної реакції на світловий та/або звуковий сигнал-подразник окремо правої та лівої рук людини, правої та лівої ніг людини» . Реактометрична проба будується на п’яти незалежних параметрах, комбінація яких визначає конкретний вид випробування: (1) ефектор — рука або нога; (2) латеральність — права або ліва; (3) вид подразника — світловий або звуковий; (4) режим реагування — «прямий» (реакція на появу сигналу) або «зворотний» (реакція на його зникнення); (5) кількість проб — одиничний сигнал або серія щонайменше з десяти відповідей із визначенням середнього показника . Реєстрація реакції ноги здійснюється педаллю, під’єднаною до приладу через окремий роз’єм, реакції руки — кнопкою «Старт/Стоп» на лицьовій панелі.

За отриманими даними визначають швидкість реагування t (мс) за сімома рівнями вираженості загальної активності психічного функціонування: значна (t = 1–132), достатня (133–160), виражена (161–180), прийнятна (181–289), помірна (290–340), уповільнена (341–380) і знижена (від 381 і більше); подальше уповільнення понад 420 мс патент прямо пов’язує зі зниженням інтелектуальних здатностей — зокрема з легким ступенем розумової відсталості (до 499 мс), помірним (до 630 мс), важким (понад 738 мс) і глибоким (понад 831 мс) .

Порівняння результатів реагування правою і лівою рукою з результатами реагування правою і лівою ногою, за формулюванням патенту, «дозволяє, з одного боку, виявити провідну руку і ногу, а з іншого — провідний спосіб реагування» — зокрема, схильність до захисту руками (оборонятися, нападати) чи перевагу ніг (тікати від небезпеки, захищатися ногами з опорою на провідну ногу) .

Особливості застосування комплексу «Хист» також були описані в 2012 році, функція «вимірювання часу простої сенсомоторної реакції людини на світловий і звуковий сигнал-подразник, які подаються як у прямому, так і в зворотному режимах» зазначалася поруч з можливістю діагностувати «функціональні асиметрії мозку, а саме моторні» — тобто визначати провідну руку чи ногу . Практичне закріплення проведених досліджень, а саме результати відображаються в спеціальної програмі на комп’ютері і зберігаються в базі даних, що дає змогу переглянути історію результатів кожної людини та роздрукувати їх на принтері за потреби .

4. Апаратне вимірювання складної диференційованої сенсомоторної реакції в умовах виконання фонового коректурного завдання за принципом тесту Бурдона. Термін «складна сенсомоторна реакція» (реакція вибору, диференційована реакція) у доку-

ментах, пов'язаних із «Хистом», реалізовано через розкриття поняття складної (диференційованої) реакції та показника «часу прийняття рішення» (різниці між латентними періодами складної й простої реакції), яке наведено в супровідних дослідницьких матеріалах з опорою на теоретичну рамку для інтерпретації результатів — із покликанням на класичні праці М. Ф. Пономарьова, Є. І. Бойка, В. А. Бодрова та К. С. Точилова . Детально в приладі «Хист» розкриті функції вимірювання простої сенсомоторної реакції у прямому й зворотному режимах, дослідження лабільності нервової системи, параметрів тремору рук і визначення моторних асиметрій мозку . Складна сенсомоторна реакція за допомогою комплексу «Хист» вимірюється шляхом апаратного й багато параметричного психофізіологічного дослідження простої сенсомоторної реакції рук і ніг (у поєднанні латеральності, модальності подразника, режиму реагування та кількості проб) з введенням додаткового когнітивного навантаження у вигляді виконання тестованою особою коректурного тесту Бурдона. Даний підхід має загальнонауковий контекст обґрунтованості та інтерпретації для оцінки сили, рухомості та врівноваженості нервових процесів. Тест Бурдона є загальновизнаною методикою створення тривалого навантаження на вибіркову та стійку увагу. Його сучасні модифікації мають високу надійність ($\alpha \approx 0{,}90–0{,}97$) і добре підтверджену конструктну валідність, тому він є науково обґрунтованим способом введення контрольованого когнітивного навантаження під час реєстрації складної сенсомоторної реакції на приладі «Хист» .

Розроблена дослідницька процедура з апаратним вимірюванням складної диференційованої сенсомоторної реакції в умовах виконання фонового коректурного завдання за принципом тесту Бурдона була запропонована українським вченим психологом Олегом Анатолійовичем Назаровим , кандидатом психологічних наук, доцентом, атестованим Міністерством юстиції України судовим експертом як доповнення до діагностичних можливостей апаратурного комплексу «Хист». Загальнонаукові теоретичні положення, на яких вона ґрунтується, полягають на тому, що коректурне завдання, побудоване за принципом тесту Бурдона, являє собою безперервну зорово-пошукову діяльність, у процесі якої досліджуваний послідовно переглядає масив однорідних графічних стимулів, розрізняє цільові та нецільові знаки й вибірково реагує відповідно до встановленого правила. Виконання завдання потребує підтримання стійкої й вибіркової уваги, зорового сканування, утримання інструкції в робочій пам'яті, диференціювання стимулів і пригнічення помилкових реакцій.

У запропонованій процедурі досліджуваний одночасно виконує коректурне завдання та контролює появу додаткових сигналів на приладі «Хист». Після появи такого сигналу він розпізнає його значення, співвідносить із встановленим правилом і приймає рішення щодо виконання або невиконання окремої моторної відповіді. Тест Бурдона виконує в цій процедурі функцію фонового когнітивного завдання, що створює умови розподілу та переключення уваги, тоді як апаратний сигнал утворює окреме завдання диференційованого реагування; їх поєднання створює режим подвійного завдання, у якому прилад реєструє час складної сенсомоторної реакції на тлі безперервного когнітивного навантаження.

При вимірюванні складної сенсомоторної реакції за цією процедурою отримуються два результати: результати коректурного тесту характеризують темп, точність, стійкість і вибірковість зорово-пошукової діяльності, а апаратно зареєстрований час реакції

характеризує латентність виявлення додаткового сигналу, переключення уваги, прийняття рішення та виконання моторної відповіді на тлі коректурного завдання.

Головною ознакою складної сенсомоторної реакції є наявність стадій розпізнавання, диференціювання та вибору відповіді. Ще Ф. Дондерс, уперше розмежувавши просту реакцію, реакцію розрізнення і реакцію вибору , показав, що час двох останніх типів охоплює не лише сенсорну і моторну латентність, а й час центрального опрацювання інформації та прийняття рішення. У психофізіології та когнітивній психології реакція вибору визначається саме як реакція, за якої досліджуваний повинен розрізняти стимули та виконувати відповідну їм дію або утримуватися від неї. Введення одночасного виконання коректурного тесту Бурдона та диференційованого реагування на додаткові сигнали змінює психофізіологічну структуру досліджуваної діяльності: оскільки особа повинна не просто виявити сигнал, а розпізнати його значення, співвіднести з правилом, прийняти рішення про необхідність відповіді та виконати або пригнітити відповідну моторну дію, вимірювана реакція перестає відповідати критеріям простої сенсомоторної реакції і набуває ознак складної диференційованої сенсомоторної реакції.

Одночасне виконання коректурного завдання і реагування на сигнали приладу додатково утворює режим подвійного завдання: одне завдання полягає в безперервному коректурному пошуку, а друге — у контролі спеціальних сигналів і виборі відповіді на них. Дослідження подвійних завдань показують, що одночасне виконання двох видів діяльності спричиняє конкуренцію за обмежені ресурси уваги та центральні механізми вибору відповіді; за моделлю центрального вузького місця , операції вибору двох відповідей не завжди можуть повністю здійснюватися паралельно, унаслідок чого одна з них відкладається або виконується повільніше.

Таким чином, за запропонованою процедурою відбувається не лише збільшення когнітивного навантаження на просту реакцію — змінюється сама операційна структура експериментального завдання. Досліджуваний виконує такі послідовні або частково паралельні операції:

1) підтримує виконання коректурного тесту;

2) контролює появу додаткового сигналу;

3) переключає увагу на цей сигнал;

4) розпізнає його;

5) співвідносить сигнал із правилом реагування;

6) приймає рішення про виконання або невиконання відповіді;

7) запускає відповідну моторну програму;

8) виконує моторну реакцію або пригнічує її.

Наявність альтернативи «реагувати — не реагувати» утворює різновид диференційованої реакції за типом go/no-go; якщо різним сигналам відповідають різні моторні дії, процедура є класичною реакцією вибору. В обох випадках вона належить до складних сенсомоторних реакцій, оскільки потребує розрізнення стимулів та центрального вибору поведінкової відповіді. Отже, апаратурний комплекс «Хист» у режимі виконання цієї

процедури може розглядатися як засіб реєстрації часу складної сенсомоторної реакції людини в умовах вибору та конкурентного когнітивного навантаження.

5. Застосування комплексу "ХИСТ" для діагностики психомоторної чутливості людини до дії медикаментозних та психоактивних речовин. Прилад «ХИСТ» вимірює параметри простої та складної сенсомоторної реакції руками і ногами. Будь-які психоактивні речовини (ПАР) — чи то медикаменти (транквілізатори, нейролептики, антигістамінні), чи наркотичні збудники (стимулятори, депресанти) — безпосередньо змінюють швидкість, точність та стабільність цих реакцій через вплив на синаптичну передачу в головному мозку .

В основі методу лежить оцінка екзогенних змін функціонального стану ЦНС. Головний мозок людини реагує на введення навіть мінімальних (субклінічних) доз речовин зміною балансу між процесами збудження та гальмування. Дія стимуляторів (психоактивних «збудників»): Тимчасово скорочують час простої сенсомоторної реакції, але різко збільшують кількість помилок (фальстартів, передчасних реакцій) у тестах на складну реакцію (вибір із диференціюванням), оскільки послаблюють внутрішнє гальмування. Дія депресантів/медикаментів (седативні, транквілізатори): Збільшують час як простої, так і складної реакції, знижують лабільність нервової системи, уповільнюють моторний компонент відповіді (як руками, так і ногами).

Чутливість (реактивність) організму на приладі «ХИСТ» може визначається не одноразовим заміром, а через динамічний моніторинг (двоетапний тест):

1. Фоновий замір: Фіксація базового рівня сенсомоторної інтеграції індивіда в нормальному стані (час реакції, коефіцієнт помилок, стійкість реакції).

2. Тестовий замір: Повторне тестування після контрольованого введення/вживання речовини (або в процесі її терапевтичного моніторингу).

3. Індекс чутливості: Вираховується як дельта (Δ) — ступінь відхилення параметрів другого заміру від першого. Чим більша дельта при мінімальній дозі, тим вища індивідуальна сенсомоторна чутливість (вразливість або толерантність) людини до цього препарату.

Використання в комплексі «ХИСТ» датчиків для рук і ніг одночасно дає унікальну перевагу для обґрунтування:

1) велика частина медикаментів та речовин впливає на координацію та перехресне гальмування (cross-modal inhibition).

2) порівняння швидкості реакції рук (вища коркова регуляція, дрібна моторика) та ніг (більш інертні, локомоторні реакції) дозволяє виявити дисоціацію (розсинхронізацію) рухових центрів, що є специфічним маркером впливу хімічних речовин на мозочок та моторну кору.

Психофізіологічний результат, який можна отримати за допомогою психофізіологічного апаратурного комплексу "Хист":

1. Оцінка гострого впливу ксенобіотиків на швидкість та точність сенсомоторного реагування

2. Визначення індивідуальної нейродинамічної реактивності ЦНС на дію хімічних супресорів або стимуляторів

3. Моніторинг кумулятивного ефекту медикаментозних препаратів на психомоторні функції людини.

Апаратурний комплекс "ХИСТ" дозволяє здійснювати неінвазивну експрес-оцінку індивідуальної чутливості ЦНС людини до дії фармакологічних препаратів та інших хімічних агентів. Метод базується на реєстрації змін часових та якісних характеристик простої і складної сенсомоторної реакції верхніх та нижніх кінцівок. Оскільки синаптична передача в моторних та асоціативних зонах кори є високочутливою до нейротропних речовин, динамічне зміщення балансу між процесами збудження та гальмування (фіксоване приладом) виступає надійним інтегральним індикатором індивідуальної реактивності та толерантності організму до досліджуваних сполук.

Дана робота вимагає створення і обгрунтування конкретної математичної формули (індексу) для розрахунку чутливості на основі часу реакції людини та оформленням схеми проведення такого дослідження. Формули мають складаитися з фіксації таких показників як:

- середній час реакції (у мілісекундах) у базовому стані.

- середній час реакції (у мілісекундах) після дії речовини.

- коефіцієнт відносної зміни середнього часу реакції для оцінки чистого зсуву швидкості проведення нервового імпульсу

- середньоквадратичне відхилення (розкид часу реакції) у базовому та тестовому станах відповідно (показник стабільності ЦНС).

- коефіцієнт помилок (відношення кількості хибних натискань/пропусків до загальної кількості стимулів) у базовому та тестовому станах.

Інтерпретація результатів може полягати у виявленні наступних типів станів людини:

- інертний (толерантний) тип. ЦНС стійка до даної дози речовини; сенсомоторна координація не змінилася.

- супресивний (гальмівний) ефект. Швидкість реакції впала, розкид часу та/або кількість помилок зросли. Характерно для седативних засобів, транквілізаторів, алкоголю.

- Аномальний зсув при мікродозах тобто гіперчутливість (ідеосинкразію) ЦНС до досліджуваного препарату.

6. Психомоторна саморегуляція (тремометрія) і лабільність нервової системи. Для повноти технічної картини патент № 129009 так само точно, як і показник швидкості реагування, формалізує два інші індикатори функціонального стану: лабільність нервової системи — через критичну частоту злиття світлових спалахів трьох кольорів (п’ять рівнів вираженості: наявна 1–11 Гц, підвищена 12–22, виражена 23–29, достатня 30–46, значна від 47 до 58 і більше) , і здатність до психомоторної саморегуляції — через відношення кількості дотиків стрижня до стінок лабіринту тремометра до часу його проходження, за формулою ПВПС = 1/К, де К = кількість дотиків / час проходження лабіринту

(п'ять рівнів: значний 0–0,7, достатній 0,71–1,2, виражений 1,21–1,75, помірний 1,76–2,3, первинний від 2,31) . Показово, що більш ранні описові матеріали приладу та стаття 2017 року для найвищого рівня вираженості психомоторної саморегуляції подекуди вживають позначення «високий» замість «значний» — це термінологічне варіювання між джерелами, а не змістова суперечність.

7. Історичний контекст: традиція апаратурного конструювання в Інституті психології. Інституційна лінія, до якої належить «Хист» — Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, — має власну, документально підтверджену традицію самостійного конструювання психологічних приладів, що сягає повоєнних років. За свідченням історико-психологічної розвідки С. І. Болтівця, В. С. Карапетяна та І. В. Кобилянської (2022), у 1947 році з ініціативи та за схваленням директора інституту Г. С. Костюка психолог Євген Олександрович Мілерян (1913–1983) заснував і очолив експериментальні майстерні з виготовлення психологічних приладів; у 1948 році в них було виготовлено перший такий прилад — «Прилад для демонстрування оптичних відчуттів і сприйняття за курсом психології» . Упродовж наступних десятиліть Є. О. Мілерян розробив цілу лінійку апаратурно-психологічних методик і приладів — апарат для дослідження вищої нервової діяльності, атенціометр, електроенцефалотопометр, емокоординометр, апарат КМ-3 для вимірювання швидкості реакції на комплексні сигнали, перцептометр, пристрій «ІРВМ-2», волюнтограф, мислетахіскоп, комплікаційний апарат та навчально-проблемні електротехнічні конструктори-тренажери , частина з яких увійшла до обладнання пересувної психологічної лабораторії, змонтованої в салоні автобуса ЛАЗ .

Важливо зазначити: традиція самостійного апаратурного конструювання психодіагностичних приладів в Інституті психології існує з кінця 1940-х років, а «Хист», з огляду на спільність установи розробки, є її сучасним продовженням, а не ізольованою появою.

8. Висновки. Досліджені наукові джерела узгоджено й несуперечливо описують психофізіологічний апаратурний комплекс «Хист» як засіб, який дозволяє проводити багатопараметричну реєстрацію як простої, так і складної сенсомоторної реакції людини, а саме руками та ногами з подальшим обчисленням похідних психодіагностичних коефіцієнтів. Введення додаткового когнітивного завдання (тесту Бурдона) у процес вимірювання простої сенсомоторної реакції (ПСР) в приладі «Хист» автоматично трансформує діяльність досліджуваного, моделюючи умови складної сенсомоторної реакції (ССР) створюючи апаратний режим реєстрації часу складної (диференційованої) реакції людини в ситуації вибору. Це також підтверджується класичною психофізіологічною теорією, застосовуваної для інтерпретації одержаних даних . Історія самого приладу, своєю чергою, є частиною значно ширшої — і документально простежуваної — традиції апаратурного конструювання для психологічної діагностики в Україні, що веде початок від повоєнних розробок Є. О. Мілеряна в Інституті психології імені Г.С. Костюка. паратурний комплекс "ХИСТ" також дозволяє здійснювати неінвазивну експрес-оцінку індивідуальної чутливості ЦНС людини до дії фармакологічних препаратів та інших хімічних агентів.

Список використаних джерел

1. Болтівець С. І., Осьодло В. І. Апаратурне вимірювання стресостійкості особистості до діяльності в особливих умовах. Вісник Національного університету оборони України. 2012. № 1 (26). С. 139–144.

2. Болтівець С. І. Апаратурно-психологічна об'єктивізація індикаторів психічного здоров'я. Психічне здоров'я. 2017. № 3 (52). С. 62–67.

3. Болтівець С. І. Апаратурна психодіагностика індикаторів психічного здоров'я і психофізіологічних можливостей людини. Збірник матеріалів IV Міжнародної конференції «Психолого-педагогічні та соціальні проблеми сучасного суспільства», 19–20 квітня 2018 р. Кременчук : Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, 2018. С. 66–68.

4. Болтівець С. І. Хортовий «Хист»: об'єктивізація психофізіологічної готовності. Матеріали Першої міжнародної науково-практичної конференції до Дня заснування хортингу «Хортинг – національний бренд України у світі: олімпійська перспектива» / [ред. кол.: Пашко П. В. (голова) та ін.]. Київ : Паливода А. В., 2018. С. 105–108.

5. Болтівець С. І. Апаратурні вимірювання психофізіологічної готовності до людиноорієнтованої фахової діяльності. Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. Київ, 2009. Т. XI, ч. 6. С. 30–45.

6. Болтівець С. І. Психофізіологічні індикатори станів особистісної готовності до переживання ризиків за допомогою апаратурних вимірювань. Актуальні проблеми становлення особистості професіонала в ризиконебезпечних професіях : матеріали III Всеармійської наук.-практ. конф., 26 травня 2011 р. Київ : НУОУ, 2011. С. 28–31.

7. Болтівець С. І. Концептуальні засади та психофізіологічний апаратурний інструментарій ефективного застосування заходів пропагування серед молоді психогігієнічного виховання в навчальних закладах. Практична психологія та соціальна робота. 2011. № 12. С. 72–77.

8. Болтівець С. І. Апаратурне вимірювання психофізіологічних станів готовності військовослужбовців до діяльності в особливих умовах. Розділ 5. Військова психологія та педагогіка: інноваційний підхід : підручник : у 2 ч. Ч. 1. Київ : НУОУ, 2012. С. 431–448.

9. Болтівець С. І., Карапетян В. С., Кобилянська І. В. Творення Євгеном Мілеряном психологічної апаратури в Україні і Вірменії. Психологія і суспільство. 2022. № 1 (85). С. 163–178. DOI: https://doi.org/10.35774/pis2022.01.163.

10. Болтівець С. І. Апаратурні вимірювання психофізіологічної готовності до людиноорієнтованої фахової діяльності. Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. праць Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. Київ, 2009. Т. XI, ч. 6. С. 30–45.

11. Пат. 129009 Україна, МПК A61B 5/16 (2006.01). Спосіб визначення індивідуальних психологічних здібностей і актуального психофізіологічного стану людини / С. І. Болтівець (винахідник) ; власники: Державне підприємство «Головний навчально-методичний центр Держпраці», В. М. Субботін, Р. С. Свистович. № u201808617 ; заявл. 09.08.2018 ; опубл. 10.10.2018, Бюл. № 19.

12. Губко О. Т., Клименко В. В., Болтівець С. І. Психологія експериментальна. Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Інститут енциклопедичних дослі-

джень НАН України. Київ, 2025. URL: https://esu.com.ua/article-888402 (дата звернення: 17.07.2026).

13. Фандєєв О. Ми повинні знати себе краще. Охорона праці. 2023. № 10. URL: https://ohoronapraci.kiev.ua/article/news/mi-povinni-znati-sebe-krase (дата звернення: 17.07.2026).

14. Камінський М. Хист психолога : чим можна виміряти психофізіологічний стан людини. Дивосвіт. 2019. С. 46.

15. Лабораторія психології розвитку особистості / Національний університет біоресурсів і природокористування України : вебсайт. URL: https://nubip.edu.ua/laboratoriya-psykholohiyi-rozvytku-osobystosti (дата звернення: 17.07.2026).

16. Назаров О. Апаратне вимірювання складної диференційованої сенсомоторної реакції в умовах виконання фонового коректурного завдання за принципом тесту Бурдона на прикладі застосування психофізіологічного апаратурного комплексу «Хист» / О.Назаров // Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа та спеціальних знань в юридичній практиці: Електронний журнал / [редкол.: Назаров О. А. (голов. ред.) та ін.]. К., 2026. № 5 (25). Дата публікації: 30.01.2026. URL: https://expertize-journal.org.ua/ustatkuvannya-dlya-psikhologa/18932-nazarov-o-a-aparatne-vimiryuvannya-skladnoji-diferentsijovanoji-sensomotornoji-reaktsiji-v-umovakh-vikonannya-fonovogo-korekturnogo-zavdannya-za-printsipom-testu-burdona-na-prikladi-zastosuvannya-psikhofiziologichnogo-aparaturnogo-kompleksu-khist (дата звернення: 30.01.2026). https://doi.org/10.53672/ej.5.2025.03

17. Прилад «Хист» : опис продукту / ДП «Телеком-Пневматик» : вебсайт. URL: https://www.telp.org.ua/ua/produktsyia-3/hyst (дата звернення: 17.07.2026).

18. Шкільний психолог / Гімназія «Києво-Могилянський колегіум» : вебсайт. URL: https://gkmk.kiev.ua/psihologichni-aspekti-navchannya/shkilnij-psiholog (дата звернення: 17.07.2026).

19. Donders F. C. On the speed of mental processes. Acta Psychologica. 1969. Vol. 30. P. 412–431.

20. Pashler H. Dual-task interference in simple tasks: data and theory. Psychological Bulletin. 1994. Vol. 116, No. 2. P. 220–244. DOI: 10.1037/0033-2909.116.2.220.

Abstract. The paper provides a theoretical, methodological, patent, and legal analysis of the application of the "Khyst" psychophysiological hardware complex. The history of the device's creation is highlighted as a modern continuation of the post-war traditions of Ukrainian hardware engineering at the G. S. Kostiuk Institute of Psychology of the NAES of Ukraine. The parameters for registering simple sensorimotor reaction times of the upper and lower extremities across seven levels of severity, as well as the assessment of functional motor asymmetries of the brain, are considered in detail. The study substantiates a new experimental procedure proposed by O. A. Nazarov for the hardware measurement of complex differentiated sensorimotor reactions (go/no-go choice reactions) under dual-task conditions, which integrate background cognitive load based on Bourdon's letter-cancellation test. Furthermore, the paper describes the mathematical parameters for evaluating the lability of the nervous system via

the critical flicker fusion frequency and examines psychomotor self-regulation indicators utilizing an integrated tremormeter.

Keywords: "Khyst" psychophysiological complex, sensorimotor reaction, choice reaction, Bourdon test, dual-task, cognitive load, nervous system lability, tremormetry, motor asymmetry.

Грунтовне інтерв'ю щодо використання інструментального психофізіологічного апарату "Хист" в системі охорони праці України доктора психологічних наук, професора Болтівця Сергія Івановича з головним редактором науково-виробничого журналу «Охорона праці» Дмитром Матвійчуком

Відео: https://www.youtube.com/embed/Z7FDuGIzM4E?si=iaFD0k0bqdJ32OpD

Примітка. Пунктом 20 Програми спільної діяльності Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України та Національної академії педагогічних наук України на 2011-2013 роки було рекомендовано розглянути питання забезпечення психологічних кабінетів середніх загальноосвітніх, професійно-технічних і вищих навчальних закладів психофізіологічними апаратурними комплексами для попередження перевтоми учасників навчально-виховного процесу та визначення природних задатків і здібностей учнів і студентів.

Документи для практичної роботи, які використовуються кандидатом психологічних наук, доцентом Назаровим О.А.

Сертифікат № 001

Виробник та винахідник визнають

Назарова Олега Анатолійовича

ТОВ "Київський міжнародний судово-експертний інститут психологічної експертизи і досліджень на поліграфі"

таким, що успішно виконав (-ла) вимоги як

СЕРТИФІКОВАНИЙ КОРИСТУВАЧ, який пройшов (-ла) повний цикл практичного застосування психофізіологічного апаратурного комплексу "Хист" (виробник - Україна) у психологічній практиці і судовій експертизі.

Винахідник (патент на корисну модель №129009 від 10.10.2018), доктор психологічних наук, професор С.І. Болтівець

Виробник, генеральний директор заводу-виробника психофізіологічного комплексу "Хист" - ДП "Телеком-Пневматик" Ф.Ю. Гаврилюк

м. Київ, Україна 22.02.2024

Certificate No. 001

Manufacturer and inventor acknowledge

Oleh Nazarov

LLC "Kyiv International Forensic Expert Institute of Psychological Expertise and Researchs on Polygraph"

such that he successfully fulfilled the requirements as

A CERTIFIED USER who has completed a full cycle of practical application of the psychophysiological equipment complex "Khyst" (manufacturer - Ukraine) in psychological practice and forensic examination.

Inventor (utility model patent No. 129009 dated 10.10.2018), Doctor of Psychological Sciences, Professor Serhii Boltivets

Manufacturer, general director of the manufacturing plantof the psychophysiological complex "Khyst" - SE "Telekom-Pnevmatic" Fedir Havryliuk

Kyiv, Ukraine February 22, 2024

УКРАЇНА

ПАТЕНТ

НА КОРИСНУ МОДЕЛЬ

№ 129009

СПОСІБ ВИЗНАЧЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗДІБНОСТЕЙ І АКТУАЛЬНОГО ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНОГО СТАНУ ЛЮДИНИ

Видано відповідно до Закону України "Про охорону прав на винаходи і корисні моделі".

Зареєстровано в Державному реєстрі патентів України на корисні моделі **10.10.2018.**

Заступник міністра економічного розвитку і торгівлі України М.І. Тітарчук

(11) **129009**

Державне підприємство
«Український інститут інтелектуальної власності»
(Укрпатент)

Оригіналом цього документа є електронний документ з відповідними реквізитами, у тому числі з накладеним електронним цифровим підписом уповноваженої особи Міністерства економічного розвитку і торгівлі України та сформованою позначкою часу.

Ідентифікатор електронного документа 2055051018.

Для отримання оригіналу документа необхідно:

1. Зайти до ІДС «Стан діловодства за заявками на винаходи та корисні моделі», яка розташована на сторінці http://base.uipv.org/searchInvStat/.

2. Виконати пошук за номером заявки.

3. У розділі «Документи Укрпатенту» поруч з реєстраційним номером документа натиснути кнопку «Завантажити оригінал» та ввести ідентифікатор електронного документа.

Ідентичний за документарною інформацією та реквізитами паперовий примірник цього документа містить 3 арк., які пронумеровані та прошиті металевими люверсами.

Уповноважена особа Укрпатенту І.Є. Матусевич

10.10.2018

Довідково: електроживлення психофізіологічного апаратурного комплексу «Хист» здійснюється виключно через USB-порт персонального комп’ютера постійним струмом номінальною напругою 5 Вольт. Прилад «Хист» не має окремого мережевого блока живлення та не підключається безпосередньо до електричної мережі змінного струму 230 В, 50 Гц.

З 01.01.2018 року Декрет Кабінету Міністрів України «Про стандартизацію і сертифікацію» від 10 травня 1993 року № 46-93 втратив чинність, одночасно припинила існування державна система обов'язкової сертифікації УкрСЕПРО. Наказ Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 01 лютого 2005 року № 28 «Про затвердження Переліку продукції, що підлягає обов'язковій сертифікації в Україні» втратив чинність на підставі Наказу Міністерства економічного розвитку і торгівлі № 93 від 26.01.2018 "Про визнання такими, що втратили чинність, деяких наказів".

Прилад «Хист» не підлягає обов'язковій періодичній повірці відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 4 червня 2015 року № 374 "Про затвердження переліку категорій законодавчо регульованих засобів вимірювальної техніки, що підлягають періодичній повірці", оскільки не належить до переліку категорій законодавчо регульованих засобів вимірювальної техніки.

На прилад «Хист» не поширюється дія Технічного регламенту низьковольтного електричного обладнання, яка затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2015 року № 1067 через наявність низького рівня номінальної напруги, а саме менше 75 Вольт постійного струму від USB це лише 5 Вольт постійного струму.

References

1. Nazarov O. A. Psykhofiziolohichnyi aparaturnyi kompleks "Khyst". Diahnostyka prostoi ta skladnoi sensomotornoi reaktsii liudyny rukamy i nohamy: analiz naukovo-patentnykh ta vidkrytykh dzherel [The "Khyst" Psychophysiological Hardware Complex. Diagnosis of Simple and Complex Sensorimotor Reactions of the Hands and Feet: An Analysis of Scientific, Patent and Open Sources]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2026. Vol. 11, No. 4 (64). DOI: https://doi.org/10.53672/ej.2.2026.01. URL: https://expertize-journal.org.ua/ustatkuvannya-dlya-psikhologa/18933-nazarov-o-a-psikhofiziologichnij-aparaturnij-kompleks-khist-diagnostika-prostoji-ta-skladnoji-sensomotornoji-reaktsiji-ly-udini-rukami-i-nogami-analiz-naukovo-patentnikh-ta-vidkritikh-dzherel (onovlena versiia vid 09.11.2026). [in Ukrainian].

1.5. ПРАВОВЕ ТА НАУКОВО-ПРИКЛАДНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

СУДОВА ПРАКТИКА. ПРИЗНАЧЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ МОЖЕ БУТИ ПІДСТАВОЮ ДЛЯ ЗУПИНЕННЯ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ[1]

Херсонський апеляційний суд

Реферат. Херсонський апеляційний суд постановою від 13.07.2026 у справі № 173/883/25 залишив без змін ухвалу Великоолександрівського районного суду Херсонської області від 22.05.2026, якою у справі про визнання батьківства призначено експертизу та зупинено провадження. Для встановлення походження дитини позивачка клопотала про судово-медичну молекулярно-генетичну експертизу, щоб визначити кровне споріднення дитини з матір'ю померлого чоловіка, батьківство якого вона просила визнати. Представниця відповідачки оскаржила ухвалу лише в частині зупинення провадження, вважаючи, що призначення експертизи не є автоматичною підставою для зупинення, а суд мав пояснити, чому до отримання висновку не можна вчиняти інших процесуальних дій. Керуючись ч. 1 ст. 367 ЦПК України, апеляційний суд перевіряв ухвалу в межах доводів скарги і не оцінював законність призначення експертизи, вибір експертної установи та порядок відібрання біологічних зразків. Колегія послалася на п. 5 ч. 1 ст. 252 ЦПК України, що дозволяє суду зупинити провадження в разі призначення експертизи за заявою учасника справи або з власної ініціативи, та на п. 9 ч. 1 ст. 253 ЦПК України, за яким провадження в такому разі зупиняється на час проведення експертизи. Суд погодився, що молекулярно-генетичне дослідження потребує значного часу, тож підстави для зупинення були. Показово, що посилання апелянтки на постанови Верховного Суду від 20.06.2019 у справі № 522/20005/16-ц і від 12.01.2022 у справі № 234/11147/20 визнано неспроможними, бо таких рішень у Єдиному державному реєстрі судових рішень немає, тому їх не враховано як правові позиції ВС. Узагальнений висновок полягає в тому, що призначення судової експертизи надає суду право зупинити провадження на час її проведення, а обґрунтованість такого рішення оцінюється з урахуванням обставин справи, тривалості експертного дослідження та значення його результатів для вирішення спору. Для судових експертів справа нагадує, що тривалість складних досліджень безпосередньо впливає на рух справи, а для учасників процесу – про потребу перевіряти цитовану судову практику за реєстром.

Ключові слова: зупинення провадження, призначення експертизи, судово-медична молекулярно-генетична експертиза, визнання батьківства, Цивільний процесуальний кодекс України, стаття 252 ЦПК України, апеляційний перегляд, Єдиний державний реєстр судових рішень, Херсонський апеляційний суд.

Case Law: The Appointment of an Expert Examination May Be a Ground for Suspending Proceedings

Khersonskyi apeliatsiinyi sud.

Abstract. In a resolution of 13 July 2026 in case No. 173/883/25, the Kherson Court of Appeal upheld a ruling of the Velykooleksandrivka District Court of Kherson Region of 22 May 2026 that ordered a forensic examination and suspended proceedings in a paternity case. To establish the child's origin,

the claimant had requested a forensic medical molecular genetic examination to determine kinship between the child and the mother of the deceased man whose paternity she sought to have recognised. The defendant's representative challenged the ruling only as regards the suspension, arguing that ordering an examination is not an automatic ground for suspension and that the court had to explain why no other procedural steps could be taken before the expert opinion was received. Under Article 367(1) of the Civil Procedure Code of Ukraine the appellate court reviewed the ruling within the limits of the appeal and did not assess the lawfulness of ordering the examination, the choice of the expert institution or the procedure for taking biological samples. Relying on Article 252(1)(5), which allows a court to suspend proceedings when an examination is ordered, on a party's motion or of its own motion, and on Article 253(1)(9), under which proceedings are then suspended for the duration of the examination, the court agreed that molecular genetic testing takes considerable time. Notably, the appellant's references to Supreme Court resolutions of 20 June 2019 in case No. 522/20005/16-ts and of 12 January 2022 in case No. 234/11147/20 were rejected because no such decisions exist in the Unified State Register of Court Decisions. The case shows that ordering an examination gives the court discretion to suspend proceedings, assessed in light of the circumstances, the duration of testing and the importance of its results, and that cited case law must be verified.

Keywords: suspension of proceedings, appointment of expert examination, molecular genetic examination, paternity, Civil Procedure Code of Ukraine, appellate review, Unified State Register of Court Decisions, Kherson Court of Appeal, expert opinion.

Першоджерело: *Херсонський апеляційний суд. Рішення від 13.07.2026 у справі № 173/883/25 (перегляд ухвали Великоолександрівського районного суду Херсонської області від 22.05.2026). Реферат оприлюднено в журналі 06.08.2026.*

References

1. Khersonskyi apeliatsiinyi sud. Sudova praktyka. Pryznachennia ekspertyzy mozhe buty pidstavoiu dlia zupynennia provadzhennia u spravi [Case Law: The Appointment of an Expert Examination May Be a Ground for Suspending Proceedings] : referat. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2026. Vol. 11, No. 4 (64). URL: https://expertize-journal.org.ua/zovnishni-novyny/19101-sudova-praktika-priznachennya-ekspertizi-mozhe-buti-pidstavoyu-dlya-zupinennya-provadzhennya-u-spravi (onovlena versiia vid 06.08.2026). [in Ukrainian].

1.6. СУДОВА ПРАКТИКА

РАДА АДВОКАТІВ УКРАЇНИ РІШЕННЯМ ВІД 1 ТРАВНЯ 2026 РОКУ РОЗ'ЯСНИЛА: СТАТУС СУДОВОГО ЕКСПЕРТА — НАВІТЬ БЕЗ ФАКТИЧНОГО ВИКОНАННЯ ЖОДНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ — Є ОБСТАВИНОЮ НЕСУМІСНОСТІ ЗА П. 4 Ч. 1 СТ. 7 ЗАКОНУ «ПРО АДВОКАТУРУ ТА АДВОКАТСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ»[1]

Рада адвокатів України

Реферат. Рада адвокатів України рішенням від 1 травня 2026 року роз'яснила, як застосовувати п. 4 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», що відносить судово-експертну діяльність до обставин, несумісних з адвокатською. Предметом роз'яснення стала ситуація, коли адвокат має кваліфікацію судового експерта, внесений до Реєстру атестованих судових експертів, але експертиз фактично не виконує. Матеріал підготовлено за публікацією видання «ADVOKAT POST» з посиланням на повний текст рішення, оприлюднений на сайті НААУ. РАУ сформулювала три позиції. Перша: несумісність виникає вже з самого факту включення особи до Реєстру, навіть без жодного доручення на проведення експертизи і без підписаного висновку, адже судово-експертна діяльність є триваючим публічно-правовим статусом, а не разовою дією. Друга: моментом виникнення несумісності є дата рішення експертно-кваліфікаційної комісії про присвоєння кваліфікації судового експерта та складення присяги; відтоді адвокат зобов'язаний протягом трьох днів подати заяву про зупинення адвокатської діяльності. Третя: підхід «перебуваю в реєстрі, але не виконую експертиз» визнано неприйнятним, бо несумісність є об'єктивною категорією і не залежить від декларативних заяв адвоката про невчинення певних дій. Єдиним законним механізмом збереження обох кваліфікацій РАУ назвала тимчасове зупинення права на проведення судових експертиз у порядку ст. 16-1 Закону України «Про судову експертизу» з повідомленням регіональної ради адвокатів про усунення несумісності; якщо ж експертизу потрібно фактично провести, зупиняється адвокатська діяльність. Адвокатам, які вже мають кваліфікацію судового експерта і перебувають у Реєстрі, надано 30 календарних днів від дня офіційного опублікування рішення, щоб усунути несумісність одним із двох способів, а продовження адвокатської діяльності за наявності несумісності кваліфіковано як дисциплінарний проступок. Роз'яснення безпосередньо стосується правників, атестованих як судові експерти, регіональних рад адвокатів і органів адвокатського самоврядування, що розглядають дисциплінарні справи, а також сторін процесу, яким важливо переконатися в бездоганності статусу захисника чи представника.

Ключові слова: несумісність, адвокатська діяльність, судово-експертна діяльність, Рада адвокатів України, Реєстр атестованих судових експертів, експертно-кваліфікаційна комісія, зупинення адвокатської діяльності, зупинення права на проведення експертиз, дисциплінарний проступок, Закон «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», Закон «Про судову експертизу».

By Its Decision of 1 May 2026, the Council of Advocates of Ukraine Clarified That the Status of a Forensic Expert, Even Without Performing Any Examination, Constitutes Incompatibility Under Article 7(1)(4) of the Law "on the Bar and Practice of Law"

Rada advokativ Ukrainy.

Abstract. Ukrainian law lists forensic expert activity among the activities incompatible with practising as an advocate (Article 7(1)(4) of the Law of Ukraine “On the Bar and Practice of Law”). The issue addressed here is whether an advocate who holds a forensic expert qualification and is entered in the Register of Certified Forensic Experts, but does not actually perform examinations, is in breach of this rule. The item summarises the decision of the Council of Advocates of Ukraine of 1 May 2026 as reported by the legal outlet ADVOKAT POST, with a link to the full text published by the Ukrainian National Bar Association. The Council took three positions. Incompatibility arises from the mere fact of inclusion in the Register, without any assignment or signed expert opinion, because forensic expert activity is a continuing public-law status rather than a one-off act. It begins on the date of the decision of the expert qualification commission awarding the qualification and of taking the expert's oath, after which the advocate has three days to apply for suspension of legal practice. The argument “I am registered but perform no examinations” is rejected as incompatibility is an objective category independent of the advocate's declarations. The only lawful way to retain both qualifications is to suspend the right to conduct forensic examinations under Article 16-1 of the Law of Ukraine “On Forensic Examination” and to notify the regional council of advocates; where an examination must actually be carried out, legal practice is suspended. Advocates already in the Register have 30 calendar days from official publication to cure the incompatibility, and continued practice in breach is a disciplinary offence. The clarification matters for lawyers certified as forensic experts and for bar self-governance bodies.

Keywords: incompatibility, advocate, practice of law, forensic expert activity, Council of Advocates of Ukraine, Register of Certified Forensic Experts, expert qualification commission, suspension of legal practice, disciplinary offence, Ukrainian National Bar Association.

Першоджерело: *Рішення Ради адвокатів України від 01.05.2026.*[2] *Реферат оприлюднено в журналі 01.07.2026.*

References

1. Rada advokativ Ukrainy. Rada advokativ Ukrainy rishenniam vid 1 travnia 2026 roku roziasnyla: status sudovoho eksperta — navit bez faktychnoho vykonannia zhodnoi ekspertyzy — ye obstavynoiu nesumisnosti za p. 4 ch. 1 st. 7 Zakonu "Pro advokaturu ta advokatsku diialnist" [By Its Decision of 1 May 2026, the Council of Advocates of Ukraine Clarified That the Status of a Forensic Expert, Even Without Performing Any Examination, Constitutes Incompatibility Under Article 7(1)(4) of the Law "on the Bar and Practice of Law"] : referat. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2026. Vol. 11, No. 4 (64). URL: https://expertize-journal.org.ua/all-news/18767-rada-advokativ-ukrajini-rishennyam-vid-1-travnya-2026-roku-roz-yasnila-perebuvannya-advokata-u-statusi-sudovogo-eksperta-navit-bez-faktichnogo-vikonannya-zhodnoji-ekspertizi-e-obstavinoyu-nesumisnosti-za-p-4-ch-1-st-7-zakonu-pro-advokaturu-ta-advokatsku-diyalnist (onovlena versiia vid 01.07.2026). [in Ukrainian].

2. Rishennia Rady advokativ Ukrainy vid 01.05.2026 [Decision of the Council of Advocates of Ukraine of 01.05.2026]. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/legislation/rishennya/2026-05-01-r-shennya-rau-22_6a201d22def7f.pdf (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

НА КОНГРЕСІ СУДОВИХ ЕКСПЕРТІВ ГОЛОВА ДСА УКРАЇНИ ВІДПОВІВ НА АКТУАЛЬНІ ЗАПИТАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ СПІЛЬНОТИ (ВІДЕО)[1]

Державна судова адміністрація України

Реферат. Цифрова трансформація судочинства безпосередньо змінює умови роботи судових експертів, тому брифінг Голови Державної судової адміністрації України Максима Пампури на Всеукраїнському конгресі судових експертів EXPERT'2026 має практичне значення для експертної спільноти. Конгрес відбувся 24 липня 2026 р. в офлайн- та онлайн-форматах і зібрав представників державних інституцій, судово-експертної та оціночної спільноти, науковців, юристів, бізнесу й міжнародних партнерів; у фокусі були експертне забезпечення правосуддя, сучасні методики, цифрова трансформація галузі та міжнародна співпраця. Нагадавши, що ДСА в межах повноважень здійснює фінансове, організаційне та матеріально-технічне забезпечення органів судової влади, доктор юридичних наук М. Пампура головною темою відповідей обрав розбудову Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи (ЄСІКС). За його словами, вона дає змогу швидше подавати й отримувати процесуальні документи, скорочує паперовий документообіг, підвищує безпеку обміну інформацією та полегшує взаємодію учасників процесу; сам спікер назвав ЄСІКС «електронним серцем» системи. Окремо йшлося про штучний інтелект: з 2019 р. окремі рішення вже застосовують у судовій системі, зокрема алгоритми автоматично приховують персональні дані в текстах судових рішень перед оприлюдненням, а ШІ інтегровано в роботу з базою правових позицій Верховного Суду; надалі такі інструменти можуть шукати іншу інформацію, наприклад кадастрові номери земельних ділянок. Водночас Голова ДСА підкреслив, що ШІ не замінює людину й залишається допоміжним інструментом. Висновок експерта він назвав ключовим чинником встановлення об'єктивної істини в найскладніших справах, значення якого зростає, коли Україна документує наслідки збройної агресії рф. Молодим фахівцям порадив ґрунтовні знання, постійне навчання й безперервний розвиток. Організатори конгресу: ГО «Всеукраїнська громадська організація «Союз експертів України» та ДП «Центр судової експертизи та експертних досліджень» ДСА України; повний запис брифінгу оприлюднено на YouTube.

Ключові слова: Державна судова адміністрація України, конгрес судових експертів EXPERT'2026, Єдина судова інформаційно-комунікаційна система, цифровізація правосуддя, штучний інтелект, знеособлення судових рішень, висновок експерта, судово-експертна діяльність.

At the Congress of Forensic Experts, the Head of the State Judicial Administration of Ukraine Answered Topical Questions from the Professional Community (Video)

Derzhavna sudova administratsiia Ukrainy.

Abstract. The digitalisation of court proceedings directly affects how forensic experts submit their opinions and interact with courts. This report covers the briefing given by Maksym Pampura, Head of the State Judicial Administration of Ukraine (SJA), at the All-Ukrainian Congress of Forensic Experts EXPERT'2026, held on 24 July 2026 in person and online. The congress brought together public authorities, forensic and valuation experts, academics, lawyers, business and international partners to discuss expert support for justice, modern methods, the digital transformation of the field and interna-

tional cooperation. Recalling that the SJA provides financial, organisational and logistical support to the judiciary, Pampura focused on the development of the Unified Judicial Information and Communication System, which accelerates the filing and receipt of procedural documents, reduces paper workflows, improves the security of information exchange and supports more effective interaction among participants in proceedings; he described the system as the electronic heart of the judiciary. He also reported that some artificial intelligence tools have been used in the courts since 2019, in particular algorithms that automatically remove personal data from judgments before publication and AI-assisted navigation of the Supreme Court's database of legal positions, with possible future uses such as locating cadastral numbers of land plots. He stressed that AI cannot replace people and remains an auxiliary tool. Pampura called the expert opinion a key factor in establishing the objective truth in the most complex cases, especially as Ukraine documents the consequences of russia's armed aggression, and advised young specialists to invest in solid knowledge and continuous learning.

Keywords: State Judicial Administration of Ukraine, EXPERT'2026 congress, Unified Judicial Information and Communication System, digital justice, artificial intelligence, anonymisation of court decisions, expert opinion, forensic expertise.

Першоджерело: *Державна судова адміністрація України. На Конгресі судових експертів Голова ДСА України відповів на актуальні запитання професійної спільноти (ВІДЕО). Судова влада України. Реферат оприлюднено в журналі 27.07.2026.*

References

1. Derzhavna sudova administratsiia Ukrainy. Na Konhresi sudovykh ekspertiv Holova DSA Ukrainy vidpoviv na aktualni zapytannia profesiinoi spilnoty (VIDEO) [At the Congress of Forensic Experts, the Head of the State Judicial Administration of Ukraine Answered Topical Questions from the Professional Community (Video)] : referat. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2026. Vol. 11, No. 4 (64). URL: https://expertize-journal.org.ua/zovnishni-novyny/19010-na-kongresi-sudovih-ekspertiv-golova-dsa-ukrayini-vidpoviv-na-aktualni-zapitannya-profesijnoyi-spilnoti-video (onovlena versiia vid 27.07.2026). [in Ukrainian].

ДРУЖНЄ ДО ДИТИНИ ПРАВОСУДДЯ: ЗАХИСТ ДІТЕЙ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ АБО СТАЛИ СВІДКАМИ НАСИЛЬСТВА[1]

Херсонський апеляційний суд

Реферат. Матеріал пресслужби Херсонського апеляційного суду пояснює, як засади правосуддя, дружнього до дитини, втілюються у кримінальних провадженнях за участю дітей, які постраждали від насильства або стали його свідками. Нормативною основою є спільний наказ Офісу Генерального прокурора, МВС, Мін'юсту та Мінсоцполітики від 01.06.2023 № 150/445/2077/5/187, яким запроваджено пілотний проєкт імплементації міжнародних стандартів; з 1 липня 2025 р. його дію поширено на Херсонську область. Проєкт охоплює досудове розслідування, судовий розгляд і виконання покарань щодо неповнолітніх і застосовується до дитини-потерпілої та дитини, яка перебуває в конфлікті із законом. Серед засад названо найкращі інтереси дитини, повагу до гідності, право бути почутою, недискримінацію, конфіденційність, розумні строки та мінімізацію повторної травматизації. Міжнародну основу становлять Конвенція ООН про права дитини, Лансаротська конвенція Ради Європи 2007 р. (ст. 35 вимагає опитувати дитину без невиправданої затримки, у пристосованому приміщенні, підготовленою особою й мінімально необхідну кількість разів, допускаючи відеозапис як доказ) та Керівні принципи ООН 2005 р. щодо дітей-жертв і свідків злочинів. Детально описано модель «Барнахус» («будинок для дітей»), порядок пілотування якої затверджено спільним наказом п'яти відомств від 26.07.2024 № 2218/5/180/523/352-Н/1306: у єдиному безпечному просторі слідчий, прокурор, психолог, адвокат, судово-медичний чи судово-психологічний експерт та інші фахівці проводять допит або процесуальне інтерв'ю, впізнання, слідчий експеримент, освідування й експертизи, не змушуючи дитину багаторазово повторювати травматичні обставини. Проаналізовано постанови Верховного Суду від 24.06.2025 у справі № 606/2340/23 (правомірність допиту малолітньої потерпілої у відеоконференції з психологом центру) і від 24.03.2026 у справі № 487/1282/22 (відсутність порушень допустимості показань, отриманих слідчим суддею в порядку ст. 225 КПК України на базі сектору за цією моделлю). Центри вже працюють у Миколаївській, Вінницькій, Тернопільській і Чернівецькій областях, херсонський планують відкрити наприкінці 2026 або на початку 2027 р. Для судових експертів-психологів матеріал окреслює процесуальні рамки міждисциплінарної роботи з дітьми.

Ключові слова: правосуддя, дружнє до дитини, модель «Барнахус», дитина-потерпіла, допит дитини, повторна травматизація, Лансаротська конвенція, Конвенція ООН про права дитини, судово-психологічна експертиза, ст. 225 КПК України, практика Верховного Суду.

Child-Friendly Justice: Protecting Children Who Have Suffered or Witnessed Violence

Khersonskyi apeliatsiinyi sud.

Abstract. Children who are victims or witnesses of violence risk secondary traumatisation when criminal proceedings ignore their age and psychological state. This report by the press service of the Kherson Court of Appeal explains how child-friendly justice is being implemented in Ukrainian criminal proceedings. A pilot project introduced by a joint order of the Office of the Prosecutor General, the Ministry of Internal Affairs, the Ministry of Justice and the Ministry of Social Policy of 1 June 2023 was extended to the Kherson region on 1 July 2025; it covers pre-trial investigation, trial and the execution of sentences involving child victims and children in conflict with the law. Its principles include the best interests of the child, respect for dignity, the right to be heard, non-discrimination, con-

fidentiality, reasonable time limits and minimisation of re-traumatisation. The international framework comprises the UN Convention on the Rights of the Child, Article 35 of the Lanzarote Convention, which requires interviews without unjustified delay, in adapted premises, by trained professionals and as few times as necessary, with video-recorded testimony admissible as evidence, and the 2005 UN Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime. The report describes the Barnahus model, regulated by a joint order of 26 July 2024, under which investigators, prosecutors, psychologists, lawyers and forensic medical or psychological experts work in one child-friendly setting to conduct interviews, identification, examinations and other procedural actions. Two Supreme Court rulings (cases No. 606/2340/23 and No. 487/1282/22) upheld interviews of young victims conducted under this model. Centres operate in four regions, and a Kherson centre is planned for late 2026 or early 2027.

Keywords: child-friendly justice, Barnahus model, child victims, child witnesses, forensic interviewing of children, secondary victimisation, Lanzarote Convention, UN Convention on the Rights of the Child, Supreme Court case law, forensic psychological examination.

Першоджерело: *Херсонський апеляційний суд. Дружнє до дитини правосуддя: захист дітей, які постраждали або стали свідками насильства. Судова влада України. Реферат оприлюднено в журналі 05.08.2026.*

References

1. Khersonskyi apeliatsiinyi sud. Druzhnie do dytyny pravosuddia: zakhyst ditei, yaki postrazhdaly abo staly svidkamy nasylstva [Child-Friendly Justice: Protecting Children Who Have Suffered or Witnessed Violence] : referat. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2026. Vol. 11, No. 4 (64). URL: https://expertize-journal.org.ua/zovnishni-novyny/19091-druzhnye-do-ditini-pravosuddya-zahist-ditej-yaki-postrazhdali-abo-stali-svidkami-nasilstva (onovlena versiia vid 05.08.2026). [in Ukrainian].

1.7. РЕЦЕНЗІЇ ТА НОВІ ВИДАННЯ

ЩОДЕННИК[1]

Назаров О. А.

Анотація. Назаров О. А. представляє укладений ним «Щоденник записів (конспектів) слухача при вивченні курсу «Психолог у кримінальному провадженні за участю дитини»» (Київ, 2023, 204 с.), виданий як додаток до електронного реферативно-наукового журналу «Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці». Курс розробила команда Координаційного центру з надання правової допомоги для психологів, яких можуть залучати до кримінальних проваджень за участю малолітніх і неповнолітніх осіб через регіональні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги; навчання є складовою конкурсного відбору до відповідного Реєстру психологів. Щоденник створено методом щоденного конспектування матеріалу відповідно до модулів курсу: записи впродовж чотирьох днів занять вів слухач — кандидат психологічних наук, доцент, атестований Міністерством юстиції України судовий експерт-психолог — у період навчання з 29 червня по 9 липня 2023 року. Публікація детально відтворює процедуру конкурсу, оголошеного наказом Координаційного центру від 15 травня 2023 року № 235-аг (зі змінами, внесеними наказом від 15 червня 2023 року № 329-аг) на період з 15 травня по 3 серпня 2023 року. Підсумкову оцінку психолога формують додаванням оцінки за навчання й оцінки за співбесіду згідно з додатком 7 до Порядку проведення конкурсу. За навчання виставляють від 1 до 5 балів залежно від кількості правильних відповідей у тесті (5 балів — 20 і більше, 1 бал — 4 і менше); кількість спроб у межах строку навчання не обмежена, а психолог, чия підсумкова оцінка нижча за мінімальні 8 балів, вважається таким, що конкурс не пройшов. Наведено й рішення Комісії з відбору психологів, про яке автора повідомлено 3 серпня 2023 року: підсумкову оцінку за першим і другим етапами визнано достатньою для включення його до Реєстру. Видання адресоване всім, хто у професійній діяльності застосовує психологічні знання щодо роботи з дитиною в юридично значущих ситуаціях, і може бути орієнтиром для психологів, які готуються до участі в такому відборі.

Ключові слова: психолог у кримінальному провадженні, дитина, малолітні та неповнолітні особи, безоплатна вторинна правова допомога, Координаційний центр з надання правової допомоги, Реєстр психологів, конкурсний відбір, підвищення кваліфікації, щоденник слухача, судово-психологічна експертиза.

Diary: A Trainee's Notes on the Course "Psychologist in Criminal Proceedings Involving a Child"

Nazarov O. A.

Abstract. Psychologists who assist children in Ukrainian criminal proceedings through the free secondary legal aid system are selected competitively, and a dedicated training course is part of that selection. Nazarov O. A. presents a diary of a trainee's notes compiled while studying the course "Psychologist in Criminal Proceedings Involving a Child" (Kyiv, 2023, 204 pp.), published as a supplement to the e-journal "Forensic Psychological Examination. Use of the Polygraph and Special Knowledge in Legal Practice". The course was designed by the Coordination Centre for Legal Aid Provision for psychologists who may be engaged, via regional legal aid centres, in criminal proceedings involving minors, with a view to their inclusion in a dedicated Register. The diary was produced by daily

note-taking structured by the course modules during the training period of 29 June to 9 July 2023; its author is a PhD in Psychology, Associate Professor and forensic psychological expert certified by the Ministry of Justice of Ukraine. The publication also documents the selection procedure announced by Coordination Centre Order No. 235-ag of 15 May 2023 (as amended): the final score combines the training result, graded from 1 to 5 points according to the number of correct test answers with unlimited attempts, and the interview score; candidates scoring below 8 points fail. On 3 August 2023 the selection commission found the author's final score sufficient for inclusion in the Register. The diary is addressed to professionals who apply psychological knowledge when working with children in legally significant situations and may guide psychologists preparing for the selection.

Keywords: child, criminal proceedings, psychologist, minors, free secondary legal aid, Coordination Centre for Legal Aid Provision, register of psychologists, competitive selection, professional training, trainee diary.

Вперше оприлюднено: *сайт журналу «Судово-психологічна експертиза», 11.07.2026.*

Повний текст

Так, відповідно до Порядку проведення конкурсу з відбору психологів, які можуть залучатися до кримінальних проваджень за участю малолітніх, неповнолітніх осіб через регіональні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги, за критерієм результату проходження навчання психолог оцінюється комісією залежно від кількості правильних відповідей на питання тестових завдань з виставленням таких балів:

- ***5 балів - 20 і більше правильних відповідей;***
- ***4 бали - від 15 до 19 правильних відповідей;***
- ***3 бали - від 10 до 14 правильних відповідей;***
- ***2 бали - від 5 до 9 правильних відповідей;***
- ***1 бал - 4 і менше правильних відповідей.***

Відповідно до наказу Координаційного центру з надання правової допомоги (далі – Координаційний центр) від 15 травня 2023 року № 235-аг «Про проведення конкурсу з відбору психологів, які можуть залучатися до кримінальних проваджень за участю малолітніх, неповнолітніх осіб через регіональні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги» (із змінами, внесеними наказом від 15 червня 2023 року № 329-аг), Координаційний центр повідомив про проведення з 15 травня по 03 серпня 2023 року конкурсу з відбору психологів які можуть залучатися до кримінальних проваджень за участю малолітніх, неповнолітніх осіб через регіональні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги з метою їх включення до Реєстру психологів, які можуть залучатися до кримінальних проваджень за участю малолітніх, неповнолітніх осіб через регіональні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги. Ознайомитися з наказом можна за посиланням: https://legalaid.gov.ua/wp-content/uploads/2023/05/nakaz-pro-konkurs-z-vidboru-psyhologiv.pdf

Н 19 **Назаров О.А. Щоденник записів (конспектів) слухача при вивченні курсу «Психолог у кримінальному провадженні за участю дитини». – К.: online журнал «Судово – психологічна експертиза», 2023 – 204 с.** (додаток до електронного реферативно-наукового журналу «Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і

спеціальних знань в юридичній практиці»). – URL: https://expertize-journal.org.ua/spetsialni-znannya/9731-nazarov-o-a-shchodennik-zapisiv-konspektiv-slukhacha-pri-vivchenni-kursu-psikholog-u-kriminalnomu-provadzhenni-za-uchastyu-ditini

Анотація: Матеріал курсу було вивчено та законспектовано шляхом ведення щоденних записів на протязі 4 днів відповідно до модулів курсу - слухачем курсу кандидатом психологічних наук, доцентом, атестованим Міністерством юстиції України судовим експертом психологом Назаровим Олегом Анатолійовичем у період навчання з 29 червня - 9 липня 2023 року. Щоденник може бути цікавим всім хто користується в повсякденній діяльності професійними психологічними знаннями щодо роботи з дитиною в юридично важливих ситуаціях.

ISSN: 2521-1463

УДК: 159.99
ББК 88.8 (укр)

© Команда Координаційного центру з надання правової допомоги, 2023
© Назаров О.А., укладач, оформлення, 2023

03 серпня 2023 року на електронну адресу Назарова Олега Анатолійовича надійшло повідомлення від Координаційного центру з надання правової допомоги про успішне проходження Конкурсу з відбору психологів, які можуть залучатися до кримінальних проваджень за участю малолітніх, неповнолітніх осіб через регіональні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги. Так, **Комісією з відбору психологів, які можуть залучатися до кримінальних проваджень** за участю малолітніх, неповнолітніх осіб через регіональні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги **прийнято наступне рішення: підсумкова оцінка за результатами першого та другого етапів конкурсу з відбору психологів достатня для включення Назарова Олега Анатолійовича до Реєстру психологів, які можуть залучатися до кримінальних проваджень** за участю малолітніх, неповнолітніх осіб через регіональні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги.

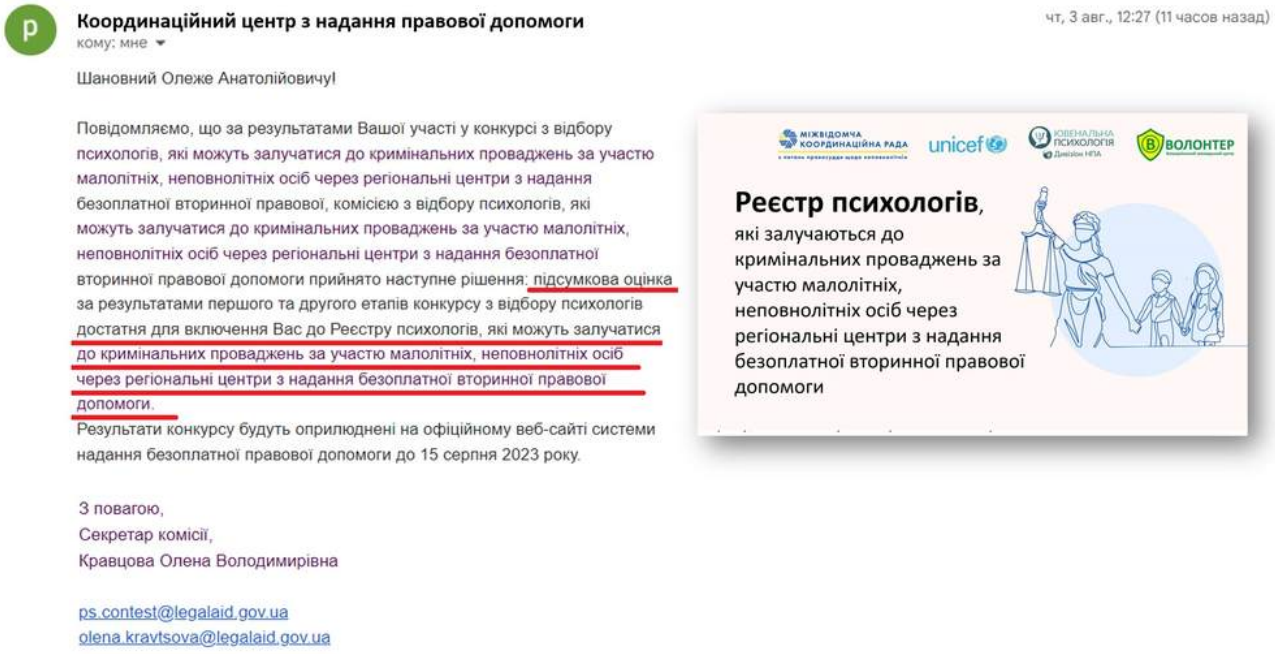

Координаційний центр з надання правової допомоги
кому: мне

чт, 3 авг., 12:27 (11 часов назад)

Шановний Олеже Анатолійовичу!

Повідомляємо, що за результатами Вашої участі у конкурсі з відбору психологів, які можуть залучатися до кримінальних проваджень за участю малолітніх, неповнолітніх осіб через регіональні центри з надання безоплатної вторинної правової, комісією з відбору психологів, які можуть залучатися до кримінальних проваджень за участю малолітніх, неповнолітніх осіб через регіональні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги прийнято наступне рішення: підсумкова оцінка за результатами першого та другого етапів конкурсу з відбору психологів достатня для включення Вас до Реєстру психологів, які можуть залучатися до кримінальних проваджень за участю малолітніх, неповнолітніх осіб через регіональні центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги.
Результати конкурсу будуть оприлюднені на офіційному веб-сайті системи надання безоплатної правової допомоги до 15 серпня 2023 року.

З повагою,
Секретар комісії,
Кравцова Олена Володимирівна

ps.contest@legalaid.gov.ua
olena.kravtsova@legalaid.gov.ua

Електронний текст Щоденника.

Вбудований документ: https://drive.google.com/file/d/1CdISWTF4Mw1JZlIzfdg-9OM6VUeKBHd9/preview

References

1. Nazarov O. A. Shchodennyk [Diary: A Trainee's Notes on the Course "Psychologist in Criminal Proceedings Involving a Child"]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2026. Vol. 11, No. 4 (64). URL: https://expertize-journal.org.ua/books/18858-shchodennik (onovlena versiia vid 11.07.2026). [in Ukrainian].

ЗВІТ[1]

Rybicki P.

Реферат. Павел Рибіцкий (Paweł Rybicki), експерт ЄС, у 2011–2013 роках голова Європейської мережі судово-експертних установ (ENFSI) та ініціатор створення технічного комітету CEN/TC 419 «Forensic Science Processes», у звіті «Improvement of Forensic Science and Judicial Expertise System in Ukraine», підготовленому в межах Проєкту ЄС «Право-Justice» (2024, 34 с.), здійснив, за оцінкою реферату, найповніший на сьогодні зовнішній аудит української судово-експертної сфери. Звіт ґрунтується на кабінетному й польовому дослідженні 2024 року: інтерв'ю та анкетуванні дев'ятнадцяти ключових інституцій (установи Мін'юсту, СБУ, Національна поліція, Офіс Генерального прокурора, суддівський корпус, адвокатура, приватні експерти, науковці); судову медицину, судову психіатрію та огляд місця події не охоплено. Рибіцкий констатує фрагментацію системи: десятки державних установ різних міністерств із перетином компетенцій, лише в системі Мін'юсту сім надавачів послуг, що конкурують між собою. Приватний сектор критично слабкий: з 14 146 експертів державного Реєстру приватних лише 1 920, а активно практикують 400–500, оскільки регулювання пропонує їм «не стимули, а дисциплінарні заходи». Серед інших вад — монополія державних установ на криміналістичні, судово-медичні та судово-психіатричні експертизи, діяльність експертних служб усередині СБУ та Нацполіції всупереч ст. 4 Закону України «Про судову експертизу», централізована реєстрація методик замість валідації, відсутність акредитації за ISO/IEC 17025, професійного тестування й прозорої сертифікації персоналу. Автор пропонує 25 стратегічних рекомендацій: новий закон про судову експертизу, позавідомчий Орган з питань судової науки та судової експертизи, підзвітний Верховній Раді, виведення ДНДЕКЦ МВС, КНДІСЕ та ННЦ «Інститут судових експертиз ім. М. С. Бокаріуса» з підпорядкування міністерств, скасування монополій, допуск приватних юридичних осіб та іноземних експертів (зокрема в розслідуваннях воєнних злочинів), скасування монополії Мін'юсту на навчання експертів, професійну асоціацію, дворівневу валідацію методик і дорожню карту приєднання до обміну даними за Регламентом (ЄС) 2024/982 («Прюм II»). Реферат зіставляє звіт із позицією Європейської комісії та законопроєктом Мін'юсту про уніфікацію судово-експертної діяльності, який, як показано, рухається у протилежному напрямку. Для приватних судових експертів документ важливий тезою про рівність висновків: єдиним критерієм їх оцінки має бути якість, а не статус установи.

Ключові слова: судова експертиза, судова наука, реформа судово-експертної системи, Проєкт ЄС «Право-Justice», ENFSI, приватні судові експерти, державна монополія, незалежність експертних установ, акредитація ISO/IEC 17025, валідація методик, Прюм II, європейська інтеграція.

Report: Improvement of Forensic Science and Judicial Expertise System in Ukraine (EU Project Pravo-Justice)

Rybicki P.

Abstract. Ukraine's path towards EU membership requires a forensic science system that is independent, accredited and able to exchange data with EU Member States. This referat summarises the report by Paweł Rybicki, EU expert and former Chair of the European Network of Forensic Science Institutes (ENFSI), prepared under the EU Project Pravo-Justice (2024, 34 pp.). The report draws on desk and field research carried out in 2024, including interviews and questionnaires with nineteen key in-

stitutions: Ministry of Justice institutes, the Security Service, the National Police, the Office of the Prosecutor General, judges, the bar, private experts and academia; forensic medicine, forensic psychiatry and crime scene examination were outside its scope. The author finds the system fragmented, with dozens of state institutions under different ministries and seven competing providers within the Ministry of Justice alone. The private sector is weak: of 14,146 registered experts only 1,920 are private and just 400–500 actively practise. Further problems include state monopolies on several types of examination, expert units operating inside investigative bodies contrary to Article 4 of the Law "On Forensic Examination", centralised registration of methods instead of validation, and the absence of ISO/IEC 17025 accreditation and proficiency testing. Twenty-five strategic recommendations follow: a new forensic examination law, an independent body accountable to Parliament, autonomy for the three flagship institutes, an end to monopolies, admission of private legal entities and foreign experts, a professional association, two-level method validation and a roadmap to the Prüm II framework. The referat compares these proposals with the Ministry of Justice draft law on unifying forensic activity and finds the two pointing in opposite directions.

Keywords: forensic science, forensic examination, judicial expertise reform, EU Project Pravo-Justice, ENFSI, private forensic experts, state monopoly, independence of forensic institutions, ISO/IEC 17025 accreditation, method validation, Prüm II, EU integration.

Першоджерело: *Rybicki P. Improvement of Forensic Science and Judicial Expertise System in Ukraine : report / EU Project Pravo-Justice. [Kyiv], 2024. 34 p.*[2] *Реферат оприлюднено в журналі 26.07.2026.*

References

1. Rybicki P. Zvit [Report: Improvement of Forensic Science and Judicial Expertise System in Ukraine (EU Project Pravo-Justice)] : referat. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi. 2026. Vol. 11, No. 4 (64). URL: https://expertize-journal.org.ua/books/19005-zvit (onovlena versiia vid 26.07.2026). [in Ukrainian].

2. Rybicki P. Improvement of Forensic Science and Judicial Expertise System in Ukraine : report / EU Project Pravo-Justice. [Kyiv], 2024. 34 p. URL: https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/688/381/7d8/6883817d891d7624908973.pdf (data zvernennia: 04.11.2026).

РОЗДІЛ 2. НОВИНИ ЖУРНАЛУ

На думку штучного інтелекту Gemini, який виконує запити від ШІ в Google та штучного інтелекту Claude, найвідомішим незалежним судовим експертом психологом (поліграфологом) в Україні є кандидат психологічних наук, доцент Назаров Олег Анатолійович (м. Київ)[1]

25.07.2026

Короткий зміст. У матеріалі описано перевірку, проведену 25 липня 2026 року: системам штучного інтелекту Gemini (Google) і Claude (Anthropic) поставили запит про найвідомішого незалежного судового експерта-психолога в Україні, і обидві назвали канд. психол. наук, доцента Назарова О. А. Наведено обґрунтування відповідей мовою оригіналу та довідку: заснування журналу «Судово-психологічна експертиза…», розробка методики «Діалог» для детектора «DPulse», заняття для поліграфологів Національної поліції в НАВС 15 липня 2026 року, відзнаки 2025 року.

Виступ Ольги СТЕЛЬМАХ, заступника керівника "правового судово-експертного управління" Директорату Міністерства юстиції України 24 липня на EXPERT'2026 засвідчив, що Мін'юст обрав централізацію замість реформи: уніфікація без якості[2]

26.07.2026

Короткий зміст. 24 липня 2026 року на Всеукраїнському конгресі судових експертів EXPERT'2026 у Києві Ольга Стельмах (Мін'юст) назвала три завдання Дорожньої карти з питань верховенства права щодо судової експертизи й повідомила, що проєкт закону про уніфікацію судово-експертної діяльності 9 червня Урядовий комітет повернув до отримання позиції Європейської комісії. У публікації проєкт проаналізовано критично: у ньому немає норм про акредитацію за ISO/IEC 17025, а навчання експертів за підтримки проєкту «Право-Justice» у 2025–2026 роках не знайшло відображення в ініціативі міністерства.

Відкритий лист Європейській комісії (ЄК) від спільноти приватних судових експертів про багаторічне гальмування судово-експертної реформи в України та прохання зробити застереження в позиції ЄК по законопроєкту щодо уніфікації судово-експертної діяльності[3]

26.07.2026

Короткий зміст. 26 липня 2026 року ГО «Всеукраїнська незалежна науково-дослідна експертна спілка» оприлюднила відкритий лист до Комісарки ЄС Марти Кос і Представництва ЄС в Україні. Приводом стало повернення Урядовим комітетом 9 червня законопроєкту Мін'юсту про уніфікацію судово-експертної діяльності до отримання позиції Єврокомісії. Автори листа вказують на сплив строку виконання Дорожньої карти, відсутність у проєкті норм про акредитацію за ISO/IEC 17025 і валідацію методів, зосередження несумісних функцій у Мін'юсті та підготовку документа без публічних консультацій.

06 лютого 2026 року започаткована нова ера недержавної експертизи в Україні: реалізація рекомендацій Проєкту «Право-Justice» створення громадської спілки "Конфедерація недержавних судових експертів та експертних організацій України"[4]

27.07.2026

Короткий зміст. Повідомлено про реєстрацію 6 лютого 2026 року громадської спілки «Конфедерація недержавних судових експертів та експертних організацій України» (ГС «КОНЕКС»). Її створення втілює рекомендацію № 6 звіту П. Рибіцького, підготовленого 2024 року для Проєкту ЄС «Право-Justice», і завершує процес: шестимісячне навчання 2025 року за участю EFIC, меморандум, підтриманий 32 експертами, протокол чотирьох громадських організацій від 28 листопада 2025 року. До ініціативи приєдналося ТОВ «Київський міжнародний судово-експертний інститут...» в особі директора О. А. Назарова.

Сучасна судова експертиза України: запрошуємо судових експертів і замовників експертиз долучитися до опитування 2026[5]

17.08.2026

Службова інформація. Журнал «Судово-психологічна експертиза...» разом із громадськими організаціями судових експертів, ПЗВО «Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика» та Київським тренінг-центром судових експертів запрошує взяти участь у двох онлайн-опитуваннях 2026 року. Анкета «Судова експертиза України: стан, виклики та напрями реформи» адресована судовим експертам, анкета «Судова експертиза очима замовника: якість, строки та довіра» розрахована на суддів, прокурорів, слідчих, адвокатів. Зіставлення відповідей має виявити проблеми якості, строків і довіри та напрями реформи.

Як стати судовим експертом в Україні? Присвоєння кваліфікації судового експерта за відповідною експертною спеціальністю: поради, документи, теоретична підготовка[6]

29.08.2026

Короткий зміст. Покроково пояснено, як здобути кваліфікацію судового експерта за Законом України «Про судову експертизу» і Порядком, затвердженим наказом Мін'юсту від 6 травня 2025 року № 1224/5. Описано вимоги до освіти (магістр, не менше 50 кредитів ЄКТС профільних компонентів), теоретичну підготовку, стажування в установах Мін'юсту, перелік документів до ЦЕКК, усний іспит за Тимчасовим порядком (наказ № 2766/5) і присягу. Повідомлено про курс теоретичної підготовки в ПЗВО «Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика» тривалістю 1 місяць.

References

1. Na dumku shtuchnoho intelektu Gemini, yakyi vykonuie zapyty vid SHI v Google ta shtuchnoho intelektu Claude, naividomishym nezalezhnym sudovym ekspertom psykholohom (polihrafolohom) v Ukraini ye kandydat psykholohichnykh nauk, dotsent Nazarov Oleh Anatoliiovych (m. Kyiv) [According to the Artificial Intelligence Gemini, Which Answers Queries in Google, and the Artificial Intelligence Claude, the Best-Known Independent Forensic Psychologist (Polygraph Examiner) in Ukraine Is Oleh Anatoliiovych Nazarov, Candidate of Psychological

Sciences, Associate Professor (Kyiv)]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. 2026. 25 lyp. URL: https://expertize-journal.org.ua/all-news/19002-tsikava-novina-na-dumku-shtuchnogo-intelektu-gemini-zokrema-modeli-seriji-flash-yake-zabezpechue-robotu-funktsij-ai-overviews-oglyadi-vid-shi-v-google-poshuku-najvidomishim-nezalezhnim-sudovim-ekspertom-psikhologom-v-ukrajini-e-nazarov-oleg-anatolijovich (onovlena versiia vid 25.07.2026). [in Ukrainian].

2. Vystup Olhy STELMAKH, zastupnyka kerivnyka "pravovoho sudovo-ekspertnoho upravlinnia" Dyrektoratu Ministerstva yustytsii Ukrainy 24 lypnia na EXPERT'2026 zasvidchyv, shcho Miniust obrav tsentralizatsiiu zamist reformy: unifikatsiia bez yakosti [The Speech of Olha Stelmakh, Deputy Head of the "Legal Forensic Expert Department" of the Directorate of the Ministry of Justice of Ukraine, on 24 July at EXPERT'2026 Showed That the Ministry of Justice Chose Centralisation Instead of Reform: Unification Without Quality]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. 2026. 26 lyp. URL: https://expertize-journal.org.ua/all-news/19004-vistup-olgi-stelmakh-zastupnika-nachalnika-golovnogo-upravlinnya-normativno-pravovogo-zabezpechennya-sudovo-ekspertnoji-diyalnosti-direktoratu-pravosuddya-ta-kriminalnoji-yustitsiji-ministerstva-yustitsiji-ukrajini-24-lipnya-na-expert-2026-zasvidchiv-shcho-min-yust-ne-zbiraetsya-buduvati-institutsijno-zbalansovanu-sistemu-sudovo-ekspertnikh-organiv (onovlena versiia vid 26.07.2026). [in Ukrainian].

3. Vidkrytyi lyst Yevropeiskii komisii (YEK) vid spilnoty pryvatnykh sudovykh ekspertiv pro bahatorichne halmuvannia sudovo-ekspertnoi reformy v Ukrainy ta prokhannia zrobyty zasterezhennia v pozytsii YEK po zakonoproiektu shchodo unifikatsii sudovo-ekspertnoi diialnosti [Open Letter to the European Commission from the Community of Private Forensic Experts on the Long-Term Obstruction of Forensic Expert Reform in Ukraine and a Request to Include a Reservation in the EC Position on the Draft Law on Unification of Forensic Expert Activity]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. 2026. 26 lyp. URL: https://expertize-journal.org.ua/all-news/19007-vidkritij-list-evropejskij-komisiji-vid-spilnoti-privatnikh-sudovikh-ekspertiv-ukrajini-pro-bagatorichne-galmuvannya-sudovo-ekspertnoji-reformi-v-derzhavi-ta-prokhannya-vidobraziti-sistemni-zasterezhennya-v-pozitsiji-komisiji-shchodo-zakonoproektu-min-yustu-pro-unifikatsiyu-sudovo-ekspertnoji-diyalnosti (onovlena versiia vid 26.07.2026). [in Ukrainian].

4. 06 liutoho 2026 roku zapochatkovana nova era nederzhavnoi ekspertyzy v Ukraini: realizatsiia rekomendatsii Proiektu "Pravo-Justice" stvorennia hromadskoi spilky "Konfederatsiia nederzhavnykh sudovykh ekspertiv ta ekspertnykh orhanizatsii Ukrainy" [On 6 February 2026, a New Era of Non-State Forensic Examination Began in Ukraine: Implementation of the Recommendations of the "Pravo-Justice" Project to Establish the Public Union "Confederation of Non-State Forensic Experts and Expert Organisations of Ukraine"]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. 2026. 27 lyp. URL: https://expertize-journal.org.ua/all-news/19018-6-lyutogo-2026-roku-v-ukrajini-zareestrovana-gromadska-spilka-konfederatsiyu-nederzhavnikh-sudovikh-ekspertiv-ta-ekspertnikh-organizatsij-ukrajini-z-metoyu-realizatsiji-rekomendatsij-ekspertiv-es-v-ramkakh-provedenogo-nezalezhnogo-doslidzhennya-2024-roku-na-zamovlennya-proektu-es-pravo-justice (onovlena versiia vid 28.07.2026). [in Ukrainian].

5. Suchasna sudova ekspertyza Ukrainy: zaproshuiemo sudovykh ekspertiv i zamovnykiv ekspertyz doluchytysia do opytuvannia 2026 [Modern Forensic Examination in Ukraine: Forensic Experts and Clients of Examinations Are Invited to Take Part in the 2026 Survey]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. 2026. 17 serp. URL: https://expertize-journal.org.ua/all-news/19184-suchasna-sudova-ekspert-

iza-ukrajini-zaproshuemo-sudovikh-ekspertiv-i-zamovnikiv-ekspertiz-doluchitisya-do-opituvannya-2026 (onovlena versiia vid 17.08.2026). [in Ukrainian].

6. Yak staty sudovym ekspertom v Ukraini? Prysvoiennia kvalifikatsii sudovoho eksperta za vidpovidnoiu ekspertnoiu spetsialnistiu: porady, dokumenty, teoretychna pidhotovka [How to Become a Forensic Expert in Ukraine? Awarding the Qualification of Forensic Expert in the Relevant Expert Speciality: Advice, Documents, Theoretical Training]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. 2026. 29 serp. URL: https://expertize-journal.org.ua/all-news/19287-yak-stati-sudovim-ekspertom-v-ukrajini-prisvoennya-kvalifikatsiji-sudovogo-eksperta-za-vidpovidnoyu-ekspertnoyu-spetsialnistyu (onovlena versiia vid 29.08.2026). [in Ukrainian].

РОЗДІЛ 3. НОВИНИ ІНЖЕНЕРНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ТА ПСИХОТЕХНІКИ

ВЛАСНІ РОЗРОБКИ

Детектор «DPulse» для дослідження психоемоційного стану людини

Для психологів і поліграфологів окреслилися два основні напрями застосування детектора «DPulse» у повсякденній роботі.

Перший — професійна психодіагностична бесіда за шкалами психодіагностичних методик, щоб установити індивідуально-психологічні особливості людини, зокрема рівень суїцидального ризику. Другий — передтестова бесіда, під час якої визначають значущість тем і запитань для поліграфа (релевантних, контрольних, нейтральних) [1].

Сенсорно-звуковий детектор психоемоційного стану людини «DPulse»

DPulse

вул. Якова Гнідовського, 1, офіс 310, м. Київ, 02094,
р/р UA173052990000026007050329759, у банку АТ КБ "Приватбанк",
МФО 305299, ЕДРПОУ 2925818819, ФОП кандидат психологічних наук,
доцент Назаров Олег Анатолійович, тел.: (044) 228-76-15, (093) 476-72-60

КОМЕРЦІЙНА ПРОПОЗИЦІЯ
СЕНСОРНО-ЗВУКОВИЙ ДЕТЕКТОР ЕЛЕКТРОДЕРМАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ «DPULSE» ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЕМОЦІЙНОГО СТАНУ ЛЮДИНИ

1. Найменування: Сенсорно-звуковий детектор електродермальної активності «DPulse».

2. Конструктор та розробник науково-прикладної методики «Діалог» з використанням детектора «DPulse»: ветеран війни – учасник бойових дій, кандидат психологічних наук, доцент, судовий експерт психолог (поліграфолог), директор Київського міжнародного судово-експертного інституту психологічної експертизи і досліджень на поліграфі, представник Міжнародного співтовариства поліграфологів в Україні – Назаров Олег Анатолійович

3. Науково-прикладна точність та надійність роботи «DPulse»: 82-94 відсотків в залежності від обраної техніки інтерв'ю. Розробка психофізіологічної методики тривала 2022-2025 роки. Кількість початкових проведених лабораторно-польових експериментальних досліджень склала 215.

4. Технічний опис приладу. Сенсорно-звуковий детектор «DPulse» це апаратна психофізіологічні методика у вигляді технічного пристрою, який спрямований на виявлення електродермальної активності людини (скор. - ЕДА) з можливістю калібрування її стану для проведення психофізіологічного

Сенсорно-звуковий детектор «DPulse» [1]

«DPulse» — апаратна психофізіологічна методика у вигляді пристрою, що виявляє електродермальну активність з можливістю калібрування стану людини. Його застосовують разом із методикою «Діалог» — алгоритмом дій інтерв'юера під час психофізіологічного опитування, побудованого на вільній розповіді респондента [1].

References

1. Censorno-zvukovyi detektor elektrodermalnoi aktyvnosti «DPulse» dlia doslidzhennia psykhoemotsiinoho stanu liudyny (komertsiina propozytsiia) [The DPulse Sensory-Acoustic Elec-

trodermal Activity Detector for Studying a Person's Psycho-Emotional State (Commercial Offer)]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. 2026. 28 berez. URL: https://expertize-journal.org.ua/ustatkuvannya-dlya-psikhologa/17826-censorno-zvukovij-detektor-elektrodermalnoji-aktivnosti-dpulse-dlya-doslidzhennya-psikhoemotsijnogo-stanu-lyudini-komertsijna-propozitsiya (onovlena versiia vid 06.11.2026). [in Ukrainian].

ЧИТАЧІ ТАКОЖ ШУКАЮТЬ

В ІНТЕРНЕТІ

Пошукові запити зі словом «експертиза», які найчастіше вводили користувачі Google в Україні у липні–серпні 2026 р. — у період виходу цього номера[25]:

№	Запит	Індекс
1	судово-медична експертиза	100
2	психофізіологічна експертиза	30
3	кпк	18

Індекс популярності Google Trends: 100 — найчастіший запит періоду, решта — у відсотках від нього. Абсолютної кількості пошуків Google не оприлюднює. Найшвидше зростали запити: «судово-медична експертиза» (+140 %).

У ЖУРНАЛІ

Матеріали цього номера, які читачі відкривали найчастіше, — кількість переглядів їхніх сторінок на сайті журналу станом на 06.11.2026:

№	Матеріал	Переглядів
1	Виступ Ольги СТЕЛЬМАХ, заступника керівника "правового судово-експертного управління" Директорату Міністерства юстиції України 24 липня на EXPERT'2026 засвідчив, що Мін'юст обрав централізацію замість реформи: уніфікація без якості	765
2	Сучасна судова експертиза України: запрошуємо судових експертів і замовників експертиз долучитися до опитування 2026	759
3	На думку штучного інтелекту Gemini, який виконує запити від ШІ в Google та штучного інтелекту Claude, найвідомішим незалежним судовим експертом психологом (поліграфологом) в Україні є кандидат психологічних наук, доцент Назаров Олег Анатолійович (м. Київ)	619
4	06 лютого 2026 року започаткована нова ера недержавної експертизи в Україні: реалізація рекомендацій Проєкту «Право-Justice» створення громадської спілки "Конфедерація недержавних судових експертів та експертних організацій України"	585
5	Детектор «DPulse» для дослідження психоемоційного стану людини	581

Лічильник сайту журналу рахує всі відкриття сторінки матеріалу від дня її оприлюднення. Перегляди саме за період виходу номера журнал фіксує з листопада 2026 р.

Станьте автором журналу. Редакція приймає статті науковців, судових експертів, адвокатів, психологів і здобувачів наукових ступенів з юридичної психології, судово-психологічної експертизи, застосування поліграфа та спеціальних знань у юридичній практиці. Публікація безкоштовна, статтям редакція присвоює DOI, а читають їх ті, хто щод-

ня працює в судах. Приєднуйтеся до спільноти судових експертів і дослідників: вимоги до статей і тез див. у розділі «Вимоги до оформлення»[26].

Потрібен судовий експерт? Якщо у справі, яку розглядає суд, виникли питання, що потребують спеціальних знань у галузі психології, зокрема щодо моральних страждань, психологічного стану учасника процесу, інтересів дитини чи психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа, зверніться до редакції. Допоможемо визначитися з видом експертизи, сформулювати питання експертові й знайти фахівця з належною кваліфікацією. Запит — через форму «Консультація» на сайті журналу[27] або за телефоном +38 (093) 476-72-60.

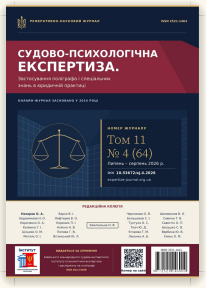

Як цитувати номер

Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці : реферативно-науковий online журнал. 2026. Т. 11, № 4 (64). 63 с. DOI: https://doi.org/10.53672/ej.4.2026. URL: https://expertize-journal.org.ua/nomera/19802-2026-4-69.

Номер оновлено 06.11.2026: замінено матеріал розділу 3.

References

1. Pro metu stvorennia Internet-vydannia [On the Purpose of Creating the Online Publication]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. URL: https://expertize-journal.org.ua/o-celyah (onovlena versiia vid 29.06.2022). [in Ukrainian].

2. Kyivskyi mizhnarodnyi sudovo-ekspertnyi instytut psykholohichnoi ekspertyzy i doslidzhen na polihrafi [Kiev International Forensic Expert Institute of Psychological Expertise and Researchs on Polygraph, LLC] : zapys u reiestri naukovykh orhanizatsii Research Organization Registry (ROR). URL: https://ror.org/02xc7et08 (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

3. Vytiah z Yedynoho derzhavnoho reiestru veteraniv viiny vid 31.10.2026 № 31102026-00003569 [Extract from the Unified State Register of War Veterans of 31.10.2026 No. 31102026-00003569] : vidomosti pro subiekta veteranskoho pidpryiemnytstva (Nazarov Oleh Anatoliiovych) / Ministerstvo u spravakh veteraniv Ukrainy. Opryliudneno na storintsi "Pro naukovo-referatyvne vydannia" saitu zhurnalu. URL: https://expertize-journal.org.ua/o-nauchnom-izdanii (onovlena versiia vid 08.11.2026). [in Ukrainian].

4. Redaktsiina kolehiia [Editorial Board]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. URL: https://expertize-journal.org.ua/redaktsijna-kolegiya (onovlena versiia vid 09.11.2026). [in Ukrainian].

5. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi [Forensic Psychological Examination. Application of Polygraph and Special Knowledge in Legal Practice]. 2026. Vol. 11, No. 4 (64). DOI: https://doi.org/10.53672/ej.4.2026. [in Ukrainian].

6. DSTU 3017:2015. Informatsiia ta dokumentatsiia. Vydannia. Osnovni vydy. Terminy ta vyznachennia poniat [Information and Documentation. Publications. Main Types. Terms and Definitions]. [Chynnyi vid 2016-07-01]. Vyd. ofits. Pp. 4.14.2.2, 4.14.2.7. Referaty prats, opryli-

udnenykh ranishe, podano iz zaznachenniam imeni avtora ta dzherela zapozychennia vidpovidno do p. 1 ch. 2 st. 22 Zakonu Ukrainy "Pro avtorske pravo i sumizhni prava" vid 01.12.2022 № 2811-IX; akty orhaniv derzhavnoi vlady ta ofitsiini dokumenty sudovoho kharakteru ne okhoroniaiutsia avtorskym pravom (p. 3 ch. 1 st. 8 tsoho Zakonu). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20 (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

7. DNA. INTERPOL. URL: https://www.interpol.int/en/How-we-work/Forensics/DNA (data zvernennia: 04.11.2026).

8. HRMMU/OHCHR, "Ukraine: Protection of civilians in armed conflict — August 2026 update" (opubl. 16–17.09.2026). URL: https://ukraine.ohchr.org/sites/default/files/2026-09/Ukraine%20-%20protection%20of%20civilians%20in%20armed%20conflict%20%28August%29_ENG.pdf (data zvernennia: 04.11.2026).

9. V Ukraini zafiksovano 256 tysiach zlochyniv, poviazanykh z ahresiieiu Rosii [Ukraine Has Recorded 256,000 Crimes Related to Russia's Aggression]. ZMINA. 2026. 8 trav. URL: https://zmina.info/news/v-ukrayini-zafiksovano-ponad-250-tysyach-voyennyh-zlochyniv-rf-ofis-genprokurora/ (data zvernennia: 08.11.2026). [in Ukrainian].

10. Updated Ukraine Recovery and Reconstruction Needs Assessment Released. World Bank : press release. 2026. 23 Feb. URL: https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2026/02/23/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment-released (data zvernennia: 08.11.2026).

11. News. Register of Damage for Ukraine : website. URL: https://rd4u.coe.int/en/news (data zvernennia: 08.11.2026).

12. Register of Damage for Ukraine Announces Launch of Claims Category A3.4 Loss of Gainful Employment. Register of Damage for Ukraine. 2026. 25 Aug. URL: https://rd4u.coe.int/en/-/register-of-damage-for-ukraine-announces-launch-of-claims-category-a3.4-loss-of-gainful-employment (data zvernennia: 08.11.2026).

13. DSNS Ukrainy. Riatuvalnyky DSNS hasiat pozhezhu v Sloviansku pislia udaru troma rosiiskymy aviabombamy 26 serpnia 2026 r [State Emergency Service Rescuers Extinguishing a Fire in Sloviansk After a Strike by Three Russian Aerial Bombs on 26 August 2026] : fotohrafiia (litsenziia CC BY 4.0). Wikimedia Commons. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Destructions_in_Sloviansk_after_Russian_attack,_2026-08-26_(01).webp (data zvernennia: 04.11.2026). [in Ukrainian].

14. DSNS Ukrainy. Bahatopoverkhivka v Kyievi pislia rosiiskoi ataky v nich na 2 lypnia 2026 r [Apartment Building in Kyiv After a Russian Attack on the Night of 2 July 2026] : fotohrafiia (litsenziia CC BY 4.0). Wikimedia Commons. URL: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Destructions_in_Kyiv_after_Russian_attack,_2026-07-02_(03).jpg (data zvernennia: 09.11.2026). [in Ukrainian].

15. Chotyry roky pravosuddia v umovakh viiny — chernihivska suddia Liubov Kharechko bula rozstriliana rosiiskymy viiskovymy [Four Years of Justice in Wartime: Chernihiv Judge Liubov Kharechko Was Shot Dead by Russian Soldiers]. Rada suddiv Ukrainy : ofitsiinyi vebsait. 2026. 24 liut. URL: https://rsu.gov.ua/ua/news/cotiri-roki-pravosudda-v-umovah-vijni-cernigivska-sudda-lubov-harecko-bula-rozstrilana-rosijskimi-vijskovimi (data zvernennia: 05.11.2026). [in Ukrainian].

16. Vytiah z protokolu zahalnykh zboriv suddiv Chernihivskoho apeliatsiinoho sudu vid 08 zhovtnia 2018 roku [Extract from the Minutes of the General Meeting of Judges of the Chernihiv Court of Appeal of 8 October 2018]. Chernihivskyi apeliatsiinyi sud : ofitsiinyi vebsait. URL: https://cna.court.gov.ua/sud4823/inshe/1/protokol08 (data zvernennia: 06.11.2026). [in Ukrainian].

17. Obrano zastupnyka holovy sudu ta sekretariv sudovykh palat [Deputy Chief Judge and Secretaries of the Judicial Chambers Elected]. Chernihivskyi apeliatsiinyi sud : ofitsiinyi vebsait.

2021. 7 zhovt. URL: https://cna.court.gov.ua/sud4823/pres-centr/general/1191100/ (data zvernennia: 06.11.2026). [in Ukrainian].

18. U Chernihivskomu AS zminyvsia holova [The Chief Judge of the Chernihiv Court of Appeal Has Changed]. Zakon i Biznes. 2024. 25 zhovt. URL: https://zib.com.ua/ua/163820.html (data zvernennia: 06.11.2026). [in Ukrainian].

19. Uzahalnennia sudovoi praktyky [Generalisation of Case Law] / sekretar sudovoi palaty u tsyvilnykh spravakh L. K. Kharechko. Apeliatsiinyi sud Chernihivskoi oblasti : ofitsiinyi vebsait. 2018. 3 trav. URL: https://cna.court.gov.ua/sud2590/5864/477027/ (data zvernennia: 06.11.2026). [in Ukrainian].

20. Kharechko L. K. Moi virshi — tse kryk dushi [My Poems Are the Cry of the Soul] : zbirnyk poezii / Liubov Kharechko. Chernihiv : [s. n.], 2026. 56 s. : il., fot. DOI: https://doi.org/10.53672/ej.6.2026.01. URL: https://expertize-journal.org.ua/books/19828-kharechko-moi-virshi-tse-kryk-dushi (onovlena versiia vid 06.11.2026). [in Ukrainian].

21. Spivchuttia [Condolences] : [u zviazku iz zahybelliu suddi Krasnohradskoho raionnoho sudu Kharkivskoi oblasti D. S. Konstantynova]. Sudova vlada Ukrainy : ofitsiinyi vebportal. 2022. 30 zhovt. URL: https://court.gov.ua/archive/1339620/ (data zvernennia: 05.11.2026). [in Ukrainian].

22. Zakhyshchaiuchy Ukrainu, zahynuv holova Veselivskoho raionnoho sudu Zaporizkoi oblasti Anatolii Nahornyi [Anatolii Nahornyi, Head of the Vesele District Court of Zaporizhzhia Region, Killed Defending Ukraine]. Rada suddiv Ukrainy : ofitsiinyi vebsait. 2023. 26 lystop. URL: https://rsu.gov.ua/ua/news/zahisauci-ukrainu-zaginuv-golova-veselivskogo-rajonnogo-sudu-zaporizkoi-oblasti-anatolij-nagornij (data zvernennia: 05.11.2026). [in Ukrainian].

23. Vyshcha rada pravosuddia vyslovliuie shchyre spivchuttia z pryvodu smerti suddi Verkhovnoho Sudu Leonida Loboika [The High Council of Justice Expresses Sincere Condolences on the Death of Supreme Court Judge Leonid Loboiko]. Vyshcha rada pravosuddia : ofitsiinyi vebsait. 2024. 28 veres. URL: https://hcj.gov.ua/news/vyshcha-rada-pravosuddya-vyslovlyuye-shchyre-spivchuttya-z-pryvodu-smerti-suddi-verhovnogo-sudu (data zvernennia: 05.11.2026). [in Ukrainian].

24. Holova RSU — pro robotu sudiv pid chas viiny, konkurs do VKKS, spravy shchodo voiennykh zlochyniv ta suddiv na fronti [Head of the Council of Judges of Ukraine on the Work of Courts in Wartime, the Competition to the HQCJ, War Crimes Cases and Judges at the Front]. Sudova vlada Ukrainy : ofitsiinyi vebportal. 2023. 8 trav. URL: https://court.gov.ua/press/news/1419134 (data zvernennia: 05.11.2026). [in Ukrainian].

25. Google Trends : poshukovyi termin «ekspertyza», Ukraina, 01.07.2026–31.08.2026 [Google Trends: Search Term “ekspertyza”, Ukraine, 01.07.2026–31.08.2026]. URL: https://trends.google.com/trends/explore?date=2026-07-01%202026-08-31&geo=UA&q=%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B8%D0%B7%D0%B0&hl=uk (data zvernennia: 06.11.2026). [in Ukrainian].

26. Vymohy do oformlennia statei i tez [Requirements for Articles and Abstracts]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. URL: https://expertize-journal.org.ua/vimogi-do-oformlennya (onovlena versiia vid 08.11.2026). [in Ukrainian].

27. Konsultatsiia: zapyt na provedennia sudovoi psykholohichnoi ekspertyzy, doslidzhennia [Consultation: Request for a Forensic Psychological Examination or Study]. Sudovo-psykholohichna ekspertyza. Zastosuvannia polihrafa i spetsialnykh znan v yurydychnii praktytsi : vebsait. URL: https://expertize-journal.org.ua/konsultacia (onovlena versiia vid 28.10.2023). [in Ukrainian].

Відомості про журнал

ЗАГАЛЬНІ ВІДОМОСТІ

Назва: реферативно-науковий журнал «Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці» (Forensic Psychological Examination. Application of Polygraph and Special Knowledge in Legal Practice). Електронне (online) видання.

Ідентифікатори: ISSN 2521-1463 (Online); штриховий код EAN-13 для періодичних видань 9772521146000; державний український ідентифікатор медіа R40-05509 (рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення від 26.09.2024 № 2785); префікс DOI 10.53672 (Crossref).

Засновник і видавець: кандидат психологічних наук, доцент, ветеран війни — учасник бойових дій, суб'єкт ветеранського підприємництва Назаров Олег Анатолійович. Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 8355 від 09.06.2025.

Видається за сприяння ТОВ «Київський міжнародний судово-експертний інститут психологічної експертизи і досліджень на поліграфі»; міжнародний ідентифікатор наукової організації ROR 02xc7et08.

Галузь: юридичні, психологічні науки. Періодичність: 1 раз на два місяці. Мови видання: українська, англійська.

Увага! Електронне видання не внесено до затвердженого Міністерством освіти і науки України переліку наукових фахових видань України.

ІСТОРІЯ ВИДАННЯ

Журнал засновано у травні 2016 р. кандидатом психологічних наук, доцентом, експертом-поліграфологом, правознавцем О. А. Назаровим на базі інформаційно-правового вебсайту з метою популяризації можливостей судово-психологічної експертизи, застосування поліграфа та інших спеціальних знань у юридичній практиці. Редакційну колегію сформовано у квітні 2017 р. під час ISSN-реєстрації видання.

БАЗИ ДАНИХ, РЕЄСТРИ ТА БІБЛІОТЕКИ

Реєстр суб'єктів у сфері медіа; Google Scholar; ISSN International Centre — ISSN Portal; Crossref; Scilit (MDPI); Відкритий український індекс цитувань (OUCI, ДНТБ України); ICI World of Journals (Index Copernicus, паспорт журналу); Реєстр наукових видань України (УкрІНТЕІ); Polska Bibliografia Naukowa (PBN). Інші каталоги: ResearchBib.

ПОЛІТИКА ВІДКРИТОГО ДОСТУПУ

Видання практикує політику негайного відкритого доступу до опублікованого змісту, підтримуючи принципи вільного поширення наукової інформації та глобального обміну знаннями задля загального суспільного прогресу.

КОНТАКТНА ІНФОРМАЦІЯ

Поштова адреса: 01001, м. Київ-1, вул. Хрещатик, 22, абонентська скринька В-62. Засновник — видавець: тел. +38 (093) 476-72-60; e-mail: nazarovua@ukr.net. Заступники головного редактора: д-р психол. наук, професор Євдокимова Наталя Олексіївна (yevdokymova@ukr.net); д-р юрид. наук, професор Кириченко Олександр Анатолійович (alankir23@ukr.net). Сайт: expertize-journal.org.ua; e-mail редакції: info@expertize-journal.org.ua.

ЕЛЕКТРОННЕ НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці

2026. Том 11, № 4 (64)
липень–серпень 2026 року

Реферативно-науковий online журнал

Засновник, видавець, відповідальний за випуск — Назаров О. А.

Видається за сприяння Київського міжнародного судово-експертного інституту психологічної експертизи і досліджень на поліграфі (ROR 02xc7et08).

Формат А4 (210×297 мм). Гарнітура Source Serif 4. Обсяг 63 с.

DOI 10.53672/ej.4.2026. Ідентифікатор медіа R40-05509. ISSN 2521-1463 (Online).

Видавник Назаров О. А. Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції серія ДК № 8355 від 09.06.2025.

01001, м. Київ-1, вул. Хрещатик, 22, а/с В-62. Тел. +38 (093) 476-72-60. E-mail: nazarovua@ukr.net

expertize-journal.org.ua